

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
HADİS BİLİM DALI

HADİSLER BAĞLAMINDA TEHECCÜD NAMAZININ YERİ VE ÖNEMİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
EDANUR KARA

DANIŞMAN
Prof. Dr. Saffet Sancaklı

MALATYA-2021

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
GİRİŞ	1
A. Araştırmanın Konusu.....	1
B. Araştırmanın Amaç ve Önemi	2
C. Araştırmada Yöntem	3

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ KAVRAMLAR

1. Salât	4
2. Kütüb-i Sitte.....	10
3. Teheccüd Kavramı.....	11
4. Terâvih Namazı.....	13
5. Kıyâmu'l - Leyl	19
6. Vitir Namazı	23

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM'DE TEHECCÜD NAMAZININ YERİ VE ÖNEMİ

1. Kur'ân-ı Kerîm'de Teheccüd Namazının Önemi	31
2. Teheccüd Manasında Geçen Âyetler	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HADİSLERDE TEHECCÜD NAMAZININ YERİ VE ÖNEMİ

1. Hadislerde Teheccüdün Önemi ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Teheccüd Uygulamaları.....	49
2. Teheccüd Namazının Hükümü	60
3. Teheccüd Namazının Rekât Sayısı	70

4. Teheccüd Namazının Vakti	75
5. Teheccüd Namazının Kıraati	82
6. Terâvih ve Teheccüd Namazı	86
7. Vitir ve Teheccüd Namaz	90
8. Cemaatle Teheccüd Namazı	94
9. Kütüb-i Sitt'e'de Teheccüd Namazı'nın Yeri	97
10. Teheccüd Namazı ile İlgili Mevzû Hadisler	100
11. Teheccüd Namazının Fert ve Toplum Üzerine Etkisi	107
SONUÇ	116
EKLER	121
KAYNAKÇA.....	135

KISALTMALAR

- As** : Aleyhisselâm
- b.** : Oğlu
- Bkz.** : Bakınız
- bint.** : Kızı
- Çev.** : Çeviren
- DİA.** : Diyanet İslâm Ansiklopedisi
- DİB.** : Diyanet İşleri Başkanlığı
- h.** : Hicrî
- Hz.** : Hazreti
- İFAV** : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
- m.** : Madde
- ö.** : Ölüm tarihi
- ra** : Radıyallâhu anh, radıyallâhu anhâ
- s.** : Sayfa
- s.a.v.** : Sallallâhu aleyhi ve sellem
- TDV** : Türkiye Diyanet Vakfı
- Trc** : Tercüme
- Thk.** : Tahkik
- t.y.** : Baskı tarihi yok
- vb.** : Ve benzeri
- Yay.** : Yayınlar

ÖZET

İslam dininde temel ibadetlerden biri namazdır. Namaz kişinin Allah ile irtibatını güçlendiren ve kişinin yaşamına denge sağlayan bir ibadettir. Müslümanın hayatını düzene koyan namazlardan biri de teheccüd namazıdır.

Teheccüd namazı yatsı namazı ile sabah namazı arasında bir miktar uyuyup uyandıktan sonra kılınan namaza denir. Henüz beş vakit namaz, oruç, zekât farz kılınmadan teheccüd namazını emreden ayetlerin indirilmesi bu namazın önemini ortaya koymaktadır. Gece vaktini Allah'a secde ile geçiren müminleri övücü ifadelerin olması da buna işarettir. Müzzemmil sûresinin ilk âyetleri indirildikten sonra bu namaz başta Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ve müslümanlar üzerine farz kılınmıştır. Hz. Peygamber ve ashabı bu namazı eda etmişlerdir. Daha sonra bir kolaylaştırma getirilerek Müzzemmil sûresinin 20. âyetleri ile Müslümanlar üzerinden bu farziyet kaldırılmıştır. Sadece Hz. Peygamber (s.a.v.) 'e farz kılınmıştır. Şöyle ki bu namaz ümmet üzerine nâfile bir namaz olsa da Kur'ân-ı Kerim'in teşvik ettiği eda etmemizi istediği bir namazdır.

Nâfile bir namaz olan teheccüd namazı ile alakalı daha önce bu kapsamda bir yüksek lisans tezinin yapılmamış olması bu çalışmanın temel saikidir.

Çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde konuyla ilgili kavramlar ele alınmıştır. İkinci bölümde Kur'ân-ı Kerim'de teheccüd namazının önemi âyetler ışığında tahlil edilmiştir. Teheccüd manasına gelen âyetler çeşitli tefsirlerden açıklanarak şârinin maksadı verilmeye çalışılmıştır. Üçüncü başlığımız ise hadislerde teheccüd namazının yeri ve önemidir. Bu bölümde de başta Hz. Peygamber (s.a.v.)'in uygulamaları ile teheccüd namazı ele alınmıştır. Daha sonra teheccüd namazının hükmü başta olmak üzere fıkhi konular açıklanmıştır. Konunun Kütüb-i Sitte içerisindeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, İbadet, Namaz, Kıyâmu'l Leyl, Teheccüd Namazı.

ABSTRACT

One of the basic religious practise of Islam is prayer (salat). Salat is a practise that strengthens a person's connection with God (Allah) and provides balance in one's life. Another prayer that puts a Muslim's life in order is tahajjud.

Tahajjud is a voluntary prayer which one should pray in the later part of the night, between Īsha'a and fajr after getting some sleep. The revelation of the verses that order the tahajjud before salat, sawm, and zakat are made obligatory, reveals the importance of tahajjud. In addition, the presence of expressions praising the believers who prostrate to Allah during the night is a sign of this. Prophet Muhammad and his companions performed this prayer. Later, a facilitation was introduced in the twentieth verse of Surat al-Muzzammil and this obligation was lifted for Muslims except for Prophet Muhammad (peace be upon him). This prayer is encouraged by the Qur'an, even though it is a voluntary one for the Ummah. In this regard, Prophet Muhammad is the best guide.

The main motive of this study is that no master thesis has been made in this context related to tahajjud before.

Our study consists of an introduction and three parts. In the first chapter, the concepts related to the subject are discussed. In the second chapter, the importance of Tahajjud in the Qur'an is analyzed in the light of the verses. The verses that mean tahajjud are explained with various tafsirs and the purpose of Allah is tried to be explained. In the third chapter, the place and importance of tahajjud in hadiths are discussed. In this section, Tahajjud is discussed in the light of Prophet Muhammad's practices. Then, fiqh issues, especially the provision of tahajjud, is explained. The place of the subject in the Kutub-i Sitte is tried to be determined.

Keywords: Hadith, religious practises, salat, night prayer, tahajjud.

ÖNSÖZ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

Hamd Allah'a mahsustur. O'na hamdeder, O'ndan yardım ister ve O'ndan bağışlanma dileriz. Nefislerimizin şerrinden ve her türlü kötü amellerimizden Allah'a sığınırız. Allah her kimi doğru yola ilettiyse artık onu saptıracak yoktur. Her kimi de doğru yoldan saptırdıysa onu doğru yola iletecek yoktur. Şehadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Allah tektir. Yine şehadet ederim ki, Muhammed O'nun kulu ve elçisidir.

Tevhid inancı İslâm dininin esasını teşkil eder. İslâm dinine girmek isteyen bir kişi öncelikle içten bir şekilde kelime-i şehâdet söyleyip kalben benimsemesi gerekir. İslâm'ın şartlarından biri de namazdır. Namaz, imanın alameti, kalbin nuru, mü'minin ise miracıdır. Mü'min namaz sayesinde Yüce Allah'ın manevî huzuruna yükselerek Rabbi ile daha yakın olur. Namaz, Mü'min bir kul için çok büyük bir şereftir. Gönderilen bütün hak dinler, insanlara namaz kılmalarını emretmişlerdir. Namaz denilince akla ilk gelen günlük beş vakit kılınan farz namazlardır. Hükmü bakımından namazlar farz, vacip ve nâfile olmak üzere üçe ayrılır. Nâfile olan namazlar zorunlu olmamakla beraber Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in kıldığı ve ümmetine de kılmalarını tavsiye ettiği namazlardır. Teheccüd namazı da gece kılınan ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ümmetine kılmasını tavsiye ettiği bir namazdır. Bu namazın gece kılınan bir namaz olması da önemini artırıyor. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de pek çok âyette gecenin öneminden, gece yapılan ibadetlerin kişinin manevi derecesini arttırmasından ve gecenin insan için bir sükûn ve günahlarından arınmasına yardımcı olmasından bahsedilmektedir. Herkesin uyuduğu, uykunun en tatlı bir zamanında kalkıp Allah'a yönelmek ve Allah Teâla'nın verdiği bunca nimetlerden dolayı bir şükür olarak geceyi namazla geçirmek sünnete uymaya ve Allah'ın rızasını kazanmaya yardımcı olan en önemli ibadetlerdendir.

Hadisler bağlamında teheccüd namazının yeri ve önemi adlı tez çalışmamız bir giriş, üç ana bölüm ve bir değerlendirmeden oluşmaktadır. Birinci bölümde başta Kütüb-i Sitte kavramı olmak üzere konunun daha iyi bir şekilde açıklanması için çalışma içerisinde geçen kavramlar açıklanmıştır.

İkinci bölümümüz olan Kur'ân-ı Kerim'de teheccüd namazının yeri ve önemi başlığı âyetler ışığında açıklanarak teheccüd namazının hangi sûrede ne şekilde geçtiği ile ilgili bilgi verilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de teheccüd namazının öneminden, gecelerini namazla geçiren müminlerin önemli vasıflarından ve bu namaza devam eden kulların Allah Teâlâ tarafından ne şekilde ödüllendirileceği açıklanmıştır. Aynı şekilde gece namazı ile ilgili indirilmiş olan âyetlerin tahlili yapılarak Şâri'nin bu âyetlerden muradı anlaşılmaya çalışılmıştır. Bölümün sonunda ise bütün âyetlerle ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Üçüncü bölümümüz olan hadislerde teheccüd namazı başlığında ise Allah Resûlu Hz. Muhammed (s.a.v.)'in teheccüd uygulamaları rivâyetlerle açıklanmıştır. Bu başlık altında teheccüd namazının hükmü, rekât sayısı, vakti, teheccüd namazında kıraatın ne şekilde olduğu ile ilgili konular alt başlıklar halinde incelenmiştir. Tablo halinde teheccüd namazının Kütüb-i Sittede hangi bâb başlıklarında yer aldığı verilmiştir. Ayrıca teheccüd namazının fert ve toplum açısından faydaları da işlenerek bu faydaların neler olduğu bilimsel araştırmalar neticesine göre açıklanmıştır. Daha sonra teheccüd ve teravih, teheccüd ve vitir ve son olarak da cemaatle teheccüd konusu rivayetlerle tahlil edilerek şekil ve zaman açısından bu namazların teheccüd yerine geçip geçmeyeceği konusu açıklanmıştır. Bölümümüzün en sonundaki başlık olan ekler bölümünde ise teheccüd namazı ile ilgili âyet ve hadisler verilmiştir.

Çalışma konunun belirlenmesinde ve çalışmamın hazırlanma sürecinin her aşamasında kıymetli bilgilerini, tecrübelerini ve değerli zamanlarını esirgemeyerek bana her fırsatta yardımcı olan danışmanım Sayın Prof. Dr. Saffet SANCAKLI'ya teşekkürü bir borç bilirim.

EDANUR KARA

MALATYA-2021

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu

Çalışmamızda nâfile bir namaz olmasına rağmen ümmet için çok önemli bir konumda bulunan teheccüd namazını rivâyetler ışığında açıklayıp genel bir değerlendirmesini yapacağız.

Beş vakit namaz bile henüz emredilmeden gece namazının emredilmesi bu namazın önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca kurulacak olan İslam devletinin temellerinin daha sağlam bir şekilde atılabilmesi için teheccüd namazının emredilmiş olması da buna işaret eder.

Birinci bölümde başta Kütüb-i Sitte olmak üzere çalışmamız açısından önemli olan bazı kavramlar sözlük ve terim anlamları verilerek açıklanmış ve bu kavramlar ile ilgili genel açıklamalarda bulunulmuştur. Ayrıca gece namazı anlamına gelen salâtu'l-leyl, kıyâmu'l-leyl, teheccüd kavramlarını açıklarken bu kavramlar arasında ortak olan özelliklere değinilerek birbirinden ayıran hususların hangi noktalarda olduğu da açıklanmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Kur'ân-ı Kerîm'de teheccüd namazının önemi açıklanmıştır. Kur'ân'da teheccüd manasında geçen âyetler verilerek bu âyetlerdeki maksadın ne olduğu hangi zaman aralığını kapsadığı, çeşitli tefsirlerde açıklanıp konumuzla ilgili kısmında genel bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca teheccüd manasına gelen âyette teheccüd namazının hangi yönden ve ne şekilde geçtiği tahlil edilerek değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde ise hadislerde teheccüd namazının yeri ve önemi açıklanmıştır. Bu bölümde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in teheccüd uygulamaları, teheccüd namazının hükmü, rekât sayısı, vakti, teheccüdde kıraat gibi konular rivâyetler ışığında ve bilimsel kaynaklardan faydalanılarak alt başlıklar halinde incelenmiştir. Ayrıca teheccüd namazının Kütüb-i Sitte'de hangi bâblar altında bulunduğu tablo halinde verilerek teheccüd namazının Kütüb-i Sitte'deki konumuna işaret edilmiştir. Son olarak teheccüd namazı ve teravih namazı, teheccüd namazı ve vitir namazı; teheccüd namazının cemaatle kılınıp kılınmayacağı gibi tartışmalı konular ele alınıp açıklanmış ve konu tahlil edilmiştir.

B. Araştırmanın Amaç ve Önemi

Çalışmamızın ana hedefi teheccüd namazının dinimizdeki yerini, önemini ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in teheccüd uygulamalarını ayrıntılı bir şekilde âyet ve hadisler ışığında açıklamaktır. Namaz konusu pekçok çalışmada ayrıntılı bir şekilde açıklanmış olmasına rağmen teheccüd namazı ile ilgili hadis alanında müstakil çalışmalar yok denecek kadar azdır. Yapılmış çalışmalarda ise nâfile namazlar kısmında kısmen değinilmiştir. Bu sebepten böyle bir çalışma hazırlayıp elimizden geldiğince konuyu daha ayrıntılı bir şekilde işleyip konu ile ilgili sorulara cevap vereceğiz.

Çalışmada teheccüd namazını rivâyetler ışığında açıklayıp Hz. Peygamber (s.a.v.)'i bu namazı eda ederken ne şekilde eda ettiğini ve bunun önemini ayrıntılı bir şekilde açıklayacağız. Bundan dolayı üçüncü bölümde konu daha çok rivâyetler ile açıklanmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in uygulamaları geniş bir şekilde aktararak konu derinleştirilmiştir. Teheccüd namazı ile ilgili bütün rivâyetler bu bölümde ilgili kısımlarda işlenmiştir.

Teheccüd namazının henüz beş vakit namaz emredilmeden ümmet üzere kılınması tavsiye edilmiş olması konunun önemini göstermektedir. Kurulacak olan İslam devletinin güçlü temeller üzere kurulmasına yardımcı olan en büyük etkenlerden biride teheccüd namazıdır. Bu namazı gerçekten hakkı ile eda eden ve bunu süreklilik göstererek yerine getiren toplumlarda daha ahlâklı ve sağlam temeller üzerine oturmuş yeni nesiller yetişecektir. Bu nesiller de yetişecek olan yeni nesillere rol model olacaktır. Ayrıca bu namazın gece bir miktar uyuyup uyandıktan sonra yerine getirilmesi de bu namazın faziletini ve kul ile Rabbi arasındaki bağlantıyı güçlendirmede büyük bir rol oynamaktadır.

Çalışmamamızda teheccüd namazının gece namazı olmasından dolayı gece uyuyup uyandıktan sonra mı yoksa uyumadan da eda edilip edilmeyeceğini açıklamaya çalışacağız. Bu namazın faziletini arttıran en önemli hususun kişinin uykusunu yenip Allah rızası için samimi bir şekilde Rabbi'ne itaat etmesi olduğu için hangi durumlarda ve ne şekilde teheccüd namazını uyumadan da eda edebilebileceği açıklanmıştır.

C. Araştırmada Yöntem

Hadisler bağlamında teheccüd namazının yeri ve önemi konulu çalışmamızı İslâm'ın temel kaynakları olan Kur'ân-ı Kerîm ve hadisler ışığında öncelikle incelemeye çalıştık. Bu kaynaklar arasında ilişki kurarak teheccüd namazını Şârî tarafından verilmek istenen mesaja uygun olarak anlamaya gayret ettik.

Öncelikli olarak konuyla ilgili olan sahih hadis kaynaklarına, şerhlere, tefsir kitaplarına, fıkıh kitaplarına ve başta klasik eserler olmak üzere konumuzla ilgili çalışmalara ve kitaplara müracaat ettik. Tüm bilgileri başta kaynağından almaya gayret ettik.

Konunun önemini ve güncelliğini belirtmek için son dönemde yapılmış olan çalışmalara da mutlaka yer verdik. Özellikle muhtevası içerisinde teheccüd namazının bulunduğu kitaplardan istifade etmeye çalıştık.

Ayrıca âyetlerin tefsiri için Zemahşerî'nin *el-Keşşâf*'ı, Kurtubî'nin *Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Celâleddin el-Mahallî – Celâleddin es-Süyûtî'nin *Tefsîrü'l-Celâleyn*'i, Elmalılı Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'ân Dili tefsiri*, Seyyid Kutub'un *Fî Zılâli'l-Kurân*'i, Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân*'ı, Hayrettin Karaman- Mustafa Çağrı- İbrahim Kâfi Dönmez- Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*'i isimli tefsirlerinden istifade edilmiştir.

Çalışmamızdaki rivâyetler için İmam Buhârî'nin *Sahih*'i, Müslim'in *Sahih*'i, Nesâî'nin *Sünen*'i, Ebu Dâvûd'un *Sünen*'i, Tirmîzî'nin *Sünen*'i, İbn Mâce'nin *Sünen*'i, İmam Mâlik'in *Muvatta'sı*, Ahmet b. Hanbel'in *Müsned*'i, İbn Hibban'ın *Sahih*'i, İbn Huzeyme'nin *Sahih*'inden istifade edilmiştir.

Ayrıca çalışmamızın son kısmında teheccüd namazı ile ilgili âyet ve hadisler de ekler kısmında verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ KAVRAMLAR

Bu bölümde konumuz ile ilgili başta “salât” kavramı olmak üzere konuyla alakalı diğer kavramlar açıklanacaktır. Bu kavramların başta sözlük anlamları daha sonra da terim anlamları ayrıntıya girmeden ele alınacaktır. Ayrıca teheccüd ve gece namazı anlamına gelen kavramlar da bu bölümde açıklanıp birbirleri yerine kullanılıp kullanılamayacağı tahlil edilecektir. Tezimizi Kütüb-i Sitte hadisleri bağlamında çalıştığımız için Kütüb-i Sitte kavramını da kavramsal çerçeve içerisinde kısaca açıklamaya çalışacağız.

1. Salât

Namaz ibadetinin Arapça’daki karşılığı *salât*’dır. *Salât* sözlükte “dua etmek, ibadet etmek, bağışlanma dilemek, yalvarmak, iyi dilekte bulunmak, temizlemek, aklın ibadete yoğunlaştırılması, kutsamak, iki varlıktan birinin diğerine yüceliğini, kutsiyetini, şerefini ve ululuğunu bütün samimiyetle ifade etmek” anlamlarına gelir.¹ *Salât* kavramı terim olarak ise; tekbirle başlayıp selamla son bulan, belirli hareket ve sözlerden oluşan bedenî ibadeti ifade eder. *Salât* kavramı; Mekkî ve Medenî sûrelerde isim ve fiil formlarında sözlük ve ıstılahi anlamlarıyla 90 âyette geçmektedir.²

Salât kavramı, Kur’ân’da biri Mekkî, dört tanesi ise Medenî olmak üzere yalnızca beş yerde çoğul geçmektedir. Kur’ân’daki doksan dokuz *salât* lafzının on iki tanesi fiil, geri kalanı ise isim olarak yer almaktadır. *Salât* kavramı fiil olarak Kur’ân’da dördü Mekkî, dördü Medenî olmak üzere toplam sekiz sûrede, on âyette, on iki defa geçmektedir. *Salât* lafzı fiil olarak üç yerde mazi, altı yerde müzari ve üç yerde de emir olarak geçmektedir. *Salât* lafzı, isim olarak geçtiği yerlerde atmış iki âyette atmış beş defa müfred, beş âyette cem’, bir âyette ismi mekân, üç âyette ismi fâil ve on dört âyette on beş defa izafet terkibiyle kullanılmaktadır.³

Kur’ân-ı Kerîm’de Arapça dışında birçok kelimenin bulunduğu ve daha sonradan bu kelimelerin Arapçalaştığı söylenmektedir. *Salât* kelimesi de önceki

¹ Ebü’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredat fi’l-Gâribi’l-Kur’an* (İstanbul: Karaman Yayınları, 1986), 420-421.

² Ömer Özsoy-İlhami Güler, *Konularına Göre Kur’ân (Sistematik Kur’ân Fihristi)* (Ankara: Fecr yayınları, 2015), 327-338.

³ Cahit Karaalp, “Salât Kavramının Semantik Analizi”, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (Bahar 2018): 182.

dinlerde bilinen bir kelime olmakla birlikte Araplar tarafından “dua, istiğfar” anlamıyla bilindiği ve kullanıldığı görülmektedir.⁴ Kur’ân’ın verdiği bilgiye göre “Onların Beyt’in yanındaki salâtları ancak el çırpma ve ısıklık çalmaktır” (Enfâl 8/35) şeklinde geçmektedir. Burada Mekkeli müşriklerin kendi tabirlerince namazı ne şekilde eda ettiklerinden bahsetmektedir.

Salât kelimesi kullanıldığı yere göre farklı anlamlar kazanmaktadır. Şöyle ki; kulların Allah (c.c.)’a yaptıkları bir ibadet için kullanıldığında namaz manasındadır. *Salât* Allah (c.c.) için kullanıldığında ise; Allah’ın kulların kusur ve hatalarını bağışlaması, onlara merhamet etmesidir. Yine Kur’ân-ı Kerîm’de geçen meleklerin inanan kullara yaptıkları *salât*’ın anlamı ise; inanan kullar için dua etmeleri ve onların günahlarının bağışlanmasını dilemeleridir.⁵ Ezherî (ö.370/980), *salât* kelimesinin asıl anlamının ayrılmazlık, lüzumluluk ve bağlılık olduğunu belirtmiştir.⁶ Bu mana bakımından düşündüğümüzde Allah ve meleklerinin Hz. Peygamber (s.a.v.)’e salâtı onunla hiç ilişki koparamaması her zaman O’nun yanında yer almasıdır.

Salât kelimesi farklı anlamlara gelse de terim anlam olarak “namaz” anlamına gelir. Kur’ân-ı Kerîm’de zikredildiğine göre İslamiyet öncesinde gönderilen peygamberlere ve onların ümmetlerine de namaz farz kılınmıştır. (İbrahim 14/40; Meryem 19/31; Yunus 10/87). Bu ilahi dinlerin benzerliğinin tabii bir sonucudur. Çünkü namazla ilgili âyetler inince bu konuyla ilgili sorular sorulmamış, soru soran olsa bile namaz konusunda bilgisi olmayan bedeviler tarafından sorulmuştur. Sonuç olarak Cahiliye Arapları ve ilk Müslümanlar *salât* kavramını ve namaza ait bazı rükünları İslam öncesinde de bilmekteydiler.⁷

İslami terminolojide salât kökünden türeyen *musalli* namaz kılan kişi, *musalla* namaz kılınan yer manasındadır. Namaz ibadeti esas alınarak bu dinin sahipleri için de *ehlü’s- salât* tabiri kullanılır.

Namaz kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de *salât* kelimesi ile ifade edildiği gibi “ibadet” (Hac 22/77), “kıyam” (Hac 22/26), “kıraat” (İsra 17/78), “rükû” (Bakara 2/43), “secde” (Bakara 2/125), “zikir” (Bakara 2/239) kelimeleri ile de ifade

⁴ Recep Tuzcu, *Namazın Teşrî Süreci* (Konya: Hüner yayınları, 2019), 28.

⁵ H. Mehmet Sosyaldı, “Kur’an Semantiği Açısından Salât Kavramı”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1996): 2-5.

⁶ Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b., *Tehzîbü’l-Lüğâ* (Beyrut: 2000), 2:20-49.

⁷ Tuzcu, *Namazın Teşrî Süreci*, 31.

edilmiştir. Namaz ibadetinde bulunan rükünların fiili ve sözlü bir dua niteliğinde bulunması salât kelimesinin sözlük ve terim anlamlarıyla arasındaki ilişkiyi de bize gösterir.⁸ Namaz da bir dua şekli olduğundan namazı özel bir dua şeklinde tanımlamak da mümkündür. Şöyle ki içinde dua bulunmayan bir ibadet bulunmamaktadır. Bir hadisi şerifte Resûlullah (s.a.v.) “Dua ibadetin özüdür”⁹ buyurmuştur.¹⁰

Kur’ân-ı Kerîm’de salât kelimesi türevleriyle birlikte genel olarak şu başlıklar altında zikredilmiştir.

- Beş vakit namaz (Bakara 2/238)
- İkinci namazı (Mâide 5/106)
- Cuma namazı (Cuma 62/9-10)
- Cenaze namazı (Tevbe 9/84)
- Övgü ve mağfiret (Bakara 2/157)
- Dua (Tevbe 9/103)
- Din ve Sorumluluk (Hud 11/87)
- Kıraat (İsra 17/110)
- Mabed (Hac 22/40)
- Allah’tan övgü ve rahmet (Ahzab 33/56)
- Meleklerden istiğfar (Ahzab 3/56)¹¹

Hadislerde salât kavramı ise daha çok namaz anlamında kullanılmıştır. Namaz anlamının yanında yerine göre *dua*, *istiğfâr*, *rahmet*, *mağfiret*, *bereket*, *fatihâ*, *destek* ve *ibadet* gibi anlamlara da gelir.¹²

Belli eylemler ve özel rükünler ile eda edilen namaz ibadetinin dış görünüşü bir takım şekiller ve zikirlerden ibaret gibi görülse de içerisi ve gerçek mahiyeti Yüce Yaratıcıya yönelmek, O’nunla konuşmak, O’na yakınlaşmaktır. Yüce Yaratıcıyla

⁸ M. Kâmil Yaşaroğlu, “Salât”, *DîA* (İstanbul: TDV yayınları, 2006), 32:350-357.

⁹ Ebû Dâvûd, “Vitr”, 23; Tirmizî, “Tefsîru’l-Kur’ân”, 3, 41, “Daavât”, 1; İbn Mâce, “Duâ”, 1.

¹⁰ Metin Yiğit, “Bir İbadet Biçimi Olarak Namazın Tarihçesi”, *Diyanet İlmi Dergi* 47:1 (Ocak-Şubat-Mart 2011): 21.

¹¹ Ahmet Polat, *Hikmet-i Teşrî’ Bağlamında Namaz* (Yüksek lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2019), 30.

¹² Karaalp, “Salât Kavramının Semantik Analizi”, 182-183.

birlikte aracısız buluşma ve konuşma anlamına geldiğinden dolayı namaz, ilahi bir lütuf olarak kabul edilmiştir.¹³

Hiz. Peygamber namazı dinin direği olarak vasıflandırmıştır. İslam'ın şartlarını sayarken de iman esası olan kelime-i şehadetten hemen sonra zikretmiştir.¹⁴ Hiz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “*Namazın dindeki yeri, başın vücuttaki yeri gibidir. İşin başı İslâm'dır, onun da direği namazdır.*”¹⁵

Yüce Allah, namaz kılanlara, merhamet (Tevbe 9/71; Nur 24/56), bağış, tükenmez rızık (Enfâl 8/3-4) cennet (Ra'd 13/19- 23; Mü'minûn 23/1-2, 9-11), büyük mükâfat (Nisâ 4/162) ve rızasını (Tevbe 9/72) vadetmiş namaz kılan mü'minlerin müjdelenmesini istemiştir. (Hac 22/34-35; Neml 27/2-3).

Namazın, dünyada karşılaşılan güçlüklerle, sıkıntılara karşı direnç göstermede çok önemli bir rolü vardır. Bununla ilgili olarak Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır; “Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin.” (Bakara 2/153) Kul kendi sıkıntı ve güçlüklerini namaz ibadeti ile Rabbine bildirir ve O'ndan yardım ister ve kendi acizliğini Rabbi ile paylaşarak durumdan kurtulmanın yollarını arar.

Namaz insanın maddi ve manevi yönden temizlenmesine yardımcı olur. Çünkü namaz kılmak için gerekiyorsa boy abdesti almak suretiyle bir çeşit vücut temizliği yapılmış olur. Ayrıca namaz ibadetinin geçerli olması için elbisenin ve namaz kılınacak yerin de temiz olması gerekir. Bunun için de bir üst baş temizliği yapılır. Daha da önemlisi namaz insanı günah işlemekten alıkoyarak iki vakit arasında işlenmiş olan günahların temizlenmesine yardımcı olur.¹⁶

İslam dininde diğer ibadetler önemsenmekle beraber namaz daha fazla önemsenir. Namaz ilk farz kılınan ibadet olduğu gibi aynı zamanda kıyamet günü kulun hesaba çekileceği ilk ameldir.¹⁷ Bu yönüyle namaz bütün ibadetlerin temelini oluşturur. Bunun sebebi ise namazın daha devamlı, sürekli tekrarlanan ve yerine getirilmesi için herhangi bir sosyal statü şartının bulunmamasıdır. Aynı zamanda namazın Müslüman bir kişinin kimliğinin oluşmasında büyük bir rol oynamasıdır. Bununla ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Muhakkak ki, namaz hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar”(Ankebût 29/45). Bu âyeti kerime'de de

¹³ Osman Memiş, *Namaz Vakitleri ve Namazların Cem'i* (Yükseklisans Tezi: Uludağ Üniversitesi, 2005), 8.

¹⁴ Buhâri, “İman”, 2; Müslim, “İman”, 21.

¹⁵ Tirmizî, “İman”, 8.

¹⁶ Memiş, *Namaz Vakitleri ve Namazların Cem'i*, 8.

¹⁷ Tirmizî, “Salât”, 188; Nesâî, “Salât”, 9.

görüldüğü gibi namaz insanı çirkinlikten, ebepsizlikten, hayâsızlıktan, ahlaksızlıktan; aklın ve dinin kabul edemeyeceği kötülüklerden koruduğu ifade edilmiştir. Başka bir hadiste Hz. Peygamber'in *"Ne dersiniz? Birinizin kapısının önünde bir nehir olsa da, o kimse her gün bu nehirde beş defa yıkansa, kirinden bir şey kalır mı?"* Sahâbîler:

- O kimsede hiçbir kir kalmaz, demişlerdir. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

- *"Beş vakit namaz işte bunun gibidir. Allah beş vakit namazla günahları silip yok eder."*¹⁸ Bu hadis-i şerifte namaz ibadetinin insanın günahlarını sildiğini ve yok ettiğini ortaya koymaktadır. İnsanın manevi kirlerini temizlediği, kalbini kötülüklerden koruduğu gibi abdestin bu ibadetin bir önkoşulu olması insanın maddi kirlerden de arınmasına yardımcı olur. Aynı zamanda zamanı daha iyi kullanmaya ve zamanın ne kadar kıymetli olduğunu insana gösterir. Böylece kul bir günlük vaktini daha değerli ve daha derli toplu geçirerek vaktinin kıymetini anlar.

Namaz kılan kişi Allah'a birlik ve teslimiyeti için bütün dünyevi menfaatlerini bir kenara bırakarak bütün samimiyetiyle ve kulluğuyla bir olan Allah'a yönelir. O'nun farz kıldığı beş vakit olan sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kılarak bütün teslimiyetiyle Rabbi'ne yönelir. Ve farz olan bu ibadeti yerine getirir.¹⁹ Namaz ibadeti sayesinde günde beş vakit Rabbi'ne yönelen kişi duygu ve şuur bakımından yeniden bir zindelik ve canlılık kazanabilir. Özellikle gün ortasında kılınan namazlarla kişi kendisini gün içerisinde de hesaba çekerek yanlış yapmaktan kendini korur. Bu bakımdan namaz insanı kötülüklerden koruyucu bir kalkan gibi günaha girmekten korur. Namaz kıldıkları halde birtakım kötü fiilleri yapmaya devam eden kişiler bilinçli ve şuurlu bir şekilde namaz kılmaya devam ettikleri sürece o kişiler işledikleri kötülükten vazgeçebilir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ashaptan biri gelerek "Ya Resûlullah filan kişi gece namaz kılıyor, gündüz olunca da hırsızlık yapıyor." der. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurur: *"Kıldığı namaz o kişiyi işlediği suçtan vazgeçirecektir."*²⁰ Bu durumla ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de de "gündüzün her iki tarafında ve gecenin saçaklarında (gündüze yakın olan saatlerde) namaz kıl! Muhakkak ki iyilikler kötülükleri giderir. İşte bu, Allah'ı ananlar için bir hatırlatmadır." (Hud 11/114) buyurulmuştur. Dolayısıyla namaz ibadeti

¹⁸ Buhârî, "Mevâkîf", 6; Müslim, "Mesâcid", 283; Tirmizî, "Emsâl", 5; Nesâî, "Salât" 7; İbn Mâce, "İkâmet", 193.

¹⁹ Muhammed Hamidullah, *İslam'a Giriş*, çev. İbrâhim Ârif Koytak, Veysel Uysal (İstanbul: Beyan yayınları, 1999), 89.

²⁰ Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, 3:282-283.

Müslümanları kirden, günah ve kötülüklerden arındırarak tertemiz hale getirmektedir. Çünkü Müslüman kişi hem namazdan önceki ön hazırlık olan abdest sayesinde hem de namaz esnasında okuduğu dualarla günah ve hatalardan arınarak ahlâken güzelleşmiş olmaktadır.²¹ Hz. Ömer'in valilere namazın itina ile kılınması hususunda yazmış olduğu mektup,²² namaz ibadetinin devlet idaresinden daha önemli bir iş olduğunu göstermektedir.

Namaz ibadeti diğer farz ibadetlere de bir anlam ve değer kazandırır. Oruç, hac ve zekât ibadetleri ancak namaz ibadeti ile değer kazanır. Diğer bir ifade ile kişinin namaz kılmaksızın haccetmesi, zekât vermesi, oruç tutması dini görevleri yerine getirmesi bakımından eksiklik sayılır.²³

Kur'ân-ı Kerîm'de Müslümanların özelliklerinden bahseden pekçok âyette namaz kılanların üstünlüklerinden bahsedilmiştir. Onlardan birkaçı şu âyetlerdir.

“Onlar gayba inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden de Allah yolunda harcarlar.” (Bakara 2/3).

“Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah'a ve Resûlüne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.” (Tevbe 9/71) buyurulmaktadır.

Sonuç olarak salât kavramı pekçok manaya gelmektedir. Kullanıldığı yere göre anlamlar kazanan bir kelimedir. Yüce Allah'ı yüceltmek ve O'nun hiçbir şeye muhtaç olmadığını ve herşeyin O'na muhtaç olduğunu en güzel göstergesidir namaz. Çünkü alnını ihlas ile secdeye koyan kişi samimi bir şekilde Rabbine olan kulluğunu göstermekte ve kendisinin her konuda ona muhtaç olduğunu bildirmektedir. Bu kulluğunda yansıması olarak namaz; insanın kalbini temizleyip, ruhunu arındırır ve iki vakit arası küçük günahlarının silinmesine yardımcı olur. Namaz insanı, günahlardan, bela ve sıkıntılardan ve ahirette de cehenneme düşmekten muhafaza eden insan hayatında vazgeçilmez bir ibadettir. Bundan dolayı da Allah (c.c) bizi namaz ibadeti ile sorumlu tutmuştur. Namaz genel olarak; farz, vacip, sünnet ve müstehab gibi çeşitlere ayrılmaktadır. Farz namazlarda olduğu gibi nâfile namazlarda da pek çok hikmet ve fazilet bulunmaktadır. Bu namazlarımızdan biri de tezimizin asıl

²¹ Nurten Kınter, “Namaz ve Ahlakî Olgunluk ilişkisi” *Dini Araştırmalar Dergisi* 19/50 (Temmuz-Aralık 2016) : 8.

²² Muvatta, “Mevâkit”, 6.

²³ Şah Veliyyullah Ahmed b. Abdurrahman, ed-Dihlevî, *Huccetu'llahi'l-Baliğa*, Çev. Mehmet Erdoğan (İstanbul: İz yayınları, 1994), 1:269.

konusunu oluşturan teheccüd namazıdır. İlerleyen kısımlarda teheccüd namazının dindeki yerini ve önemini aktaracağız.

2. Kütüb-i Sitte

Kütüb-i Sitte kavramı ke-te-be fiil kökünden gelen kitap kelimesinin çoğulu olan kutub kelimesi ile altı anlamına gelen “sitte” kelimesinin bir araya gelmesiyle oluşmuş bir sıfat tamlamasıdır.²⁴ Hadis kaynakları arasında şöhret kazanmış en güvenilir altı kitaba verilen isimdir. Kur’ân-ı Kerîm’den sonra en güvenilir olan altı hadis kitabıdır. Bu altı kitap Buhârî (ö.256/870) ve Müslim’in (ö.261/874) Câmiu’s-Sahihleri ile, Ebû Dâvûd (ö.275/888), Tirmizî (ö.279/892), Nesâî (ö.303/915) ve İbn Mâce’nin (ö.273/886) Sünenlerinden oluşmaktadır. Bu hadis mecmualarından herbiri değişik özellikleri ile meşhur olmuşlardır. Örneğin fıkıh bâbları yönünden Buhârî’nin Sahih’i meşhur iken, tertibinin güzelliği ve talikâtının azlığı yönünden Müslîm’in, rivâyet sanatı yönünden Tirmizî’nin, ahkâm hadislerini toplaması yönünden Ebû Dâvûd’un, fıkıh bâblarına ayırması yönünden ve birçok özellikleri kendinde toplayarak derlenmesi bakımından ise Nesâî’nin kitabı ayrı bir önem taşır.²⁵ Kütüb-i Sitte müelliflerinin her birinin farklı yönleri ile meşhur olması kitaplarının tertibinde kullandıkları yöntemle de ilgilidir. Şöyle ki her müellif hadis alırken bazı şartlara göre hadislerini kitaplarına eklemişlerdir. Ancak hiçbir muhaddis hangi şartlara göre hadisleri aldığını açıklamamıştır. Daha sonra muhaddislerin kitapları iyice tatbik edilerek yöntemleri sıralanmıştır.²⁶

Kütüb-i Sitte tâbiri H.III. asırda hemen oluşmuş bir tabir olmayıp çeşitli tarihi süreçlerden geçmiştir. Bu tabiri kullanma ihtiyacının ne zaman doğduğu tam olarak bilinmemekle beraber İbn Seken’in (ö. 353/964), bazı hadis kitaplarını tavsiye etmesi istendiğinde Buhârî ve Müslim’in Sahihleri ile; Ebû Dâvûd, Nesâî’nin Sünenlerini güvenilir bulduğunu belirtmesi böyle bir arayışın VI. yüzyılda devam ettiğini göstermektedir. Daha sonra bu kitaplara Tirmizî’nin “Camîu’s-Sahih’i” eklenerek içerdikleri hadislerin genel olarak güvenilir oldukları kabul edilip “el-“usulü’l-hamse” dendiği; bunlara bazı muhaddislerin İmam Mâlik’in (ö. 179/795) Muvatta’sını, bazılarının Abdullah b. Abdurrahmân ed-Dârimî’nin (ö.255/869) Sünenlerini ilave

²⁴ Musa Bağcı, “Kütüb-i Sitte Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Otoritesini Oluşturan Etmenler”, *İslami İlimler Dergisi* 2 (2007): 124.

²⁵ Mücteba Uğur, “Kütüb-i Sitte” *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü* (Ankara: TDV yayınları, 1992), 192-193.

²⁶ İbrahim Canan, “Kütüb-i Sitte İmamlarının Şartları”, *İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 3 (1979): 104.

ederek Kütüb-i Sitte tabirini ortaya koydukları görülmektedir.²⁷ VI. asra kadar İbn Mâce'nin Sünen'i bu altı kitap arasında yer almamıştır. Hadisçiler arasında beş kitap bulunuyordu. Ebu'l-Fadl İbn Tâhir el-Makdîsi'nin (ö. 507/1113) bu beş kitaba (el-Usulü'l-Hamse) tahsis ettiği Etrâfu'l-Kütüb-i Sitte'ye İbn Mâce'nin Sünen'ini de eklemesinden ve “Şurûtu'l-Eimmeti's-Sitte” (Altı İmamın Şartları) adlı kitabını telif etmesinden sonra ilk defa İbn Mâce'nin Sünen'i de muteber kitaplar arasına dâhil edilmiş ve Kütüb-i Sitte ifadesi bir ıstılah olarak kullanılmaya ve yaygınlık kazanmaya başlamıştır.²⁸ Ancak bazı âlimler tarafından tam olarak kabul görmemiştir. H.VII. asırdan itibaren genel anlamda kabul görmüş ve İslam âleminin çoğunluğu tarafından da en güvenilir hadis kaynakları olarak kabul edilmişlerdir.²⁹ Günümüzde de Kütüb-i Sitte denildiğinde İbn Mâce'nin Sünen'inin de aralarında yer aldığı altı hadis kitabı akla gelmektedir. Kütüb-i Sitte muhaddisleri arasında da rivayetleri daha sahih olanlar arasından bazı ayırımlar yapılmış olmakla beraber Buhâri ve Müslim'in Câmi'us-Sahih'leri en güvenilir hadis kitapları olarak kabul edilmiştir. Bu kitaplardaki hadislerin güvenilir olarak kabul edilmelerindeki en büyük sebep ise hadis almadaki şartlarıdır. Şartları en ağır olan ise İmam Buhârî'dir.

3. Teheccüd Kavramı

Teheccüd kelimesi arapça هجود: uyku, هاجد: ise uyuyan demek olan هجد fiil kökünden türemiş bir sözcüktür.³⁰ Tefâ'ul vezninde olan teheccüd kelimesi şu anlamlara gelmektedir: 1.Uyumak. 2. Uyanmak. 3. Gece ibadetine kalkmak. 4. Gece ibâdeti için uyanık kalmak.³¹ “Teheccüd” kelimesi, uykudan uyanmak anlamına geldiğinden bu namaza “teheccüd isimi verilmiştir. Uykudan namaza kalkmak da “teheccüd”dür.³² Gece uyanıp namaz kılan kimseye ise “sabur” vezninde “hecu” denilmiştir.³³ İstilahî olarak ise, gece bir süre uyuduktan sonra kalkılarak namaz kılmanın ve kılınan bu namazın adı olduğu; müteheccid'in ise gece namaz kılmak için

²⁷ M.Yaşar Kandemir, “Kütüb-i Sitte”, *DİA* (Ankara: TDV yayınları, 2003), 27: 6.

²⁸ İbnü'l-Kayserânî el-Makdîsi, “Kütüb-i Sitte Musanniflerinin Hadis Kabul Şartları” trc. Selahattin Yıldırım, *Hadis Tetkikleri Dergisi* 14 (2016): 95-104.

²⁹ Bağcı, “Kütüb-i Sitte Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Otoritesini Oluşturan Etmenler”, 128-130.

³⁰ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, trc. Abdülbâki Güneş- Mehmet Yolcu (İstanbul: Çıra yayınları, 2012), 1100.

³¹ Kanar Mehmet, “Teheccüd”, *Arapça Türkçe Sözlük* (İstanbul: Say yayınları, 2009), 1:629.

³² Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995), 5:276-277.

³³ Ebü'l-Abbâs Zeynüddîn (Şihâbüddîn) Ahmed b. Ahmed b. Abdillatîf eş-Şercî ez-Zebîdî, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, trc. Kâmil Miras, 2. Baskı (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1968), 13.

uykusundan kalkan kişiye denildiği açıklanmıştır.³⁴ Sonraları bu, belli bir namazın ismi olarak kullanılmaya başlandı.³⁵ Teheccüd namazı bu yönüyle vitir ve terâvih namazından ayrılır. Teheccüd namazı, Kur’ân-ı Kerîm’de ilk olarak İsra sûresi 79. âyette “Gecenin bir kısmında da uyanarak sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere teheccüd namazı kıl ki, Rabbin seni Makâm-ı Mahmud’a ulaştırsın” şeklinde yer almaktadır. Âyetteki “teheccüd” emri de, “uykudan uyan, onu namaz için terk et” şeklinde tefsir edilmiştir. Bu âyetten önce de indirilen çeşitli surelerde gece namazı farklı surelerde Hz. Peygamber ve ümmetine emredilmiştir.³⁶

Bir müslüman için her vaktin kıymeti o vakitte yapılan eylemlerle ölçülür. Müslüman bir kişiden yapılması istenen ibadetler her ne kadar gündüz ağırlıklı olsa da, Kur’ân-ı Kerîm de Allah’a kulluk yapmanın en verimli zamanı olarak gecelerin önemine dikkat çekilmiş ve geceleri ihya edenlerin hakkında teşvik edici bilgiler verilmiştir. Bunun en önemli sebeplerinden biri de gece yapılan ibadetlerin, kılınan namazların müslüman bir kişinin kişiliğini oluşturmada etki ederek yaşayan topluma da katkılar sağlamasıdır. Müslüman olmanın bile suç sayıldığı Mekke döneminde henüz beş vakit namaz, oruç, zekât, hac gibi İslam’ın şartları olan ibâdetler farz kılınmadan gece ibadetini emreden âyetlerin nazil olması ileride kurulacak olan Müslüman toplumun mükemmel bir şahsiyet sahibi olmalarını sağlaması bakımından önemlidir.³⁷

Gerek Kur’ân’ın nüzûl sürecinde önemli bir yer tutması gerekse de Hz. Peygamber (s.a.v.)’in bu konudaki uygulamaları teheccüde önem verilmesini gerektirmektedir. Gece vakitleri insan için dinlenme zamanı tayin edilmiştir. Bu yüzden gece vakti yapılan ibadetler nefis için zor ve yorucu olmaktadır. Bu zorluk da yapılan ibâdetin faziletini arttıran önemli bir husustur. Başka bir açıdan ise gündüzleri namaz kılmak için mekruh bazı vakitler olduğu halde geceleri namaz kılmak için hiçbir mekruh vakit bulunmamaktadır. Bu da teheccüdün yerine getirildiği vaktin önemine işaret eder.

³⁴ Ebü’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *El-Müfredât Fî Garîbi’l-Kur’ân*, (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, ts.), 536.

³⁵ Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmî’l-Kur’ân*, thk: Ahmet Berdûni - İbrahim Edfiyeş, 3. Baskı (Kahire: Dâru’l Kutubi’l Mısriye, 1964), 10:308.

³⁶ Saffet Köse, “Teheccüd”, *DîA* (İstanbul: TDV yayınları, 2011), 40: 323.

³⁷ Abdurrahman Ateş, *Kur’an’da Huzur Ve Sukûn* (İstanbul: Çıra yayınları, 2012), 190-191.

4. Teravih Namazı

Teravih kelimesi, Arapça tervîha kelimesinin çoğulu olup “rahatlamak, dinlendirmek, istirahat etmek” gibi manalara gelir. Ramazan ayında yatsı namazından sonra kılınan sünnet bir namaz olup, her dört rekâta bir oturulmasından dolayı bu namaza terviha denilmiştir. Bu kelimenin çoğulu olan teravih kelimesi ise daha sonra Ramazan gecelerinde kılınan nâfile namazın adı olmuştur.³⁸

Teravih namazı, Ramazan ayına mahsus bir ibadet olduğu için Ramazan orucunun farz kılınması ile başlamıştır. Ramazan orucu, hicretin ikinci senesinde Şaban ayında farz kılınmıştır.³⁹

Resûlullah (s.a.v.) bizzat teravih namazını kılmıştır ve bununla ilgili “*Ramazan ayına inanarak ve sevabını Allah’tan bekleyerek ihya eden kimsenin geçmiş günahları bağışlanır*”⁴⁰ buyurarak Müslümanları gece namazına ve teravih namazına teşvik etmiştir. Bu hadisi şerifte Ramazan ayını samimi bir şekilde, riyâdan uzak, sadece Allah’ın rızasını düşünerek gündüzlerini oruçla gecelerini namazla eda eden kişinin geçmiş ve gelecek günahlarının bağışlanacağı haber verilmiştir.⁴¹ Bundan yola çıkan İslam âlimleri teravih namazının kadın, erkek herkese sünnet olduğunu söylemiştir. Hanefilere göre teravih namazı kadın erkek bütün Müslümanlara müekked sünnettir.⁴² Şâfiîler, Hanbelîler ile bazı Mâlikilere göre de bu namaz müekked sünnet olan bir namazdır. Ayrıca Mâliki ve Şâfiî mezhebinde çoğunluğa göre mescidleri boş bırakmamak şartıyla teravih namazının evde kılınması müstehap kabul edilmiştir.⁴³ İmam Nevevi bu hadisten yola çıkarak teravih namazının ümmete vacip olmadığını aksine Hz. Peygamber (s.a.v.)’in teşvik ettiği bir namaz olmasından dolayı ümmet üzerine mendup olduğunu belirtmiştir. Ayrıca “*kim Ramazan gecelerini ihya ederse*” sözünden de teravih namazı yerine getirilince gece ihya edilmiş yani gece namazı yerine getirilmiş olduğunu belirtmiştir.⁴⁴

³⁸ Fahri Kamili, *İslam Fıkıhında Namaz İbadeti* (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2006), 92.

³⁹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili* (İstanbul: b.y.), 1:625.

⁴⁰ Buhârî, “Salâtü’t- Terâvih”, 1; Müslim, “Salâtü’l-Müsâfirîn”, 173-176; Tirmizî, “Savm”, 1; Nesâî, “Kıyâmu’l Leyl”, 3; “Sıyâm”, 39-40; İbn Mace, “İkâme”, 173, “Sıyâm”, 2, 39.

⁴¹ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, 5:226.

⁴² Ebû Muhammed (Ebû’s-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *el Binâye fî Şerhi’l Hidâye* (Beyrut: Dâr’ul Fiker, 1990), 2:662.

⁴³ Ebu Ömer Cemaluddîn Yusuf b. Abdillâh bin Abdilber, *el-İstizkâr* (Kâhire: Dâr’ul-Va’y, 1993), 5:158.

⁴⁴ Muhammed Ziyaürrahman el- Azami, “Terâvih Namazı”, Çev. Selman Başaran, *İslami Araştırmalar Dergisi* 4 (Medine: 1982): 6.

Hız. Peygamber (s.a.v.) Ramazan gecelerini ihya etmede çok hassas davranmıştır. Bu geceleri değerlendirirken ailesini de uyandırıp onların da bu gecelerin feyzinden faydalanmalarını sağlamıştır. Bu konuyla ilgili Hz. Aışe (r.a.)’dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) Ramazan’ın son on gününe girince gecelerini ihya eder, paçalarını sıvar ve ailesini de bu namazı kılmaları için uyandırırđı.⁴⁵ Hz. Peygamber (s.a.v.) Ramazan’ın son on gününde geceleri ihya etmek için özel bir titizlik ve çaba gösterirdi. Bunun sebebi ise Kadir Gecesine erişmenin bu yolla mümkün olmasından dolayıdır.⁴⁶ Çünkü Kadir Gecesi Ramazan’ın son on gecesinden birinde yer alır. Bu gecenin ne zaman olduğu da tam olarak bilinmediğinden dolayı Hz. Peygamber ve ailesi bu son on geceyi ibadetle geçirerek Kadir Gecesine ulaşmaya çalışmışlardır.

Ramazan ayını önemli kılan hususlardan biri Kadir Gecesinin bu ay içerisinde bulunmasıdır. Kadir Gecesi Kur’ân’ın ifadesiyle bin aydan daha hayırlı bir gecedir. Hz. Peygamber (s.a.v.) Kadir Gecesinin Ramazan’ın son on günü içerisindeki tek rakamlı gecelerden biri olduęunu⁴⁷ ve muhtemelen Ramazan ayının yirmi yedinci gecesinin Kadir Gecesi olduęunu⁴⁸ bildirmiştir. Ramazan ayı içerisinde bulunan Kadir Gecesi Müslümanlar için çok mübarek bir gecedir. Bu gecenin mübarek bir gece olmasının temel sebebi Kur’ân-ı Kerîm’in Hz. Peygamber (s.a.v.)’e bu gecede nazil olmuş olmasıdır. Ayrıca bu gecenin Allah tarafından takdir edilmiş işlerin ayırt edildiği bir gece olduğu da pek çok kaynakta nakledilmiştir. Bu geceyi önemli kılan unsurlardan biri de yeryüzünün her tarafının meleklerle dolmasıdır.⁴⁹ Kadir Gecesi çok kıymetli bir gece olmasından dolayı bu geceyi dua ve ibadetle geçirenin günahlarının affedileceği haber verilmiştir. Ayrıca gündüzünü de oruçlu geçiren kişinin orucunun bütün sene tutulacak oruca eşit olduğu belirtilmiştir.⁵⁰ Ramazan gecelerinde teravih namazı kılındığı için Ramazanın son on gecesini teravih namazı kılarak geçirmek ve bu gecelerin bereketine inanarak ibadet, tövbe ve dua etmek bu aya en yakışır ibadetlerden olacak ve kişinin dinine yeni bir İslami heyecan kazandırmasına yardımcı olacaktır.

⁴⁵ Buhârî, “Leyletü’l Kadir”, 5; Müslim, “i’tikâf”, 7; Nesâî, “Kıyâmu’l- Leyl”, 17; İbn Mace, “Sıyâm”, 57.

⁴⁶ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve şerhi*, 5:242.

⁴⁷ Buhârî, “Leyletü’l Kadr”, 3.

⁴⁸ Müslim, “Sıyâm”, 207; Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, 5:132.

⁴⁹ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve şerhi*, 5:252.

⁵⁰ İbn Mâce, “Sıyâm”, 39.

Ramazan ayını en güzel şekilde ihya etmenin yolu gecelerini teravih namazı kılarak geçirmektir. Başlangıçta teravih namazını cemaate kendisi kıldıran Hz. Peygamber (s.a.v.) ümmetinin üzerine farz olmasına endişe ettiği için bu namazı cemaatle kılmaktan vazgeçmiştir. O'nun bu namazı iki veya üç gün mescidde cemaatle kıldığı, daha sonra cemaatin gittikçe çoğaldığını görünce Allah'ın kendisine farz kılabilceği endişesinden dolayı mescide çıkmayıp tek başına kıldığı şöyle rivayet edilir.⁵¹ Hz. Peygamber (s.a.v.) Ramazan ayında itikâf için hasırdan bir hücre edinmiştir. Hz. Aişe'nin rivâyetine göre iki veya üç gece başka bir rivâyette ise Ramazan'ın son on gününde buradan çıkıp birkaç gece cemaatle hem yatsı hem de teravih namazını kılmıştır. Bu durum insanların yoğun ilgisini çekince bir gece yatsı namazını kıldırması ve teravih namazını kılmadan hücreğine dönmüştür. Başka bir vakit teravih namazını kıldırarak için çıkmamıştır. İnsanlar Hz. Peygamber (s.a.v.)'in tekrardan çıkıp teravih kıldıracağını ummuşlar ve beklemişler. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in belki uyumuş olabileceğini düşünerek uyanması içi hafiften öksürüyor gibi yapmışlar. Hz. Peygamber sabah namazı vaktinde çıkıp onlara şöyle seslenmiştir:

“Sizin nâfile namaz kılmak hususundaki arzunuzun farkındayım, bu namazı size kıldırmam için de bir engel de yoktur, fakat terâvih için size farz kılınmasından endişe ettiğim için çıkıp kıldırmadım. Şayet farz kılınacak olsa bunu hakkıyla yerine getiremezsiniz. Haydi evlerinize gidiniz. Farz namazlar dışında, kişinin kıldığı en faziletli namaz evinde kıldığı namazdır” ⁵² buyurmuştur. Yukarıdaki rivâyette Hz. Peygamber (s.a.v.) teravih namazının ümmet üzerine farz kılınmasından korktuğu için evde kılmanın daha uygun olduğunu söylemiştir. Birkaç gün cemaatle eda edince müslümanların bu namazı mescidde kılmaları konusunda bir yoğunluk yaşandığını gören Resûlullah (s.a.v.) yatsı namazını cemaatle eda ettikten sonra hücreğine çekilip terâvihi tek başına eda etmiştir. Bu da O'nun ümmetine olan sevgisini göstermektedir. Çünkü bu şekilde sürekli mescidde kılınması durumunda Müslümanlarda bu namazın sadece mescidde kılınması gerekeceği algısı oluşmasından korkmuştur. Ayrıca farz namazlar dışında kılınan en hayırlı namaz kişinin evde tek başına kıldığı namazdır. Çünkü tek başına kılınan namazda riya ve gösteriş olmayacağı için namazın daha ihlaslı bir şekilde eda edilmesine yardımcı olacaktır. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.v.) teravih namazının evde kılınmasını teşvik etmiştir.

⁵¹ Buhârî, “Teheccüd”, 5, “Salâtü't-Terâvih”, 1; Müslim, “Salâtü'l-Müsâfirîn”, 177-178.

⁵² Buhârî, “Salâtü't-Terâvih”, 2; Müslim, “Salâtü'l-Müsâfirîn”, 178.

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in teravih namazı ile ilgili kuvvetli rivayetler O'nun Ramazan'ın son birkaç gününde bu namazı mescidde kıldığını göstermektedir. Teravih namazının kaç rekât olduğu bu rivayetlerde belli değildir. Yine bu rivâyetlerin sunuluş şekli ve içeriğine bakıldığında teravih namazının, Hız. Peygamber (s.a.v.)'in sadece son Ramazan ayında söz konusu olduğu izlenimini vermektedir. Teravih uygulaması eğer birkaç Ramazan devam etmiş olsaydı bu namazın rekât sayısı kesin bir şekilde netleşirdi.⁵³

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra Hız. Ebû Bekir döneminde de teravih namazı cemaatsiz tek başına eda edilmiştir. Şâtibi teravihin Hız. Ebû Bekir döneminde de bu şekilde devam etmesinin iki sebebinin olduğunu açıklamıştır. Bunlardan birinin gece namazlarını gecenin son vaktinde kılınmasının daha faziletli olması ile ilgili rivâyetlerin olmasından dolayıdır. Teravih namazı da vakit itibari ile gece kılınan bir namaz olduğu için kişinin gecenin son vakitlerinde eda etmesi daha faziletlidir. Diğer bir husus ise Hız. Ebû Bekir'in hilafet döneminde dinden dönen insanlarla meşgul olmasından dolayı teravih namazı ile ilgili yeni bir düzenlemeye girişememesidir. Çünkü dinden dönen insanlarla meşgul olmak teravih namazının bireysel mi yoksa cemaatle mi kılınacağı konusunda daha önem arz etmektedir.⁵⁴ Hız. Ömer (r.a.) hilafet yıllarında Hız. Peygamber'in sevip ancak farz olmasından endişe edip engellediği şeyi yapmıştır. Hız. Peygamber'in endişesini ve artık farzların artıp eksilmeyeceğini bildiğinden miladi 635 yılında Ubey b. Kâ'b'dan cemaate on bir rekât teravih namazını kıldırmasını istemiş ve bu uygulama günümüze kadar devam etmiştir.⁵⁵ Hız. Ömer (r.a.)'ın on bir rekât kılınmasını emretmesi Hız. Aişe'den aktarılan şu rivâyete dayanmaktadır. Hız. Aişe şöyle buyurmuştur: “Resûlullah (s.a.v.) ne Ramazan ayında ne de Ramazandan başka on bir rekâtta fazla namaz kılmamıştır. Dört rekât namaz kılardı. Artık onların güzelliğini ve uzunluğunu sorma! Sonra dört rekât daha kılardı. Onların da güzelliğini ve uzunluğunu sorma! Sonra üç rekât namaz kılardı ben; “Ya Resûlullah vitri kılmadan mı uyuyorsun? dedim. Resûlullah (s.a.v.): *Ya Aişe! Gerçekten benim gözlerim uyur, fakat kalbim uyumaz.*” buyurdu.⁵⁶ Bu rivâyette Resûlullah (s.a.v.)'in Ramazan ayında on bir rekât terâvih namazını kıldığını göstermiştir. Teravih namazı ile ilgili başka rivâyetlerde Hız. Ömer zamanında halkın

⁵³ Kamili, *İslam Fıkhdında Namaz İbadeti*, 81.

⁵⁴ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, 5:228.

⁵⁵ Köse, “Teravih”, 40:482.

⁵⁶ Buhâri, “Teravih”, 1; Müslim, “Müsâfirîn”, 125.

teravih namazını yirmi üç rekât kıldığı ifade edilirken başka bir rivâyette yirmi bir rekât olarak kıldığı nakledilmiştir.⁵⁷

Teravih namazı Hz. Ömer (r.a.) döneminde İslâm'ın şîârı haline geldi ve Müslümanlar devamlı olarak bu namazı kıldılar. Bu sebeple âlimler teravih namazını camilerde eda etmenin daha efdâl olduğu konusunda dinden deliller getirerek görüş birliğine vardılar.⁵⁸ Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu konudaki en büyük endişesi bu namazın ümmet üzerine farz olabileceği durumuydu. Artık vahiy inmediği ve din kemâle erdiği için bu endişe ortadan kalktı ve Müslümanlar bu namazı cemaatle camilerde kılmanın efdâl olduğu fikrinde icmâ ettiler. Ve günümüzde de camilerde cemaatle eda edilmektedir. İsteyen de evde ferdi olarak terâvih namazını kılmaktadır.

Teravih namazının kaç rekât olduğuyla ilgili rivâyetler farklılık göstermektedir. Bu konuyla ilgili rivâyetlerde on bir⁵⁹, on üç⁶⁰, otuz sekiz, kırk⁶¹ gibi rekât sayıları ileri sürülmüştür. Resûlullah (s.a.v.)'in Ramazan ayındaki gece namazları Hz. Aişe'ye sorulduğunda şöyle cevap vermiştir. “Resûlullah, Ramazan ve Ramazan dışındaki gecelerde on bir rekâtтан fazla (nâfile namaz) kılmamıştır.”⁶² Başka bir rivâyette ise bu sayı on üç olarak zikredilmiştir.⁶³ Bu rivâyetlerin sadece terâvih namazı ile ilgili olduğu kesin değildir. Rivâyette geçen Ramazan'da ve Ramazan dışındaki ibaresi Resûlullah (s.a.v.)'in Ramazan dışında da kıldığı bir gece namazı olduğunu gösterir. Kur'ân-ı Kerîm'de zaten “Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nâfile olmak üzere namaz kıl. Umulur ki Rabbin, seni övgüye değer bir makâma gönderir.” (İsrâ, 17/79) buyurulmaktadır. Hz. Aişe'nin “Resûlullah (s.a.v) Ramazan ayı başladığında, diğer aylarda görülmeyen bir gayrete girerdi. Ramazan'ın son on gününde ise çok daha fazla bir gayret gösterirdi. Bu son on günde, geceyi ihya eder, ailesini de uyandırır.”⁶⁴ hadisi Resûlullah (s.a.v.)'in Ramazan ayındaki gece ibadetlerinde bir artışın olduğunu göstermektedir.

Teravih namazının rekât sayısı ile ilgili âlimlerin üç görüşü vardır. Birinci görüşe göre teravih sekiz rekâttır. Bu görüş muhaddis ve muhhakiklerin görüşüdür. İkinci görüşe göre teravih namazı yirmi rekâttır. Bu görüşte üç imam olan Ebu

⁵⁷ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, 5:229.

⁵⁸ el- Azami, “Teravih Namazı”, 7.

⁵⁹ Buhârî, “Teheccüd”, 16.

⁶⁰ Müslim, “Salâtü'l-Müsâfirin”, 17.

⁶¹ Buhârî, “Teheccüd” 16; “Teravih” 1; Müslim, “Müsâfirîn” 125;

⁶² Buhârî, “Teheccüd” 16.

⁶³ Müslim, “Salâtü'l-Müsâfirîn”, 123-124.

⁶⁴ Buhârî, “Fazlu Leyleti'l-Kadr”, 5; Müslim, “İtikâf”, 7- 8.

Hanife (ö. 150/767), İmam Şâfiî (ö. 204/820) ve Ahmet b. Hanbel'in (ö. 241/855) görüşüdür. Üçüncü görüşe göre ise teravih namazı otuz altı rekâttır. Bu görüş de İmam Mâlik'in (ö.179/795) görüşüdür.⁶⁵ Rekât sayısı ile ilgili rivâyetlerde farklılıkların olması bir tenâkuzun bulunduğu işaret etmez. Çünkü bazı durumlarda vitir namazı bazen bir bazen üç rekât kılınmıştır. İmam Şâfiî teravih namazının Medine 'de otuz dokuz rekât, Mekke'de ise yirmi üç rekât kıldıklarını gördüm demiştir.⁶⁶ Ebu Yusuf (ö. 182/798) hocası Ebu Hanife'ye teravih namazının hükmünü ve Hz. Ömer tarafından ne gibi bir delille bu namazın yirmi rekât kıldırıldığını ve cemaatle eda edilmek suretiyle ortaya konulduğunu sormuştur. Ebû Hanife şöyle cevap vermiştir.” Teravih namazı sünnet-i müekkede olan bir namazdır. Hz. Ömer teravih namazının yirmi rekât ve cemaatle kılınmasını, ne kendi ictihadi ile ortaya çıkarmıştır ne de Asr-ı saadette olmayan bir emr-i diniyye ortaya koymuştur. Hz. Ömer bunu kendisine malum olan bir aslı şeriyye ve bir vasiyyeti Nebevi'ye istinad ederek emretmiştir.”⁶⁷ Hz. Ömer zamanında kılınan teravih namazının on bir veya yirmi rekât şeklinde kılındığıyla ilgili rivâyetler bulunmakla beraber daha sonra terâvih yirmi rekât olarak yerleşmiştir. Bu uygulama Hz. Osman ve Hz. Ali zamanında da bu şekilde devam etmiştir. Sahabeden de hiç kimse bu duruma karşı gelmemiştir. Günümüze kadar da böyle devam etmiştir.⁶⁸ Kuvvetli rivâyetler Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Ramazan'ın son birkaç gününde mescidde teravih namazını kıldığını göstermektedir. Teravihin kaç rekât olduğu bu rivayetlerde tam olarak belli değildir. Yine teravih namazına ilişkin bu rivâyetlerin sunuluş şekli ve içeriğine bakıldığında teravihin, sadece Hz. Peygamber (s.a.v.)'in son Ramazan ayında olduğu görülmektedir.⁶⁹

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in teravih namazı ile ilgili pekçok rivâyetinde görüldüğü kadarıyla Hz. Peygamber (s.a.v.) kıldığı namazların rekât sayısını genel olarak arttırmamış, rukû ve secdeleri bazı zamanlarda daha da uzatarak asıl gayenin gecenin büyük bir bölümünü namaz ibadeti ile ihya etmek olduğunu ortaya koymuştur. Ashâbını da bu yönde teşvik etmiştir. Tek başına veya cemaat halinde

⁶⁵ Azami, “Teravih Namazı”, 10.

⁶⁶İbn Hacer Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Nşr. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Faryâbî (Riyad: Dâru Taybe, 2005), 5: 448.

⁶⁷ Zebidi, *Sâhih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sârih Tercemesi*, 85.

⁶⁸Aynî, *Umdetü'l-Kârî* (Beyrut: Dâru'l İhyâ-yı Turâsu'l Arabî, t.y), 11: 126-127

⁶⁹ Kamili, *İslam Fıkında Namaz İbadeti*, 81.

namaz kılanları da tebrik ve tasvîp etmiştir.⁷⁰ Bununla birlikte Hz. Peygamber (s.a.v.) rekât sayısını bizzat vermediği⁷¹ gibi cemaatle namaz kılan Müslümanlara da bir rekât sayısı söylememiştir. Teravîh namazı da gece namazı olması itibari ile önem arzeden bir ibadet olduğu için Resûlullah (s.a.v.) bu namaza bazen vitri de ekleyip kıldığından dolayı rekât sayılarında farklılıklar bulunmaktadır. Rekât sayılarında bu farklılıkların bulunması bir tenâkuzun olduğunu göstermez.

Teravîh namazı orucun değil vaktin sünnetidir. Bundan dolayı hasta veya yolcu olup oruç tutmakla mükellef olmayanlar için de teravîh namazını kılmaları sünnettir.⁷² Müslüman kişi her ne sebeble gündüz orucunu tutamamışsa da gücü yetiyorsa teravîh namazını eda edebilir. Çünkü bu namaz Ramazan ayının sünneti konumunda olan bir namazdır.

Teravîh namazı, Ramazan ayına mahsus olan bir gece namazıdır. Hz. Peygamber'in bu namazı cemaatle iki veya üç gece kılıp daha sonra bu namazı cemaatle kılmaması onun bu namazı cemaatle kılınmasını men ettiğini göstermez. Çünkü cemaatle kılmamasındaki temel sebep teravîhin farz kılınma korkusu olduğu açıkça ifade etmiştir. Ayrıca birkaç gün mescidde kılması bu namazın daha sonra cemaatle kılınabileceğini göstermiştir. Teravîh namazı mescidlerde kılındığında kişinin niyeti, huşuu ve samimiyeti artıyorsa cemaatle kılması en uygundur. Tek başına kıldığında huşuu artıyor ve namazı daha ihlaslı eda ediyorsa evde tek kılması daha doğru olacaktır. Gündüzü oruçla geceyi de teravîh ile eda eden Müslüman Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sünnetine olan bağını güçlendirmiş olur. En önemlisi de Kur'ân-ı Kerîm'deki Allah'ın gece ibadet eden kullarına yönelik övgülerine mazhâr olur.

5. Kıyâmu'l - Leyl

Kıyâmu'l-leyl kelimesi Arapça kıyâm ve leyl kelimelerinin bir araya gelerek izafet oluşturdıkları bir tamlamadır. Kıyâm kelimesi sözlükte “doğrulamak, ayakta durmak, yönelmek” anlamlarına gelir.⁷³ Leyl kelimesi ise gece anlamına gelir. Kıyâmu'l-leyl ise gece kalkışını ifade eder. Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde kıyâmu'l-leyl ve teheccüd kavramları gece namazını ifade eden kavramlardır.

⁷⁰ Osman Şahin, “Ramazan Gecelerini İhyâ Etmek İçin Kılınan Teravîh Namazı” *Diyanet İlmi Dergi* 51/2 (Nisan, Mayıs, Haziran 2015), 111.

⁷¹ Mesela Ümmü Habibe'nin rivayetine göre Hz. Peygamber “Gece gündüz on iki rekât nafîle namaz kılan kişiye cennette bir bina yapılır.” buyurmuştur. Müslim, “Salâtu'l-Müsâfirîn”, 15.

⁷² Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali* (İstanbul: Bilmen yayınları, t.y), 172.

⁷³ Ebubekir Sifil, “Kıyam”, *DİA* (Ankara: TDV yayınları 2002), 25: 514-515.

Hadislerde daha çok *kıyâmu'l-leyl* veya *salât'ul-leyl* kavramları kullanılmıştır. Her ikisinde de kullanılan ortak ifade olan *kıyâmu'l -leyl* kavramı; gece uyanık kalmak, geceyi ibadetle geçirmek manasına gelir. İslam toplumunda Kur'ân ve hadislerde bu kavram ile akşam ve yatsı namazı dışında seher vaktinde düzenli kılınan namaz anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca gece ibadeti diğer dinlerde de olan bir ibadettir.⁷⁴

Allah'ın kudretinin göstergesi olan gece ve gündüz (İsra 17/12) Kur'ân'da çoğunlukla bir arada zikredilmiştir. Zikredildikleri yerde de dikkat edilen en önemli hususlardan biri gecenin gündüzden önce zikredilmiş olmasıdır. (Bakara 2/164, 187; Al-i İmran 3/27, 190; En'âm 6/13, 60; A'raf 7/54; Yunus 10/67; İbrahim 14/33; Nahl 16/12; Enbiya 21/20, 33, 42; Nur 24/44; Furkan 25/62; Rum 30/23; Yasin 36/37; Zümer 39/5; Fussilet 41/37-38). Her ikisi de Allah'ın âyetlerinden olduğu halde Kur'ân'da sakinleşme zamanı olarak gündüzün değil de gecenin seçilmiş olması gece yapılan ibadetlerin insan üzerindeki etkisinin ne kadar önemli olduğunu bizlere göstermektedir.⁷⁵ Gecenin insan hayatı üzerindeki huzur ve sükûn kaynağı olduğu Kur'ân'da şöyle belirtilmiştir:

“Sabahı aydınlatan O'dur. Ve O, geceyi dinlenme zamanı, güneşi ve ayı birer hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bu, aziz ve alîm olan Allah'ın takdiridir.” (En'âm 6/96).

Başka bir âyeti kerimede Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

“Sükun bulasınız diye geceyi ve işlerinizi görüp gözetesiniz diye gündüzü var eden O'dur. İşte bunda, dinleyip ders almak isteyen insanlar için ibretler vardır.” (Yunus 10/67).

Başka bir âyette ise Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

“Geceyi, içinde sükûn bulup dinlensinler diye; gündüzü de, olup biteni görsünler diye aydınlık yaptığımızın farkında değiller miydi? Şüphesiz, bunda, inanmak isteyen insanlar için çıkarılacak dersler vardır.” (Neml 27/86).

Âyetlerde görüldüğü gibi gündüz, rızık temin etme zamanı iken gece; sükûn, dinlenme ve uyuma zamanıdır. Gecenin insan için sükûn kaynağı olması hem maddi hem de manevi yönden faydası ile ilgilidir. Şöyle ki insan gündüz işlerinden

⁷⁴ Tuzcu, *Namazın Teşrî Süreci*, 229.

⁷⁵ Ateş, *Kur'an'da Huzur ve Sükûn*, 25.

yorulmaktadır. Bedenin sükûnu insanın bu zaman diliminde kendini dinlendirmesidir. Manevi yönden ise insanın ruhunun sükûn bulması artık düşüncelerinin sakinleşmesi ve insanın dünyevi yönden herşeyi bir kenara bırakarak bir olan Rabbi'ne yönelip ona ibadet ederek gecesini en güzel şekilde geçirmesidir.⁷⁶ Ayrıca âyetinde Allah'ın gece ve gündüzü yarattığından bahsederek O'nun azemetine dikkat çekilmiştir. İnsanın bu zaman dilimlerini en güzel şekilde değerlendirmesi için bu vakitlerin kendisine bir fırsat olduğu belirtilmiştir. Gecenin bu kadar önemli olması o vakitte yapılan ibadetlerin de gece kalkışlarının da ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Kulluk ihlas ile ölçülür ve gece kalkışında hem ruh hem beden hem de düşüncenin sakinliği sonucu ibadete daha fazla yoğunlaşmaktadır.

Gece kalkıp Rabbine yönelen O'na yaklaşmak için yapılan her türlü ibadet kıyâmu'l-leyl kelimesi kapsamına girer. Gece vaktinde yapılan her kalkış gece kalkışıdır. Kıyâm kelimesi Kur'an'da bazı yerlerde namaz için kullanılmıştır. (Bakara sûresi 238) Kıyâm sadece ibadet olarak da anlaşılmamalıdır. Furkan sûresi 64. âyetinde secde ve kıyâm şu şekilde beraber zikredilmiştir. “Onlar, Rabblerine secde ederek ve kıyamda durarak geceleyenlerdir.” Burada secde kelimesi ile namaz ifade edilmiştir. Ancak kıyâm kelimesinde “uyanık” olmak gibi başka bir mana ararız.⁷⁷ Bundan dolayı gece uyanarak Kur'an-ı Kerîm okumak, ilim öğrenmek, kaza namazı kılmak, istigfâr etmek, zikir çekmek, oruç tutmak için sahura kalkmak, kendisi veya başkaları için dua etmek, seher vakti uyanmak gibi eylemler gece kıyamıdır. Kıyâm kelimesi doğrulmak anlamına geldiği için Rabbi'ne yapılan her türlü doğruluş ve ibadet bu şekilde değerlendirilir. Bununla ilgili Hz. Muhammed (s.a.v.)'de şöyle buyurmuştur: *“Gece ibadetine dikkat ediniz! Çünkü o, sizden önceki sâlih kimselerin âdetidir. Şüphesiz gece ibadete kalkmak, Allâh'a yaklaştırmaya vesîledir. (Bu ibadet) günahlardan alıkoyar, hatâlara kefarete olur ve vücuttan dertleri giderir.”*⁷⁸ Bu hadisi şerifte gece kalkışının insanı Allah (c.c.)'ye yaklaşmasına vesile olduğunu ve kişiyi günahlardan alıkoyarak hatalarına kefarete olduğu belirtilmiştir. Ayrıca kişinin içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan da kurtulmasının yolu gece Rabbi için kıyâm ederek ondan yardım istemesidir.

⁷⁶ Ateş, *Kur'an'da Huzur ve Sükûn*, 25.

⁷⁷ Canan, *Hadis Külliyyatı Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, 9:323.

⁷⁸ Tirmîzî, “Deavât”, 101.

Secde sûresi 16. âyetinde de Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: “Onlar, korkarak ve ümid ederek Rablerine ibadet etmek için yataklarından kalkarlar. Kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden de Allah için harcarlar. Başka bir âyetinde ise şöyle buyurulmaktadır: Gecenin bir kısmında O’na secde et ve gece uzun uzadıya O’nu teşbih et.”(İnsan 76/26) Bu âyetlerde de gece uyanık kalmak ve Allah Teâlâ’ya secde etmek emredilmektedir. Ayrıca Allah Teâlâ’nın her şeyden Yüce olduğunu ve şanının her şeyden münezzehe olduğunu da bu vakitlerde düşünülerek tesbih edilmesi istenmektedir.

Amr İbni’l-As (r.a.)’nın rivâyet ettiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Kim geceyi on âyet okuyarak ihya ederse gafiller arasına yazılmaz. Kim de yüz âyetle gecesini ihya ederse “kânîtin” zümresine yazılır. Kim de bin âyet okuyarak geceyi ihya ederse “mukantirîn” arasına yazılır*”⁷⁹ buyurmuştur. Bu rivâyette bizlere gece kıyâmının namaz kılarak olabileceği gibi Kur’ân tilâveti, zikir, ilim vs. ile de olabileceğini ortaya koymuştur. Ayrıca az miktarda Kur’ân tilâveti ile de gecenin ihya edilebileceği müjdelanmaktadır.⁸⁰ Geceyi ihya sonucunda da kişinin derecesinin yükseleceği ve bunun karşılığını en güzel şekilde alacağı hadiste açıklamıştır. Ayrıca geceyi Kur’ân-ı Kerîm okuyarak geçirmenin de kıyâmu’l- leyl kapsamında olduğu belirtilmiştir. Geceyi Kur’ân okuyarak ihya eden kişinin zümresi yükselir ve kişinin Allah katındaki değeri artar.

Yukarıdaki naslardan da anlaşıldığı üzere kıyâmu’l- leyl teheccüd namazını da içine alan genel bir ifadedir. Teheccüd namazı farzlar ve vacipler dışında kişinin gece nâfile olarak yerine getirdiği namazdır. Ama kıyâmu’l-leyl’deki namaz kişinin o akşamki yatsı namazı da olabilir. Veya kişi vitr namazını kılmamış ise kalkıp gece Rabbi’ne yönelerek vitr namazını kılabilir. Yani kıyâmu’l-leyl kavramı namaz ibadetini de içine alan ve Allah (cc.)’a yaklaşmak için yapılan her türlü ibadeti kapsar. Teheccüd kelimesi ise sadece gece yapılan nâfile namaz için kullanılır. Kısaca şöyle diyebiliriz her teheccüd bir kıyâmu’l-leyl’dir. Ama her kıyâmu’l-leyl bir teheccüd değildir.

Literatürde kıyamü’l-leyl’, salâtü’l-leyl ve ihyâü’l-leyl gibi kavramlarında teheccüd kavramı yerine kullanıldığı görülmektedir. Gece vakti yatsı namazından

⁷⁹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 326.

⁸⁰ Canan, *Hadis Külliyyatı Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, 9:303.

sonra uyumadan veya bir miktar uyuduktan sonra kılınan namaza “salâtu’l-leyl” denir.⁸¹ Ancak biraz uyuyup uyandıktan sonra kılınırsa buna “teheccüd” denir.⁸² Kişinin kıldığı gece namazı teheccüd gibi nâfile bir namaz olabileceği gibi, o akşamın yatsı, vitir namazı da olabilir. Yani şöyle açıklayabiliriz: Salâtu’l-leyl de kıyâmu’l-leyl’in içinde olan bir kavramdır. Kıyâmu’l-leyl ve ihyâu’l-leyl de namaz dışında kişinin Allah Teâlâ’ya yakınlaşmak için yaptığı bütün taatler vardır. Ama salâtu’l-leyl sadece gece eda edilen namazı ifade eder. Kıyâmu’l-leyl’de bulunan diğer taatler salâtu’l-leyl içerisinde bulunmaz. Örneğin namaz dışında kişinin yaptığı tesbihler, zikirler salâtu’l-leyl’e dâhil değildir. Salâtu’l-leyl’in teheccüd namazından farkı ise kılınan namazın nâfile namaz dışında da bir namaz olabileceğidir. Ayrıca gece vakti uyumadan da eda edilebilmesidir. Ancak teheccüd namazı dediğimizde kişinin mükellef bulunduğu yatsı ve vitir namazı kastedilmiş olmaz. Bu namazlar dışında kişinin nâfile olarak kıldığı namaz teheccüddür. Salâtu’l-leyl de ise kişi yatsı ve vitir namazını da gece kalkıp eda ederse bu namaz salâtu’l-leyl’dir. Bu namaz vakit itibari ile gece namazı olsa da teheccüd yerine geçmez. Hadis kitaplarında özellikle kıyâmü’l-leyl ile salatu’l-leyl kavramlarının genelde teheccüd namazına dair hadisleri ifade eder şekilde kullanılmıştır.⁸³ Bundan dolayı her ne kadar anlamsal çerçeveleri teheccüde göre daha kapsamlı olsa bile bu kavramların, doğrudan teheccüd namazını ifade eder şekilde kullanıldığı görülmektedir.

6. Vitir Namazı

Vitir; bir, üç, beş gibi sayı bakımından çift olmayan, tek olan manasındadır.⁸⁴ Hz. Peygamber (s.a.v.)’in “Allah tektir, teki sever”⁸⁵ hadisinde de vitr tek anlamında kullanılmıştır. Kutsal kitap olan Kur’ân-ı Kerîm’de de yine vetr şeklinde şef (çift) kelimesiyle birlikte geçmektedir.(Fecr 89/3) Vitr namazı yatsı namazından sonra tek başına üç rekâtı olarak özel şekilde kılınan, üçüncü rekâtında kunut duası bulunan hem vaktinde kılınması hem de daha sora kazaya kalınması durumunda kılınması gereken vacip namazın ismidir.⁸⁶ Hz. Peygamber (s.a.v.) günün son kılınan namazının

⁸¹ Ebu Davud Süleyman b. Eş’as es-Sicistânî, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi* (İstanbul: Şamil yayınları, 1988), 5:187.

⁸² Âdem Şener, *İbadet Rehberi* (Adapazarı: Tekbîr yayınları, 2006), 26; Fehmi Mendeş, *Ayet ve Hadislerle Nâfile İbadetler ve Mübarek Gecelerin Faziletleri* (İstanbul: Motif yayınları, 2007), 29.

⁸³ Buhârî, “Teheccüd”, 2,3,5,9,10; İbn Mâce, “İkâmeti’s-Salât”, 171-172; Nesâî, “Kıyâmü’l-Leyl ve Tetavvu’-n-Nehâr”, 1-13; Ebû Dâvûd, “Tatavvu”, 17,18,23,25,26.

⁸⁴ İbn Manzûr Ebû’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lîsânü’l Arab* (Beyrut: 1994), 5:273.

⁸⁵ Sami Erdem, “Vitir Namazı”, *DİA* (İstanbul: TDV yayınları, 2013), 43:111-113.

⁸⁶ Kamili, *İslam Fıkında Namaz*, 82.

vitir olması gerektiğini tavsiye ve teşvik etmiştir.⁸⁷ Hz. Peygamber (s.a.v.) *“Allah size bir namazı ziyâde kıldı ki, o namaz sizin hakkınızda kırmızı tüylü develerden daha hayırlıdır. İşte o namaz vitir namazıdır. O namazı yatsı ile şafağın atışı arasında verdi.”*⁸⁸ sözleriyle vitri önemli bir şekilde tavsiye etmiştir. Yukarıdaki rivâyette Hz. Peygamber (s.a.v.) vitir namazı kılmayı kırmızı develere sahip olmaktan daha hayırlı sayarak vitrin önemine işaret etmiş ve Müslümanları bu namazı eda etmeye teşvik etmiştir. Kırmızı develerin bu rivâyette söz konusu edilmesi ise, arapların bu hayvanlara çok fazla değer vermelerindendir.⁸⁹

Vitir namazı ile ilgili Kur’ân-ı Kerîm’de bir âyet bulunmamasına rağmen Hz. Peygamber’den pekçok hadis aktarılmıştır. Vitir namazının önemi ile ilgili Hz. Ali’nin rivâyet ettiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Ey Kur’ân ehli! Vitir namazını kılın. Çünkü Allah tektir, teki sever.”*⁹⁰ Bu rivâyete göre Allah (c.c.)’ın vitri sevmesinden maksat, onu kabul buyurması ve yerine getirene sevap vermesidir. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in “vitri kılınız” diye emir kipi ile bu namazı emretmesi, vitir namazının vacip olduğunu göstermektedir. Çünkü Şâri’nin mutlak emri vücûba hamledilir.⁹¹

Ebû Hureyre (r.a.)’dan rivâyet edilen başka bir rivâyette ise Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Allah size bir namazı daha fazladan ilâve etmiştir. Bu namaz da vitir namazıdır.”*⁹² Bu rivâyette Resulullah (s.a.v.) vitir namazının öneminden bahsetmiştir. Buna ilave olarak vitir namazının kılınmasını emretmiştir. Emir de vücûba delalet ettiğinden dolayı bu namazın hükmünün vacip olduğu Ebû Hanife’nin görüşleri arasındadır.⁹³

Vitir namazının vakti ile ilgili Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Kim gecenin sonunda kalkamamaktan korkarsa vitrini gecenin başında kalsın. Kim gecenin sonunda kalkmayı umuyorsa gecenin sonunda vitrini kalsın. Çünkü gecenin sonunda kılınan namaz (gece ve gündüz meleklerinin huzurlarında ve şehadetleri altında kılındığı) meşhûd ve mahzûrdur. Bu yüzden (gecenin başında kılanana*

⁸⁷ Müslim, “Salâtü’l-Müsâfirîn”, 53.

⁸⁸ Ebû Dâvûd, “Vitir”, 1; Tirmizî, “Vitir”, 1; İbn Mâce, “İkâme”, 114.

⁸⁹ Ebû Dâvûd, “Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi”, 5:336.

⁹⁰ Buhârî, “Deavât”, 69; Müslim, “Zikir”, 5-6; Tirmizî, “Vitir”, 2; İbn Mâce, “İkâme”, 114; Nesâî, “Kıyâmü’l-Leyl”, 27, “Vitir”, 2; Ebû Dâvûd, “Vitir”, 1.

⁹¹ Ebû Dâvûd, “Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi”, 5:332.

⁹² Ahmet İbn Hanbel, “Müsned”, 180: 206, 208.

⁹³ Ebû Dâvûd, “Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi”, 5:333.

nazaran) daha faziletlidir."⁹⁴ Vitir namazını gecenin her bölümünde kılmak caiz olmakla beraber Resulullah (s.a.v.) bu rivâyette vitir namazını gecenin son kısmında kılmayı tavsiye etmiş ve sonda kılmanın daha faziletli olduğunu belirtmiştir. Bunun sebebini ise Resulullah (s.a.v.) gecenin sonunda kılınan namazın şahitlenmiş ve O'nun huzurunda yapılmış olduğunu belirtmesidir. Yani namaz kılının yanında gece ve gündüz meleklerinin hazır bulunup, namaza şahit olmalarıdır.⁹⁵ Hz. Ömer (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre Resulullah (s.a.v.) vitir namazının vaktiyle ilgili şöyle buyurmuştur: "Gece kıldığınız namazınızın sonuncusunu vitir yapınız."⁹⁶ Bu hadisi şerif gece kılınan namazların sonuncusunun vitir namazı olmasının müstehab olduğuna delalet etmektedir. Vitir namazının bu saatlerde eda etmedeki en büyük gaye ise bu vakitte yapılan namazın şahitli olması ve yapılan duaların makbul olmasından dolayıdır.⁹⁷ Bu rivâyetler göstermektedir ki vitir namazı gece kılınan son namazdır. Uyanabileceğine güvenen kişi gecenin son üçte birinde bu namazı eda etmesi fazilet bakımından daha üstündür. Ancak uyanamayacak olan kişilerin vitir namazını eda edip uyumalarında bir sakınca yoktur. Vitir namazının vakti ile ilgili başka bir rivâyet ise şöyledir: Ebû Katâde (r.a.)'den rivâyet edildiğine göre: "Resulullah (s.a.v.), Hz. Ebû Bekir'e (r.a.):

-*"Vitir namazını ne zaman kılıyorsun?"* diye sordu. Hz. Ebû Bekir:

-*"Gecenin başında kılıyorum!"* dedi. Aynı şekilde Resulullah (s.a.v.)

-*"Vitir namazını ne zaman kılıyorsun?"* diye Hz. Ömer'e de sordu:

-*"Gecenin sonunda kılıyorum!"* dedi. Bu cevabı aldıktan sonra Resulullah (s.a.v.) Hz. Ebû Bekir'e:

-*"Sen, ihtiyatla amel ediyorsun!"* dedi. Hz. Ömer'e de :

-*"Sen de kuvvetli olan, takvaya uygun olan) ile amel ediyorsun! buyurdu."*⁹⁸

Bu rivâyette vitir namazını gecenin sonunda kılmanın üstünlüğü ifade edilmişse de gecenin başında yerine getiren de kınanmamıştır. İhtiyatten dolayı yatsı namazının hemen arkasında vitir namazını kılmak da caizdir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hz. Ömer'e "Kuvvetle amel ediyorsun" demekle de "aslında daha kavi, daha muteber sevab bakımından daha üstün olan gece kıyamına kalkma azmini ortaya koyan bir

⁹⁴ Müslim, "Müsafirîn" 162; Tirmizî, "Salât", 334.

⁹⁵ Canan, *Hadis Külliyyatı Kütüb-i Sittet Tercüme ve Şerhi*, 9:297.

⁹⁶ Buhârî, "Salât", 84, "Vitir", 4; Müslim, "Müsâfirîn", 151; Tirmizî, "Mevâkit", 206.

⁹⁷ Ebû Dâvûd, "Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi", 5:372-373.

⁹⁸ Ebû Dâvûd, "Salât", 342.

amel yapıyorsun” demeyi kastederek gece kalkıp namaz kılmanın önemini vurgulamıştır.

Hız. Peygamber (s.a.v.)’in “*vitir namazını sabahın vakti girmeden önce kılınız*”⁹⁹ rivâyetinden de anlaşıldığı üzere vitir namazının vakti yatsı namazının vaktinde başlayıp fecrin doğmasına kadardır. Fecrin doğması ile birlikte vitir namazının vakti sona erer. Ebû Hanife’nin öğrencileri olan Ebû Yusuf ve İmam Muhammed’e göre fecirden sonra vitir namazı kılınmaz. İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve Ahmet b. Hanbel’e göre ise kişi sabah namazını eda etmediği sürece de, fecirden sonra vitir namazını kılabilir.¹⁰⁰ Bazı Şâfiîler vitir namazının teheccüd namazı ile aynı olduğunu söylemişlerdir. Cumhura göre vitir namazının vakti yatsı namazının eda edilmesinden sonra olduğu için yatsı namazını kılmadan vitir namazını eda eden kişinin yatsıyı kıldıktan sonra tekrardan vitir kılması gerekmektedir. Ebû Hanife’ye göre de vitir namazı vakit bakımından yatsı namazı ile aynı olduğu halde tertip bakımından yatsı namazından sonra kılınan bir namaz olduğu için yatsı kılınmadan vitir namazının edası câiz değildir.¹⁰¹

Vitir namazının rekât sayısı ile ilgili olarak İbn Ömer (r.a.)’dan nakledildiğine göre; bedevilerden biri Resûlullah (s.a.v.)’e gelip gece namazını sordu. Efendimiz: “*İkişer ikişer*” diye iki parmağı ile işaret edip vitir namazının da gecenin sonunda bir rekât kılındığını söyledi.¹⁰² Bu rivâyete göre gece kılınan namazların ikişer rekât halinde eda edilmesi tavsiye edilmiştir. Vitir namazında gece kılınan namazlardan sonra tek rekât halinde gecenin son namazı olarak kılınacağı bildirilmiştir. Konuyla ilgili Ebû Eyyûb el-Ensâri (r.a.)’dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Vitir her Müslüman üzerine haktır. O halde onu isteyen beş, isteyen üç, dileyen de bir rekât kılsın.*”¹⁰³ Bu rivâyetten anlaşıldığı üzere Resûlullah (s.a.v.) vitir kılmak isteyenleri bir, üç ve beş rekatten birini kılma konusunda muhayyer bırakmıştır.¹⁰⁴ Ayrıca vitir namazının her Müslüman üzerine hak bir ibadet olduğuna işaret etmiştir. Vitir namazının rekât sayısı ile ilgili gelen rivâyetler bu namazın tek rekât halinde eda edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Mezheplerin vitir namazının rekât sayısı ile ilgili görüşleri şöyledir: Ebû Hanife’ye göre vitir namazının

⁹⁹ Müslim, “Müsâfirîn”, 149; Tirmizî, “Salât”, 12; Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, 2:37, 38.

¹⁰⁰ Kamili, *İslam Fıkında Namaz İbadeti*, 71.

¹⁰¹ Erdem, “Vitir Namazı”, 43:112.

¹⁰² Müslim, “Salâtü’l Müsâfirîn”, 153, 154; Nesâî, “Kıyâmu’l Leyl”, 34; İbn Mâce, “İkâme”, 116.

¹⁰³ Nesâî, “Kıyâmu’l Leyl”, 40; İbn Mâce, “İkâme”, 123; Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, 5:357.

¹⁰⁴ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, 5:343.

rekât sayısı üçtür. İmam Mâlik'e göre ise vitir namazını bir rekâtla kılınması da caizdir. İmam Şâfiî ve Ahmet b. Hanbel'e göre ise vitir namazının bir rekâtla kılınması caiz olmakla birlikte bir ile on arasında tek rakam adedince de kılınmasının caiz olduğunu belirtmişlerdir.¹⁰⁵ Mezheplerin görüşleri bu şekilde olmakla beraber vitir namazını tek rekât halinde kılmak sünnete uygundur. Bu rivâyetlerden de anlaşıldığı üzere vitir namazı bir, üç, beş, yedi gibi tek rekât halinde kılınabilir. Çünkü vitir namazı tek anlamına gelmektedir.

Vitir namazının hükmüyle ilgili olarak Ebû Hanîfe'den nakledilen ve tercih edilen görüşe göre vacip, Ebû Yusuf ve Muhammed eş-Şeybânî'nin de aralarında bulunduğu fakihlerin çoğunluğuna göre ise müekked sünnettir. Kaynaklarda Abdullah b. Mes'ûd, Huzeyfe b. Yemân, İbrahim en-Nehâî, Saîd b. el-Müseyyeb, Ebû Ubeyde b. Abdullah b. Mes'ûd ve Mücâhid gibi sahâbe ve tâbiûn âlimleriyle Ebû Hanîfe'nin öğrencilerinden Yusuf b. Halid es-Semtî'ninde aralarında bulunduğu kişiler ise vitir namazını vacip kabul etmişlerdir.¹⁰⁶ Hanefilerin vitir namazını vacip olarak kabul etmeleri konusunda Ebû Hanîfe'nin görüşü Hanefî kaynaklarında *"Allah size bir namaz ilave etmiştir ki o da vitir namazıdır. Yatsı ile sabah namazı arasında onu kılınız"*¹⁰⁷ hadisi ve Hz. Peygamber'in üç kez vurgulayarak söylediği *"Vitir gereklidir, kim vitir kılmazsa bizden değildir"*¹⁰⁸ hadisiyle temellendirilmiştir.

Vitir namazının hükmünün sünnet olduğunu kabul edenler ise farz namazların beş vakit olduğuna dair delillerden hareket ederek, bu namazlara ilave olabilecek bir namazın daha olamayacağı için sünnet olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuyla ilgili olarak "Namazlara ve orta namaza devam edin" (Bakara 2/238) âyetindeki "orta namaz" ifadesi, farz namazların sayısının beş olduğuna işaret ettiğinden, bilinen beş vakit namaza altıncı bir farz namazın eklenemeyeceği savunulmuştur.¹⁰⁹ Yine namazların beş vakit olduğunu belirten İsra ve Mirac hadisi,¹¹⁰ bir bedevînin bir gün ve gece için Allah'ın farz kıldığı ibadete ilişkin sorusu üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.)'in beş vakit namaza işaret ettiği hadis,¹¹¹ konu ile ilgili 'Ubâde b.Sâmit

¹⁰⁵ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, 5:345.

¹⁰⁶ Ebû Muhammed Bedreddin Mahmud b. Ahmed Aynî, *'Umdetü'l-kârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru'l İhyâi Turâsi'l Arabi, 2001), 7:15-16.

¹⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6:7; Ebû Dâvûd, "Vitir", 1; Tirmizî, "Vitir", 1.

¹⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5:357; Ebû Dâvûd, "Vitir", 2.

¹⁰⁹ Ebû Bekir Muhammed b. Ebî Sehl Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-marife, 1989), 155-156.

¹¹⁰ Buhârî, "Salât", 1.

¹¹¹ Buhârî, "İman", 34

rivayeti,¹¹² Hz. Ali'den nakledilen “Vitir farz olan namazlar gibi zorunlu değildir, ancak Rasûlullah'ın ortaya koyduğu (*sennehâ*) sünnetidir.”¹¹³ sözü, Abdullah b. Ömer'in Hz. Peygamber'in farz namazları binek üzerinde kılmamasına rağmen vitri binek üzerinde kılmış olduğuna dair rivâyeti¹¹⁴ ve “Üç şey vardır ki bana farz kılınmıştır ama sizin için nâfile hükmündedir: Vitir namazı, kurban kesmek ve kuşluk namazı”¹¹⁵ hadisi, bu konuyla ilgili ortaya konulmuş olan delillerdendir. Vitir namazını sünnet olarak kabul edenler bu namazın nâfile namazların arasında en güçlüsü olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Vitir namazı cemaatle değil tek başına kılınan bir namazdır. Sadece Ramazan ayında cemaatle kılınır. Vitir namazının öneminden biri de içerisinde kunutun yer almasıdır. Kunut; “itaat etmek, huşû üzere bulunmak, ibadet yapmak, ayakta durmak” gibi mânalara gelir. Fıkhi bir terim olarak ise “taatte bulunmak, dua etmek ve herhangi bir şerden kurtulmak ya da hayrı elde etmek için namazda Allah'a sığınmak” demektir.¹¹⁶ Hz. Ömer, Übey b. Ka'b, Hz. Ali ve İbn Abbas (r.a.)'dan gelen rivâyetlere göre Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kunutu rükû'ya gitmeden önce yaptığı rivâyet edilir.¹¹⁷ Hanefiler bu rivâyetle amel ederek rükûdan önce kunut tekbiri alıp kunut duası okumanın vacip olduğunu belirtmişlerdir. Terkedilmesi halinde sehiv secdesi gerekir. İmameyne göre ise kunut duası okumak sünnettir. Hanefî ve Hanbeli mezheplerine göre kunut duasının yeri vitir namazının son rekâtı iken; Şâfiîlere göre ise sabah namazının farzının son rekâtı ile ramazan ayının ikinci yarısındaki vitir namazlarının son rekâtıdır. Mâliki mezhebine göre ise; sadece sabah namazının farzının son rekâtında kunut duası okunur.¹¹⁸ Kunut mübah bir fiil olduğu için Resûlullah (s.a.v.) hem rükû'dan önce hem de rükû'dan sonra kunut yapmıştır.¹¹⁹ Bu konuyla ilgili bir çelişki söz konusu değildir.

Kunut duaları hakkında farklı rivâyetler bulunmaktadır. Hanefiler ve Malikiler İbn Ömer'de gelen “Allahümme innâ neste'înüke ...” ve “Allahümme iyyâke na'büdü ...” dualarını, Şâfiîler ve Hanbeliler de Hz. Ali'den rivâyet edilen “Allahümmehdinî fi

¹¹² Ebû Dâvûd, “Vitir”, 2.

¹¹³ Tirmizî, “Vitir”, 2.

¹¹⁴ Buhârî, “Vitir”, 6.

¹¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1:231.

¹¹⁶ Muhsin Koçak, “Kunut”, *DîA* (Ankara: TDV yayınları, 2002), 26:380.

¹¹⁷ İbn Mâce, “İkâmetu's-Salât”, 120; Ebû Dâvûd, “Vitir”, 5; Nesâî, “Salâtu'l-Leyl”, 37.

¹¹⁸ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, 5:350-351, Mehmet Emin Çiftçi, *Hz. Peygamber'in Kıldığı Nâfile Namazlarla İlgili Rivayetlerin Tahlili* (Yükseklisans Tezi, Harran Üniversitesi, 2002), 35; Ferhat Koca, *İslam İbadet Esasları*, 3. Baskı (Ankara: TDV yayınları, 2013), 156.

¹¹⁹ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, 5:352.

men hedeyte ...”; ¹²⁰ duasını okurlar.¹²¹ Yukarıdaki rivâyetlerden anlaşıldığı üzere Resûlullah (s.a.v.) kunut yapmıştır. Müslümanlar da sabah ve vitir namazlarında bu duaları okuyarak kunutu yerine getirmişlerdir. Bu duaları bilmeyen kişi ezberlemek için gayret eder; ancak ezberleyinceye kadar “Rabbenâ âtinâ” duasını okur veya üç defa “Allahümmeğfir lî” demekle yetinir.¹²² Ubey b. Ka’b ‘dan nakledilen bir rivâyete göre ise Resûlullah (s.a.v.) vitir namazından sonra “Sübhâne’l Meliki’l- Kuddüs” da demiştir. ¹²³

Yatsı namazından sonra tek rekâtla kılınan vitir namazı, Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından çokça eda edilmesi teşvik edilmiş bir namazdır. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu namazın önemini “kırmızı develerden bile daha hayırlıdır”¹²⁴ diyerek bildirmiştir. Yatsı namazının vakti ile başlayıp imsak vaktine kadar kılınmakla birlikte Hz. Peygamber (s.a.v.) gece kılınan son namazın vitir namazı olmasının efdâl olduğunu¹²⁵ bildirmiştir. Yatsı namazını kılıp uyuduktan sonra kalkabilecek olanların gecenin son üçte birlik kısmında bu namazı yerine getirmeleri sünnete uygun bir davranış olmakla beraber; uyanacağından emin olmayanlar ise uyumadan da bu namazı kılabilirler. İmsak vaktine kadar süresi olduğu için vitir namazı da şekil itibarı ile gece namazıdır. Vitir namazı bu yönüyle teheccüd namazına benzer. Eda edildikleri vakit teheccüd namazı ile yakın olmasına rağmen vitir namazı gecenin son namazıdır. Yani yatsı, teheccüd veya kaza namazı gibi herhangi bir namaz kılınacaksa vitir namazından önce eda edilmelidir. Bu namazlar eda edildikten sonra vitir yerine getirilir.

Tezimizin birinci bölümü olan bu kısımda teheccüd namazı ile ilgili bazı kavramlar açıklanmıştır. Yer verdiğimiz bu kavramlar çalışmamız içerisinde değineceğimiz kavramlar olup açıklama farzıyeti doğurmuştur. Bu kavramlara çalışmamızın üçüncü bölümünde teheccüd namazı ile benzerlik ve farklılıklarına değinilirken yer verilecektir. Birinci bölümde bu kavramların sözlük ve terim

¹²⁰ Ebû Dâvûd, “Vitir”, 5; Tirmizî, “Vitir”, 10.

¹²¹ Koçak, “Kunut”, *DİA*, 380.

¹²² Diyanet İşleri Başkanlığı, “Kunut duası bilmeyen ne yapar”, Erişim: 20. 05. 1994.

<https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/315/kunut-duasini-bilmeyen-bir-kimse-ne-yapar->

¹²³ Ebû Dâvûd, “Vitir”, 6; Nesâî, “Salâtu’l-Leyl”, 47.

¹²⁴ Ebû Dâvûd, “Vitir”, 1; Tirmizî, “Vitir”, 1.

¹²⁵ Müslim, “Müsâfirîn” 162; Tirmizî, “Salât” 334.

anlamları verildiğinden üçüncü bölümde konuyla ilgili geçtiği yerlerde tekrardan değinilmeyecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM'DE TEHECCÜD NAMAZININ YERİ VE ÖNEMİ

1. Kur'ân-ı Kerîm'de Teheccüd Namazının Önemi

İnsan yeryüzüne Allah'a kulluk etmek ve emirlerini en güzel şekilde yerine getirmek için yaratılmıştır. Kulluk esnasında da çeşitli sıkıntılarla karşılaşarak imtihan olmaktadır. Bu sıkıntı ve güçsüzlüklerle karşı karşıya gelince Allah'a sığınarak O'dan yardım ister. O'nun kutsal bir varlığa inanma ihtiyacı hissetmesi fıtratına yerleştirilmiştir. Her türlü durumda yaratılışında bulunan dua ve ibadet şekillerini kullanarak Rabbine sığınıp O'ndan yardım istemektedir. Allah'a yönelerek O'na kendi acizliğimizi göstermenin yollarından biri de namazdır.

Namaz, insanın Allah'ın huzurunda durarak kulluğunu ispatladığı bir taattir. İnsan yaratılış bakımından aciz, muhtaç ve zayıf bir varlıktır. Allah Teâlâ ise Kâdir-i mutlak. Kul, Allah Teâlâ'nın huzurunda, ezelden beri Rabbine itaat duygusuyla yaklaşır. Eşi benzeri olmayan Yaradanına hamd eder, O'nu tesbih eder. Bu hamd ve tesbih sonucunda Yaradanına yaklaşıp aczini bildirir.¹²⁶

Kur'ân-ı Kerîm'de namaz ibadeti pekçok âyette defalarca emredilmektedir. Ayrıca İslamiyetten önceki dinlerde de namazın şekil bakımından yerine getirildiği pekçok âyette aktarılmıştır. Bir çeşit dua niteliğinde olan namaz ibadeti bütün peygamberler tarafından yerine getirilmiştir. Gerek Kur'ân-ı Kerîm'de gerekse de diğer ilahi kitaplarda bu hususla ilgili bilgiler mevcuttur. Kur'ân'da birçok vesileyle, Hz. İbrahim'in ve evlatlarının namazından söz edilmektedir:

Bir âyette Hz. İbrahim'in şöyle dua ettiği aktarılmaktadır: "[İbrahim:] Ey Rabbimiz ben evlatlarımdan bazısını senin mukaddes olan evinin yanında ekinsiz bir vadiye yerleştirdim. Ta ki namazı dosdoğru kılsınlar. Artık sen insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir." (İbrahim 14/32).

"Rabbim, beni dosdoğru namaz kılmakta devamlı kıl. Neslimden de böyle namaz kılanlar yarat. Ey Rabbimiz, duamı kabul buyur." (İbrahim 14/40).

Başka bir âyette:

---

¹²⁶ Umren Kılıçer, *Kur'an'da Namaz ve Çeşitleri*, (Yükseklisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, 2016), 23.

"Ona (İbrahim'e) İshâk'ı bahsettik. Üstüne Yakûb'u da (ihvan ettik.) Her birini sâlih insanlar yaptık. Onları emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren rehberler kıldık. Kendilerine hayırlı işler yapmayı, dosdoğru namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Onlar sadece bize kulluk eden kimselerdi." (Enbiya 21/72-73).

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Lokman'ın oğluna namazı kılmasını emretmesi ise şu şekilde geçmektedir:

"Yavrum namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçir ve başına gelene sabret. Çünkü bunlar azmolunması gereken işlerdendir." (Lokman 31/17).

Hz. Zekeriya'nın döneminde de namaz ibadetinin olduğu şu âyetten anlaşılmaktadır:

"Zekeriyyâ mabette ayakta durmuş namaz kılariken melekler ona: "Allah sana bir kelimeyi doğrulayıcı, efendi, nefisine hâkim ve salihlerden bir Peygamber olarak Yahya'yı müjdeler" diye seslendiler." (Ali İmran 3/39).

Hristiyanlıkta da namaz ibadetinin olduğu şu âyetlerde geçmektedir:

"Beni bulduğum her yerde insanlara yararlı kıldı. Sağ olduğum sürece bana namaz kılmayı, zekât vermeyi emretti." (Meryem 19/31) Bu âyette Hz. İsa, beşikte konuşurken, kendisine namazın emredildiğini söylemektedir.

Yukarıdaki âyetlerde de görüldüğü üzere önceki peygamberlerin döneminde de namaz ibadeti vardı. İslam'da da namaz ibadeti farz olarak emredilmektedir. Bu konu ile ilgili en çarpıcı nokta ise beş vakit namazın bile henüz emredilmediği dönemde Allah Teâlâ'nın gece namazını emretmesidir. Beş vakit namazın nüzûl sureci ile ilgili pekçok rivâyet mevcuttur. Bu rivâyetlerden anlaşıldığı üzere gece namazı ilk nâzil olan namazlardandır. Gece namazının bi'set'in ilk yıllarında nazil olmasının sebepleri olarak aşağıda Müzzemmil sûresinin yorum kısmında değinilecektir.

İslam'ın beş esasından biri olan namaz; günde beş vakit olarak yerine getirilir. Bu beş vakitin dışında da yerine getirildiğinde kulun Allah'a yaklaşmasını sağlamakta ve günahlarına kefarete olmaktadır. Farz olan beş vaktin dışında fazladan yerine getirilen namazlar nâfile namaz grubuna girmektedir. Nâfile; hükmü bakımından farz, vâcib ve sünnet ibadetler dışında kişinin daha fazla sevap kazanmak için kendi

isteğiyle yaptığı malî ve bedenî ibadetlere denir.¹²⁷ Nâfile namazlar revâtib (bir vakti bulunan) ve regâib (vakte bağlı olmayan) namazlar olmak üzere iki kısımdır. Revâtib namazlar, beş vakit farz namazdan önce veya sonra kılınan sünnetleri ifade etmektedir. Revâtib sünnetler dışında belli bir vakte bağlı olmayan namazlar ise regâib namaz olarak adlandırılır. Regâib namazlar Hz. Peygamber (s.a.v.)'in uygulamalarına dayanılarak belirli zamanlarda kişinin kendi isteğiyle Allah'a yakınlaşmak ve sevap kazanmak amacıyla kıldığı namazlardır. Bunlar gönüllü olarak eda edildiği için tatavvu (gönüllü) namazlar olarak da isimlendirilirler. Kuşluk (duhâ) namazı, istihâre namazı, yağmur namazı, husûf namazı, kûsûf namazı, tahiyetü'l-mescid namazı, teheccüd namazı, tövbe namazı, evvâbîn namazı, tesbih namazı, ihrama giriş namazı, yolculuğa çıkış ve yolculuktan dönüş namazı, hâcet namazı, abdest ve gusülden sonra kılınan namazlar regâib olan nâfile namazlardır.¹²⁸

Teheccüd namazı da müslüman ümmet için yerine getirilmesi Kur'ânı Kerîm'de teşvik edilmiş bir nâfile namazdır. Aynı şekilde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in de devam ettiği ve ayakları şişinceye kadar kıldığı bir namazdır. Kur'ân-ı Kerîm'in teşvik etmesi hususunda farzlardan sonra en faziletli namaz gece namazıdır.

Her ibadetin eda edilmesi için belirli bir vakti vardır. O vaktin girmesi ile birlikte mükellef artık o ibadeten sorumlu olur. Buna fıkıhta sebep denir. Nasıl ki Ramazan orucunu eda etmek için Ramazan ayının girmiş olması gerekiyorsa; namaz konusunda da bu geçerlidir. Sabah namazının eda edilmesi için imsak vaktinin girmiş ancak güneşin henüz doğmamış olması gerekir. İşte tezimizin konusu olan teheccüd namazı da eda edilmesi için kendisi için sebep olan belirli bir vaktinin girmiş olması gerekir. Beyzâvi (ö. 685/1286), gündüz vaktinde insan her ne kadar ibadetlerle meşgul olsa da aile, geçim derdi vb. meşguliyetlerinin çokluğundan dolayı insanın ibadetlerine yoğunlaşamayacağını oysa bu ibadetler için kalp huzurunun olması gerektiğini belirtmiştir. Namaz gibi ibadetlerin de daha verimli olması kalbin kendini dışarıya dış dünyaya karşı soyutlaması ile mümkündür. Kişi, gündüz vakti her ne kadar ibâdetle meşgul olsa da kalb ve dilin uzlaşmasının gece ibâdet ve namazında gerçekleştiğini ifade etmiştir.¹²⁹

¹²⁷ Fahrettin Attar, "Nâfile", *DîA* (İstanbul; TDV yayınları, 2006), 32:292-293.

¹²⁸ Yaşaroğlu, "Salat", *DîA*, 32:350-357.

¹²⁹ Veysel Avcı, "Kur'ân'da Namaz ve Namaz Anlamına Gelen Kavramlar ve Bu Kavramların Tefsirlerde İnceleniş Biçimi (Beyzâvi ve Merâğî örneği)" (Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, 2017), 89.

İnsanın riyâdan uzak samimi bir şekilde ibadetlerini yerine getirdiği vakit gece vaktidir. Kul bu vakitte pekçok taat ile Allah’a yaklaşılr. Kişiyi Allah’a yaklaştıran nâfilelerden biri de teheccüd namazıdır. Teheccüd namazı kılındığı zaman itibari ile önemli bir namaz olduğu için bu konuyla ilgili Kur’ân-ı Kerîm’deki zaman faktörü önem arz etmektedir. Zaman faktörü soyut bir kavram olduğundan dolayı Kur’ân-ı Kerîm’de doğrudan söz edilmese de daha çok Allah (c.c.)’ın fiilleri ve olgularla çeşitli şekillerde söz edilmektedir.¹³⁰ Kur’ân-ı Kerîm’de Allah’ın kendisiyle yemin ettiği ya da insanların dikkatlerinin çektiği zaman ifadeleri olarak leyl, fecr, duha, nehar, asr gibi kelimeler geçer. Bunların dışında farklı zamanlara işaret eden zaman birimleri farklı türevleriyle birlikte 850 kez geçmektedir.¹³¹

Kur’ân ve sünnet çerçevesinde yeryüzüne baktığımız zaman yaratılan her varlığın insana özel olarak yaratıldığına görmekteyiz. Yerde ve gökte bulunan her şey uzay ve içindekiler insan için yaratılmıştır. Yeryüzüne bu açıdan bakıldığında zamanın da insan için yaratıldığını şahit oluruz. Çünkü insan zamanın içinde yaşayan bir varlıktır. Kur’ân insanın içinde yaşadığı zamanı hayat olarak nitelendirir. Ölümün ve hayatın Allah’a kulluk için yaratıldığını ve Allah’a ibadet için var edildiğini Mülk sûresinde şöyle buyurarak dikkat çekmiştir: *“O, ölümü ve hayatı, amel/davranış bakımından hanginizin daha güzel olacağını imtihan etmek için yarattı.”*¹³² İnsan hayatında zaman olarak gece ve gündüz yapılan işler birbirinden farklılık arz etmektedir. Kur’ân hem güneş ve ayı hem de bunların hareketleri sonucu oluşan gece ve gündüzü Allah’ın âyetleri olduğunu pekçok âyeti kerime de bildirmiştir. (En’âm 6/96; A’raf 7/54; Yunus 5/14; İbrahim 14/33). Bu zaman birimlerini insan odaklı bir şekilde düşündüğümüzde ise gece yapılan ibadetlerin insana daha fazla katkılarının olduğunu görürüz.

Namaz Hz. Peygamber (s.a.v.) ‘in risâletinin ilk yıllarında nazil olmuş ve farz kılınmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’in nuzül sırası takip edildiğinde vakti ilk zikredilen namaz, Müzzemmil sûresinin ilk âyetleriyle emredilen gece namazıdır. Bu sûrenin son âyetleriyle birlikte bu namazın ümmet üzerine nâfileye dönüştüğü ile ilgili İslam âlimlerinin ittifakı vardır. Ayrıca İslam âlimleri, nuzül sırasına göre sûrelerde yer alan

¹³⁰ Cevher Şulul, “İslam Düşüncesinde Zaman Tasavvuru”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/3 (2002): 74.

¹³¹ Ateş, *Kur’an’da Huzur ve Sükûn*, 149.

¹³² Kadın ve Aile, “Kur’an-ı Kerim’de Zaman Kavramı, Müslüman ve Zaman”, Erişim: 06 Nisan 2020, <http://www.kadinveaile.com/kuran-i-kerimde-zaman-kavrami-musluman-ve-zaman/>.

ilgili âyetlerden hareketle, sabah, ikindi ve akşam namazının gece namazını daha sonra nesh ettiğini söylemişlerdir.¹³³ Müslüman ümmet üzerinden gece namazının farziyeti kaldırılmış ve sadece Hz. Peygamber (s.a.v.) için farz olmuştur. Kur’ân-ı Kerîm de pekçok âyette geceyi ibadetle geçiren müminler övülmektedir. Bu âyetler de Müslümanlara gündüz dünyalık işlerle uğraşma endişesinden dolayı gece vakitlerinde Allah’ı zikretme ve ihlasla Allah’a secde edip O’nun yolunda boyun eğmekten bahseder. Ve Müslümanlara bu konuda teşvik edici açıklamalarda bulunulur. Ayrıca Kur’ân’da gece ve gündüz ifadeleri ard arda geldiğinde gecenin gündüzden önce zikredilmiş olması da Müslüman şahsiyetin oluşmasında gece ibadetlerinin ve gece namazının rolünü göstermektedir. Çünkü gece neye gebeysen onu doğurur. Kişinin manen karanlık olan gündüzü ancak geceyi ihya etmesiyle aydınlanır. Gecenin kıymetini bilmeyenler için gündüzün hayrını beklememek gerekir. Gece neredeyse insan ömrünün yarısını kapsamaktadır. Bütün bir gecesini ilahi rahmetten uzak gaflet içerisinde geçiren müminin gündüz vakti hayır elde etmesi beklenemez. Bu husustan dolayı Allah Teâlâ Kur’ân-ı Kerîm’de geceyi ibadetle geçirmemizi ve gecenin kıymetini bilerek teheccüd namazı ve diğer ibadetlerle eda etmemizi istemektedir.

2. Teheccüd Manasında Geçen Âyetler

Namaz; dinin aslı ve direğidir. Kur’ân-ı Kerîm’de geceleri ibadetle geçirmenin önemini vurgulayan pek çok âyet vardır. Bu âyetlerin çoğunda da gece namazını kılmanın önemine vurgu yapılmıştır. Kimi âyetlerde hitap doğrudan Hz. Peygamber (s.a.v.) üzerinden ümmete iken; bazı âyetlerde ise genel ifadeler yer almıştır. Bu âyetlerin hangi âyetler olduğu aşağıda verilmiştir. Bu âyetler ve açıklamalar verildikten sonra genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Bazı âyetlerden doğrudan Hz. Peygamber (s.a.v.)’e hitap edilmiştir. Bu âyetlerden bazıları şunlardır:

“ Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nâfile olmak üzere namaz kıl. (Böylece) Rabbinin, seni, övgüye değer bir makama göndereceği umulur.” (İsra 17/79).

Teheccüd, bir süre uyuduktan sonra uyanmak manasına geldiği için sonraları bu, belli bir namazın ismi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Buna göre teheccüd

---

¹³³ Tuzcu, *Namazın Teşrî Süreci*, 226.

uykudan namaz için kalkmak demektir.¹³⁴ İsrâ sûresi 79. âyetinde Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’den gecenin bir kısmında uykudan kalkması ve namaz kılması istenmektedir. Bu namaz Resûlullah (s.a.v.)’e has olan başka bir farzdır. Bu âyet Peygamber (s.a.v.)’e gece namazı kılmak için verilen ilk emirdir. Teheccüd emri farz olan diğer namazlardan ayrıca emredilmiştir. Bu sebepten Yüce Allah da farz namazdan ayrı olarak gece namazını Rasûlüne emretmektedir. Ashâb-ı kiramda Rasûlullah (s.a.v.)’in uyuduktan sonra kalkıp teheccüd namazı kıldığını pekçok rivâyette belirtmiş. Yüce Allah’ın "Sana bir nâfile olmak üzere" emri ise şu demektir: Farz namazlardan ayrı olarak ümmetinden ayrı, yalnızca sana has ve sadece sana farz olan bir namazdır.¹³⁵ Ümmet için ise teheccüd namazı menduptur.

Âyetteki “sana mahsus bir nâfile...” ifadesi Hz. Peygamber (s.a.v.)’in bu namazı eda ederek daha çok sevap kazanacağına işaret etmiş olsa da aynı ibadete farklı sevap verilmesi ancak o ibadeti yapan kişinin ihlas, huşu gibi manevi durumlarıyla yakından ilgilidir.¹³⁶ Kurtubî (ö.671/1273) ise, “sana mahsus bir nâfile...” âyetindeki “nâfile” ifadesi ile gece namazının Hz. Peygamber (s.a.v.)’e farz değil, nâfile bir namaz olduğunu belirtmiştir.¹³⁷ Mevdûdî (ö.1979) ise, âyetteki “nâfile” kelimesinin "zorunlu görevin yanısıra yapılan bir şey" anlamına geldiği için teheccüd namazının beş vakit namazın dışında bir farz olduğunu belirtmiştir.¹³⁸ Bu farz olan namazların sayısında Allah nezdinde değişiklik olamayacağından¹³⁹ dolayı teheccüd namazının hem Hz. Peygamber (s.a.v.)’e hem de ümmete nâfile bir namaz olduğunu açıklamıştır.¹⁴⁰

Âyetinde geçen “Makâmen Mahmûden” ifadesini ise müfessirler kıyamette bulunan şefaat makamı, yine kıyamette kendisine “hamd bayrağı” verilmesi gibi farklı şekillerde yorumlasa da Zemâhşeri (ö.538/1144) ’nin de benimsediği gibi bu makam belirli bir makam ifade etmeyip çeşitli özellikleri içerir. Bu makamın dünyada verilmiş olan bir makam da olabilir. Çünkü Allah, Resûlune (s.a.v.) daha dünyada

¹³⁴ Kurtubî, *El-Câmi’ Li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, 10:308.

¹³⁵ Mahallî- Süyûtî, *Tefsîrü’l-Celâleyn*, 375; Ebû’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî Zemâhşeri, *El-Keşşâf ‘an Haqâ’iki Gavâmi’i’t-Tenzîl ve ‘Uyûni’l-eķâvîl fî Vücûhi’t-Te’vîl*, 3. Baskı, (Beyrut: Dâru’l Kitâbu’l Arabî, 1407), 2:687.

¹³⁶ Hayrettin Karaman- Mustafa Çağrırcı- İbrahim Kâfi Dönmez- Sadrettin Gümüş, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: DİB yayınları, 2014), 3:512.

¹³⁷ Ebû Dâvûd, “Salât” 9; İbn Mâce, “İkametu’s-Salât”, 194; Ahmet bn. Habel, *Müsned*, 5:317. 322.

¹³⁸ Mevdûdî, *Tefhîm’ul-Kur’an*, 6:496.

¹³⁹ Buhârî, “Salât”, 1, “Enbiyâ”, 5, “Menâkıb”, 42, “Tevhid”, 37; Müslim, “İman”, 259, 263; Nesâî, “Salât”, 1; İbn Mâce, “İkametu’s-Salât”, 194; Ahmet bin. Habel, “Müsned”, 1: 315, 3: 149.

¹⁴⁰ Kurtubî, *El-Câmi’ Li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, 10:308.

iken çok yüce bir makam vermiş; herşeyden önce onu “hatemü’l-enbiyâ” (peygamberlerin sonuncusu) yapıp O’nu âlemlere rahmet kılmıştır. Karşılaştığı zorluklarda da hiçbir peygambere nasip olmayan başarılar elde ettirmiştir. Şöyle ki Cahiliye denilen bir dönemden kısa süre içerisinde kurtulup dünyayanın her yerine yayılan bir uygarlığın yolunu açarak bunun mutluluğunu ve onurunu yaşatmıştır.¹⁴¹ Kurtûbi de bu makamın kıyamet günü Hz. Peygamber (s.a.v.)’in bütün insanlığa şefaât edeceği makam olduğunu şu hadisle destekleyerek açıklamıştır: “*İnsanlar, kıyâmet gününde topluluklar halinde bir arada bulunacaklar. Her bir ümmet peygamberine tabi olacak ve: Ey filan şefaât et, diyecektir. Nihayet şefaât (talebi) Peygamber (s.a.v.)’e ulaşacaktır. İşte, yüce Allah’ın onu "Makam-ı Mahmûd."a ulaştıracağı gün o gündür.*”¹⁴² Kurtûbi teheccüd namazı kılmayla Makâm-ı Mahmud arasındaki ilişkiyi ise şöyle açıklamıştır: Yüce Allah, Allah Resûlune gece kıldığı namazla Rabbi ile başbaşa kalıp kendisine müracaatta bulunmayı ona ihsan etmiştir ki, Makam-ı Mahmud da bu demektir. Bu makamda insanlar derecelerine göre biri diğerinden üstündür. Bunda en üstün derecede bulunanları ise Hz. Muhammed (s.a.v.) dir. Ona, kimseye verilmeyecek şeyler verilecek, hiçbir kimsenin yapamayacağı şefaati o yapacaktır. Diğer taraftan "umulur ki" ifadesi ise Yüce Allah tarafından yerine getirilmesi gereken bir va’ad anlamındadır.¹⁴³

İsra sûresinde emredilen bu namaz Hz. Peygamber (s.a.v.)’e farz ümmete ise nâfile bir namazdır. Âyette geçen nâfile ifadesi ise Hz. Peygamber (s.a.v.)’e farz namazların üzerine emredilmiş farz bir namaz olduğunu belirtmek içindir. Ümmete ise gece kalkıp namaz kılmak nâfiledir. Eda edildiğinde kişiyi Allah’a yaklaştırır. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in geçmiş ve gelecek günahlarının bağışlandığından dolayı mağfiret için bu namazın Allah Resûlune farz olamayacağını bazı tefsirciler ifade etseler de; Hz. Peygamber’in sünnetinde bu namaz mevcuttur. Bu namazı yerine getirme konusunda Allah Resûlu (s.a.v.) çok hassas davranmıştır. Ailesine ve ashâbına da bu namazın nâfile olarak yerine getirmelerini teşvik etmiştir. Bunu Abdullah b. Ömer hadisinde¹⁴⁴ görmekteyiz. İslam âlimleri farz olan beş vakit namazın üzerine yeni bir farzın olamayacağını söyleseler de Peygamberlere has olan

¹⁴¹Karaman- Çağrı- Dönmez- Gümüş, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 3:512- 513.

¹⁴² Buhârî, “Tefsir”, 17.

¹⁴³ Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmî’l-Kur’ân*, 10:309-310.

¹⁴⁴ Buhârî, “Teheccüd”, 2, 21, “Fezâilü’s-sahâbe”, 19, “Ta’bîr”, 25, 36; Müslim, “Fezâilü’s-sahâbe”, 139, 140

bazı durumlar ve ibadetler vardır. Bu ümmet üzerine farz değilken, peygamberlerin üzerine farz olabilir. Çünkü bu namaz bir nevi Hz. Peygamber (s.a.v.)'i karşılaştığı topluma karşı daha güçlü ve dayanıklı yapacaktır.

Gece namazı ile ilgili olarak indirilen başka bir âyet ise şu şekildedir:

“ Ey örtünen! (Peygamber) Gecenin birazı hariç olmak üzere geceleyin kalk (namaz kıl). Gecenin yarısında kalk yahut yarısından biraz eksilt. Veya bunu artır ve ağır ağır Kur'ân oku. Doğrusu biz, senin üzerine ağır bir söz bırakacağız (Kur'ân vahyedeceğiz). Çünkü gece kalkışı hem daha etkili, hem de söz bakımından daha sağlamdır. Çünkü gündüz senin için uzun bir meşguliyet vardır.” (Müzzemmil 73/1-7).

Gecenin değerlendirilmesine yönelik olarak gelen Müzzemmil sûresinin ilk âyetleri Hz. Peygamber (s.a.v.)'e peygamberliğinin ilk yıllarında indirilmiştir. Bu sebeple İslam âlimlerinin çoğunluğu nübüvvetin ilk yıllarında gece namazının farz kılındığı görüşündedirler.¹⁴⁵ Bazı İslam âlimleri, Miraç olayında önce farz namazın olmadığını söylemekle birlikte, gece namazının Hz. Peygamber (s.a.v.)'e emredildiğini belirtirler. (Müddessir 1/5; Müzemmil 73/1-2; İsrâ 17/79). Burada ey örtüsüne bürünmüş nebi/resul gece “*kalk, kıyam et,*” âyetini delil alırlar. Gece kıyamı yani kalkış, maksada göre kapsamlı mânâlar ifade etmekle birlikte âyette “Namaza kalk” tabirinin olması, ve “kıyam” tabirinin doğrudan doğruya namaz manasında bulunmasından dolayı “*kıyâm-u' leyl*” sözü , “*gece namazı*” nı ifade etmekte şer'i örf olmuştur.¹⁴⁶

Sûre içerisindeki konular itibari ile üç konuyu ele almaktadır. İlk yedi âyette, Allah Rasûlü'ne "Bu sana yüklenen büyük sorumluluk için kendini hazırla ve bu işin amelî şekli gecelerin aşağı yukarı yarısında kalkarak namaz kılmandır" emri verilmektedir.¹⁴⁷ Hz. Peygamber (s.a.v.)'i nübüvvet görevine hazırlamak için bazı ilkeler ortaya koymuştur. Öncelikle yerine getirilmesi zor bir mesaj gönderileceği ifade edilerek kendisinden önce şahsını eğitmesi için gece ibadetine devam etmesi emredilmektedir.¹⁴⁸ Nüzûl itibari ile ilk ilahi emirlerden birinin gecenin

¹⁴⁵ Tuzcu, *Namazın Teşrî Süreci*, 229.

¹⁴⁶ Ali Yüksel, “Namaz İbadetinin Tarihi Süreci” , *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/2 (2018): 119.

¹⁴⁷ Mevdûdî, *Tefhîm'ul-Kur'an*, 6:496.

¹⁴⁸ M. Kâmil Yaşaroğlu, “Müzemmil sûresi” *DİA* (İstanbul: TDV yayınları, 2006), 32:252.

değerlendirilmesi ile ilgili olması gece kıyamının önemini göstermektedir.¹⁴⁹ Allah Teâlâ bu sûrede “*Gecenin birazı hariç olmak üzere geceleyin kalk (namaz kıl). Gecenin yarısında kalk yahut yarısından biraz eksilt.*” buyurarak gece yarısında yahut gece yarısından biraz evvel yahut gece yarısından sonra teheccüd namazına kalkmada Allah Resûlünü muhayyer bırakmıştır.

Hiz. Peygamber (s.a.v.)’in yaşadığı tarihi dönem ve yaşanan süreç de gece namazının emredilen ilk namaz olma ihtimalini teyid etmektedir. Bilindiği üzere vahyin ilk günlerinde Hiz. Peygamber ve sahâbiler açıkça tebliğde bulunmamış ve dinî emirleri gizlice yerine getirmeye çalışmışlardır. Gündüz vakti eda edilecek namazların yerine ilk olarak gece namazının emredilmiş olması Hiz. Peygamber’in bu dönemde izlediği genel tutumla daha uyumludur. Çünkü müşrikler bu dini kabul etmemekle birlikte Müslümanların dinlerini rahatça yaşamalarına da mücadele etmiyorlardı. Müslümanlar ibadetlerini gizlice yerine getiriyorlardı. Gecenin karanlığında Hiz. Peygamber’in ve sahâbilerin ibadetlerini yerine getirmeleri daha kolay olmalıydı, ikinci olarak gece namazını emreden âyetler bu namazın gerekçesini de aktarmaktadır. Âyetler adeta Hiz. Peygamber’i ağır şartların beklediğini ve bundan dolayı gece namazı vasıtasıyla yoğun şekilde ruhî bir hazırlık yapması gerektiğini ifade etmektedir.¹⁵⁰

Sûre içerisinde geçen Nâşie’ kelimesini İbn Abbas “Habeş dilinde kâme manasındadır” diye tefsir etmiştir. Katâde, Hasan-ı Basri, Ebû Miclez de “Yatsıdan sonra her kıyâm, nâşiedir” demiştir. Mucâhid de: “Namaz için gece kalkmak nâşiedir” diye açıklamıştır.¹⁵¹ Zemâhşeri ise “nâşie” kelimesini “uyuduktan sonra yataktan kalkmak veya geceyi ibadetle geçirmek “ olarak açıklamıştır.¹⁵² Mevdûdî ise âyet metninde geçen “Nâşiete’l-leyl” hakkında müfessir ve dilcilerin dört değişik görüşü olduğunu söylemiştir. Bu görüşlerden birincisi nâşie’den maksadın “gece kalkan kimse”dir. İkinci görüşe göre “gece vaktidir”. Üçüncü görüş “geceleyin kalkmaktır”. Dördüncü görüş ise “sadece gece kalmak olmadığı biraz uyuduktan sonra kalkmak” şeklindedir.¹⁵³ Müzzemmil sûresinin ilk 7 âyetinde Resûlullah (s.a.v.)’i taşıması ağır

¹⁴⁹ Canan, *Hadis Külliyyâtı Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, 325.

¹⁵⁰ Yiğit, “Bir İbadet Biçimi Olarak Namazın Tarihçesi”, 27.

¹⁵¹ Ahmed b. Ahmet ez- Zebidi, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecdîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, trc: Kâmil Miras, 2. Baskı (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1968), 4:103.

¹⁵² Zemâhşeri, *Keşşâf*, 4:638.

¹⁵³ Mevdûdî, *Tefhîm’ul Kur’an*, 499.

bir göreve gece namazı, gece kıyamı ile hazırlanmaktadır. Bu zor göreve gece namazlarını eda ederek hazırlamakta ve Resûlunu manevi yönden güçlendirmektedir. Bu âyetler her ne kadar Resûlullah (s.a.v.)’e hitap şeklinde gelmiş olsa da bütün ümmet üzerine indirilmiştir. Tarihte her türlü dava adamları ve zor görev üstlenen âlimlerin çoğu teheccüd namazı ile vazifelerini layıkıyla yerine getirmiş ve bu davayı en güzel şekilde üstlenmişlerdir.

Müzzemmil sûresi 20. âyette ise Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

“Senin, gecenin üçte ikisine yakın kısmını, yarısını, üçte birini ibadetle geçirdiğini ve beraberinde bulunanlardan bir grubun da (böyle yaptığını) rabbin elbette bilir. Gece ve gündüzü belirleyen ancak Allah’tır. O, sizin (istenen) vakti tesbit edemeyeceğinizi bilmektedir.”(Müzzemmil 73/20).

Rivâyetlere göre Müzzemmil sûresinin ilk âyetleri indirildikten sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) ve ilk inananların geceleri uzun süre ibadet etmelerinden dolayı ayakları şişmiş ve yarılmıştır. Bir yıl sonra bu sûrenin son âyetleri inmiş ve gece namazı nâfile bir ibadete dönüşmüştür.¹⁵⁴ Bunu destekleyen rivâyet şu şekildedir: “Hz. Peygamber (s.a.v.)’in namazından bana haber ver!” diyen Abdullah b. Abbas’a Hz. Aişe: “Müzzemmil sûresini okumadın mı? demiştir. O da “Evet” diyince Hz. Aişe “Allah gece namazını sûrenin başı ile farz kıldı. Resûlullah ve ashabı ayakları şişinceye kadar gece namazı kıldı. Bir yıl sonra sûrenin sonuyla gece namazı nâfile namaza dönüştü” demiştir.¹⁵⁵ Şâfiî gibi bazı fakihler de gece namazının bidayette farz kılındığını, ancak “*Senin gecenin üçte ikisine yakın kısmını, yarısını, üçte birini yatmadan geçirdiğini ve beraberinde bulunanlardan bir topluluğu da Rabbin elbet biliyor*” (Müzzemmil 73/20) âyetinin vahyedilmesinden sonra bu farziyetin neshedildiğini bildirmektedirler. Onlara göre, gecenin bir kısmında kalkmak gece namazını eda etmek farzdır.¹⁵⁶ İmam Şâfiî’ye göre gece namazı neshedilse de Hz. Muhammed (s.a.v.) ve ashabı gece namazını terk etmemiştir ve terk etmelerinin de

¹⁵⁴ Müslim, “Salâtü’l-Müsâfirîn”, 27; Ebû Dâvûd, “Salât”, 27; Nesâî, “Kıyâmu’l-Leyl”, 3. Ebu Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübra* (Beyrut: Daru’l-fikr, t.y.), 3:30.

¹⁵⁵ Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, 6:54; Müslim, “Salâtü’l-Müsâfirîn”, 74.

¹⁵⁶ Mehmet Emin Çiftçi, *Hz. Peygamber’in Kıldığı Nafile Namazlarla İlgili Rivâyetlerin Tahlili* (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 2002), 2.

doğru olmadığını şu şekilde açıklamıştır:” Bana göre bir kişinin gücü yettiği kadar gece kıraatini; gece namazını terk etmemesi doğru olandır” demiştir.¹⁵⁷

Müzzemmil sûresinin son âyetlerinin Medine’de indirildiğini ve gece namazının Medine döneminde nesh edildiğini söyleyenler de vardır.¹⁵⁸

Müzzemmil sûresinin son âyetlerini Seyyid Kutub (ö. 1966) ise şöyle açıklamıştır. Allah Teâlâ bu âyetler ile çekilen yorgunlukları, zahmetleri ve sıkıntılara karşılık bir kolaylaştırma getirmiştir. Bu namaz ile sizi sıkıntıya ve acze düşürmek maksadıyla değil de sizi manen güçlendirmeyi, nefislerinize üstün gelmeyi ve işi kolaylaştırmayı dilemektedir şeklinde açıklamıştır.¹⁵⁹ Bu bakımdan gece namazı Müslümanları sıkıntılara karşı hazırlama ve uykunun en güzel yerinde kişinin Rabbi ile irtibat kurması ve kendine olan inancı ile sıkıntılar karşısında özgüven sahibi olmasına yardımcı olur. Bu âyetlerde Resûlullah (s.a.v.)’in teheccüd namazını sürekli yerine getirmesi onu bir takım mihnetlere hazırlamak maksadıyla olduğu anlaşılmaktadır. Teheccüd namazı Hz. Peygamber (s.a.v.)’in yaşadığı zor şartlara karşı manevi ve ruhi bir güç idi. Ashabı da bu namaza Hz. Peygamber (s.a.v.)’e emredildikten sonra çok önem vermiş ve eda etme hususunda çok hassas davranmışlardır. Bunun neticesinde Allah Teâlâ namazın farziyetini ümmet üzerinden kaldırmıştır.

Gece namazı ile ilgili başka bir âyeti kerime de ise şöyle buyurulmuştur:

“O hâlde, onların söylediklerine sabret ve güneşin doğuşundan ve batışından önce Rabbini hamd ile tespih et. Gece vakitlerinde ve gündüzün uçlarında da tespih et ki hoşnut olasın.” (Taha 20/130).

Bu âyetler müminleri Allah’ı tesbih etmeye ve O’nun her zaman her türlü eksikliklerden uzak bulunduğunu hatırlamaya teşvik etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in İslamiyeti yayarken karşılaştığı zorluklara karşı Allah Teâlâ Resûlune sabretmesini ve bu sabırla beraberde gece ve gündüz kendisini hamd ve tesbih emesini istemektedir. Bununla da kişiyi manevi bir doyum ve iç huzura ulaştırılması

¹⁵⁷ Tuzcu, Namazın Teşrî Süreci, 232.

¹⁵⁸ Köse, “Teheccüd”, *DİA*, 40:323-325.

¹⁵⁹ Seyyid Kutub, *Fi Zilâli’l Kur’ân*, Çev. M.E. Saraç, B. Karlığa, İ. H. Şengüler (İstanbul: Hikmet yayınları, 1973), 4:46.

hedeflenmektedir.¹⁶⁰ Âyette güneşin doğmasından önce sabah namazını, batışından önce ikindi ve öğle namazlarını, gece vakitlerinde yatsı ve akşam namazları ile gecenin sonlarında teheccüd namazını kılması istenmektedir. Zemâhşeri âyette geçen “tesbih” kelimesinin namaz anlamına geldiğini bildirmiştir. “Güneşin doğmasından önceden” ifadesinin sabah namazını, “güneşin batışından önce”den iki namaz olan öğle ve ikindi namazları olduğunu bildirmiştir. Zikrin en faziletli vaktinin ise gece vakti olduğunu bildirmiştir. Çünkü gece vakti insanın gündüzün bütün yorgunluk ve sıkıntılarından sıyrılıp, bütün kalbiye Allah’a yönelip O’nu zikredip huzur ve sukün bulunduğu vakittir.¹⁶¹ Bu âyetler müslümanların gecenin son vakitlerini Allah’ı zikirle değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Güneşin doğmadan önce ve batmadan önceki vakitlerinde yapılan zikir ve ibadetlerin sayesinde Allah’ın razı olduğu kullar arasına girmeye yardım eder. Bu bakımdan âyet bir nevi kişiye uyanık davranması ve bu vakitleri tesbih ve namazla geçirmesini teşvik eder.

Gece namazı ile ilgili başka bir âyette;

“Resûlüm! Sen onların söylediklerini sabırla karşıla; güneş doğmadan ve batmadan önce rabbini övgü ve tesbih ile an. Gecenin bir kısmında ve secdelerin ardından da O’nu tenzih eyle.” (Kaf 50/40).

Mevdûdî, bu âyette geçen Allah’ı hamd ve tesbihten maksadın, namaz olduğunu belirtmiştir. Kur’ân’da nerede olursa olsun hamd ve tesbih için özel zamanlar ayrılmışsa, orada namazın kastedildiği belirtilmiştir. “Güneş doğmadan önce” ifadesi sabah namazını, “güneşin batışından önce” ifadesi iki namaz olan öğle ve ikindi namazlarını “geceleyin tesbihten” maksat ise akşam ve yatsı namazları ile teheccüd namazı kastedilmektedir.¹⁶² Bazı tefsirciler ise bu sûrenin Mekke’de nazil olan bir sûre olmasından dolayı henüz beş vakit namazın farz kılınmadığını bundan dolayı âyette belirtilen vakitlerde Allah’ı hamd ve tesbih ile doğrudan zihin ve dil ile anma şeklinde anlamının doğru olduğunu belirtmişlerdir.¹⁶³ Bu âyetlerde de gece namazının ardından O’nu tenzih etmek istendiği için gece kılınabilecek namazlardan birinin teheccüd namazı olduğu kanısına varılmıştır.

Başka bir âyette ise:

¹⁶⁰ Karaman- Çağrı- Dönmez- Gümüş, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 3:661.

¹⁶¹ Ebü’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *El-Keşşâf ‘an Haka’iki Gavâmi’i’t-Tenzîl Ve ‘uyûni’l-Ekâvîl Fî Vücûhi’t-Te’vîl* (Beyrut: Dâru’l Kitâbu’l Arabî, 1989), 4:415.

¹⁶² Mevdudî, *Tefhîmu’-l Kur’an*, 5:488.

¹⁶³ Karaman- Çağrı- Dönmez- Gümüş, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 5:113.

Sen Rabbinin hükmünü sabırla bekle! Çünkü sen Bizim himayemiz ve gözetimimiz altındasın. Namaza kalktığında da Rabbinin hamd ile tenzih et. Gecenin bir kısmında ve yıldızlar çekildiğinde de O’nu tesbih et” (Tur 52/49.

Yukarıdaki âyetlerde Resûlullah (s.a.v.)’in karşılaştığı sıkıntılara karşı ilâhî gözetim ve koruma altında bulunduğu bildirilmektedir. O’nun peygamberlik görevini azimli bir şekilde sabırla sürdürmesi istenmektedir. Bu zorlu süreçte O’nun maneviyatını yükseltecek en önemli gıdanın ise Allah’ı her zaman yüceltmek olduğu belirtilmiştir. Bundan dolayı bu âyetlerde yaşanan sıkıntılar karşısında Allah’a (c.c.) olan inanç ve güvenini her zaman zinde tutması hatırlatılmaktadır. Tur sûresi 49. âyetin sonunda geçen (yıldızlar çekildiğinde yapılması istenen) tesbihten maksadı ise İbn Abbas sabah namazının farzından önce kılınan iki rekâtlık nâfile namaz olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁴ Mevdûdî bu âyetteki geceleyin ve gecenin sonundaki tesbih ve ibadetin akşam, yatsı ve teheccüd namazları olduğunu bildirmiştir. Ayrıca Kur’ân-ı Kerîm okumak ve Allah’ı zikretmenin de bu kapsama dâhil olduğunu ifade etmiştir.¹⁶⁵ Zemâhşeri ise âyetle belirtilen zamanlarda Allah’ı tesbih etmek ve O’nu her türlü eksikliklerden tenzih etmek olduğunu belirtmiştir. Ayrıca uykudan uyanarak kılınan namaz ile gece uyanarak kılınan namazın yatsı namazı olduğunu ve yıldızların batışından sonra kılınan namazın ise sabah namazı olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁶ Bu ayeti kerimde de yine Resûlullah (s.a.v.)’in karşılaştığı her türlü sıkıntıya karşı sabretmesi ve bu sabrını da gece namazla ve ibadeteri ile güçlendirmesi istenmiştir.

Kur’ân-ı Kerîm’deki bazı âyetlerde ise; geceyi ibadetle geçirmek için özel bir çaba ve gayret gösteren Müslümanların durumunu öven âyetler yer alır: Bu âyetlerden bazıları şunlardır:

“(Bunlar), “Rabbimiz, biz iman ettik. Bizim günahlarımızı bağışla. Bizi ateş azabından koru” diyenler, sabredenler, doğru olanlar, huzurunda gönülden boyun büküp divan duranlar, Allah yolunda harcayanlar ve şehirlerde (Allah’tan) bağışlanma dileyenlerdir.” (Al-i İmran 3/17).

¹⁶⁴ Karaman- Çağrı- Dönmez- Gümüş, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 5:154.

¹⁶⁵ Mevdudî, *Tefhîmu’-l Kur’an*, 5:554.

¹⁶⁶ Zemahşerî, *Keşşâf*, 4:415.

Yukarıdaki âyetlerden önceki âyette anlatılan takva sahiplerinin sonsuz âlemin güzelliklerine layık olan kulların bazı özellikleri açıklamıştır. Bu kulların konumuzla ilgili özelliklerinden biri de seher vakitlerinde Rablerinden bağışlanma dilemeleridir.¹⁶⁷ Gecenin bu son bölümünü Hz. Peygamber (s.a.v.)’in dua, ibadet ve istiğfarla geçirmeyi teşvik ettiği pekçok hadisi mevcuttur.¹⁶⁸ Âyette de anlatıldığı üzere fecirden önceki vakitte kalkıp bu vaktin kıyamla geçirmeleri gece kıyâmını kapsamaktadır. Ayrıca Allah’a ibadet amacıyla gece namazı kılan yani teheccüd namazı kılanlar da Allah’ın övdüğü kullar arasına girmektedir. Bu vaktin vermiş olduğu huzur ve huşu ile Rablerinden istiğfâr edip O’na layık bir kul olma yolunda yarışır.

Başka bir âyette ise Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

“Onlar, bıkıp usanmaksızın gece gündüz (Allah’ı) tesbih ederler.”(Enbiyâ 21/20).

Allah Teâlâ yarattığı bütün varlıkları kendisine kulluk etmeleri için yaratmıştır. Bu varlıklar iradeli ve iradesiz varlıklar olmak üzere ikiye ayrılırlar. Enbiya sûresinin 19. âyetinde “Göklerde ve yerde olanlar hep O’na aittir. O’nun huzurunda bulunanlar, O’na ibadet etme hususunda ne büyüklenirler ne de yorulurlar.” buyurulmuştur. Bu âyetten de anlaşıldığı üzere gece gündüz Allahı tesbih eden varlıklar olan meleklerden söz edilmektedir.¹⁶⁹ Melekler de tıpkı insanlar gibi Allah’a kulluk için yaratılmışlardır. Ancak insanlardan tek farkları onların iradesiz varlıklar olmalarıdır. Enbiya sûresi 20. âyette meleklerin gece gündüz demeden, bıkıp usanmadan Allah Teâlâ’yı tesbih ettikleri zikredilir. Gece vakti Allah’ı tesbih etmenin yollarından biri de gece namazıdır.

Başka bir âyette ise;

“Onlar, gecelerini Rableri için kıyâma durarak ve secdeye vararak geçirirler.” (Furkan 25/64).

Bu âyetlerde de Allah’ın gerçek kullarının gecelerini ellerinden geldiği kadar zikir ve ibadetle geçirdiklerinden bahsetmektedir.¹⁷⁰ Bazı tefsirciler de âyetteki “kıyâm” kelimesini geceleyin namaz kılarak geçirirler şeklinde açıklamışlardır.¹⁷¹ Bu âyetin önceki âyette de belirtildiği gibi “Rahmanın has kulları” olma şerefine layık

¹⁶⁷ Karaman- Çağrı- Dönmez- Gümüş, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 1:519.

¹⁶⁸ Buhârî, “Daâvât”, 14; Tirmizî, “Tefsir”, 16.

¹⁶⁹ Karaman- Çağrı- Dönmez- Gümüş, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 3:670.

¹⁷⁰ Mevdudî, *Tefhîm’ul Kur’an*, 3:600.

¹⁷¹ Celâleddin el-Mahallî - Celâleddin es-Süyûtî, *Tefsîrû’l-Celâleyn* (Kâhire: Dâru’l- Hadîs, t.y.), 478.

olanların vasıflarından birinin de gece namazı kılmak ve gece secdeleri ile Allaha yaklaşımdır.

Başka bir âyette;

“Onlar, korkarak ve ümid ederek Rablerine ibadet etmek için yataklarından kalkarlar. Kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden de Allah için harcarlar.” (Secde 32/16)

Bu âyetlerde övgüyle sözü edilen müminlerin özellikleri tefsirlerde Allah'ı anmak, O'na yalvarmak, ibadet etmek ve özellikle nâfile namaz kılmak için gece uykusunu terk etmek şeklinde yorumlanmıştır.¹⁷² Âyette geçen “*Rablerine ibadet etmek için yataklarından kalkarlar*” ifadesini geceleyin teheccüd namazı kılmak için yataklarından ayrılırlar şeklinde de açıklanmıştır.¹⁷³ Enes b. Malik bu âyetin ashabtan akşam ve yatsı namazı arasında nâfile namaz kılmak için uyanık olanlarla alakalı olarak indiğini belirtmiştir. Katâde de Hasan el Basri'den (ö. 110/728) bu âyetten murâdın teheccüd namazı için geceleyin kalkmak olduğunu rivayet etmiştir.¹⁷⁴ "Yataklarını terk edenler" ifadesi ile müminlerin gece hiç uyumadığı anlamında değil de, gecenin bir kısmını Allah'a ibadet ederek geçirdikleri şeklinde anlamak doğrudur.¹⁷⁵ Teheccüd namazını sünnete uygun bir şekilde yerine getirilmesi için geceleyin biraz uyuyup uyandıktan sonra eda etmek gerekir. Bu âyetteki uykudan uyanıp yatakları terk etmeleri pekçok âlim tarafından teheccüd namazından bahsedildiği şeklinde yorumlanmıştır.

Teheccüd namazı ile ilgili olan başka bir âyeti kerime ise şu âyetlerdir:

“(Böyle bir kimse mi Allah katında makbuldür,) yoksa gece vakitlerinde, secde hâlinde ve ayakta, ahiretten korkarak ve Rabbinin rahmetini umarak itaat ve kulluk eden mi? De ki: “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” Ancak akıl sahipleri öğüt alırlar.” (Zümer 39/9).

Samimi dindarlığın çok açık bir şekilde açıklandığı bu âyeti kerimede, bu dindarlığın en önemli göstergesi olarak gece namazına dikkat çekilmiştir. Yerine getirilen ibadette dinî şuur ve duygu ne kadar yoğun olursa ibadetin değeri de o oranda artar. Dini şuur ve ibadetteki samimilik gece vakitlerinde daha fazla

¹⁷² Kurtûbî, *el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'an*, 14: 100.

¹⁷³ Mahallî- Süyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, 547.

¹⁷⁴ Ebu Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübra*, (Beyrut: Daru'l-fikr, t.y.), 3:19.

¹⁷⁵ Mevdûdî, *Tefhîm'ul Kur'an*, 4:364.

olacağından bu âyette özellikle gece ibadetinden söz edilmiştir.¹⁷⁶ Âyette geçen “gece vakitlerinden” ifadesi ise zaman olarak gecenin ilk saatleri, ortası veya sonudur.¹⁷⁷ Bu âyette her durumda Allah’a kulluk eden kişiler âlim olarak vasıflandırılmıştır. Âyette geçen âlim ise hakikatin bilgisi kendisinde mevcut olan; her durum ve şartta Rabbine kulluk ve taati yerine getiren kişidir.¹⁷⁸ Çalışmamızla ilgili olarak bu vasfa sahip müslümanların önemli bir özellikleri de gece vakitlerinde Rablerine secde ile yönelip O’dan rahmetini istemeleridir.

Başka bir âyeti kerimede ise:

“Allah’a saygısızlıktan sakınanlar ise Rablerinin kendilerine verdiklerini alarak cennetlerde ve pınar başlarında olacaklar. Çünkü onlar daha önce güzel davranışlar içindeydiler. Onlar gecenin az bir kısmında uyurlardı. Seher vakitlerinde rablerinden bağışlanmalarını dilerlerdi. Yardım isteyenlere ve yoksullara mallarından belli bir pay ayırırlardı.” (Zâriyat 51/15-18)

Zâriyat sûresinde Allah’a karşı gelmekten sakınan ve geceyi ibadetle geçirmenin değeri üzerinde durulmaktadır. Bu âyetlerde vakitlerini olabildiğince ibadet ve tefekkür gayreti ile geçiren müminler övülmektedir. Gece kıyâmı ile ilgili olarak “*Onlar gecenin az bir kısmında uyurlardı.*” âyetini İbn Abbas ve Enes b. Mâlik’den de nakleden bazı müfessirler “Bütün geceyi uyuyarak geçiren ve onun hiç değilse bir bölümünü az ya da çok, gecenin başlangıcında veya ortasında ya da sonunda uyanarak Allah’a ibadet etmeyen az sayıda idi.” şeklinde anlamışlardır. Hasan Basri, Ahnef bin Kays ve İbn Şihab Zuhri’nin de yer aldığı bazıları ise âyeti “Onlar, gecelerinin büyük bir bölümünü Allah Teâlâ’ya ibadet ile geçirirler, az uyurlardı.” şeklinde açıklamışlardır. Âyette de anlatılmak istenen ikinci gruptakilerin vermiş olduğu manadır.¹⁷⁹ Zemâhşeri de “gecenin az bir kısmında uyanırlar” şeklinde açıklamıştır.¹⁸⁰ Bu âyetlerde de geceyi tefekkür, dua ve ibadetle geçiren müminler övülmektedir. Bu ibadetler içerisinde teheccüd namazı önemli bir yer tutmaktadır. Yani Allah Teâlâ’dan hakkıyla sakınanlar gecenin az bir kısmında uyurlardı, gecenin çoğunu da namaz kılarak geçirirlerdi.

¹⁷⁶Karaman- Çağrı- Dönmez- Gümüş, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 4:603.

¹⁷⁷Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmî’l-Kur’ân*, 15:239.

¹⁷⁸Mevdûdî, *Tefhîm’ul Kur’an*, 5:101.

¹⁷⁹Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmî’l-Kur’ân*, 17:36; Mevdûdî, *Tefhîm’ul Kur’an*, 5:503.

¹⁸⁰Zemâhşerî, *Keşşâf*, 4:398.

Başka bir âyette gece namazı ile ilgili olarak şöyle buyurulmuştur:

Gecenin bir kısmında O'na secde et ve uzun gece boyunca O'nu tesbih et.
(İnsan 76/26)

Bu âyeti kerime de emredilen gecenin bir kısmından kasıt akşam ve yatsı namazıdır. Âyetin devamında da gecenin uzun bir bölümünde teheccüd namazı kılınması teşvik edilmiştir.¹⁸¹

Başka bir âyeti kerime de ise şöyle buyurulmuştur:

“Gecelerini rablerine secde ederek, huzurunda durarak geçirirler” (Furkan 25/64).

Bu âyeti kerimede de gece yapılan secdeler üzerinde durulmuştur. Âyette namaz ile ilgili özellikle gecenin zikredilmesi bu vakitte yapılan ibadetin zor ve riyadan uzak olmasından dolayıdır.¹⁸² Teheccüd namazı da gece yerine getirilen bir namaz olmasından dolayı gece yapılan secdeden kasıt gece namazıdır.

Kur’ân-ı Kerîm’de ehl-i kitaptan da geceleri ibadetle ve secdeye kapanarak geçiren bir gruptan Al-i İmran sûresi’nin 113. âyetinde şu şekilde bahsedilmiştir: *“Onların (Kitap ehlinin) hepsi bir değildir. Kitap ehli içinde, gece saatlerinde ayakta duran, secdeye kapanarak Allah’ın âyetlerini okuyan bir topluluk da vardır.”* buyurularak onların bu davranışları övülmüştür. Önceki âyetlerde Ehl-i kitap kötü davranışları ve vasıfları sebebiyle kınandıktan sonra bu âyetlerde de onların hepsinin aynı olmadığına, içlerinde güzel ahlâk sahibi olan ve iyi nitelikler taşıyanların da bulunduğu işaret etmiştir.¹⁸³

Yukarıda teheccüd namazı ile ilgili olan âyetler verilmiştir. Bu âyetleri değerlendirecek olursak şunları söyleyebiliriz: Gece namazına teşvik eden âyetlerin çoğunda Resûlullah (s.a.v.)’in içinde bulunduğu sıkıntılı duruma karşı gece kıyâmı ile görevini yerine getirmesi emredilmiştir. Çünkü bu zorlu görevde O’nun işini kolaylaştıracak en büyük etken Allah’a sığınarak O’nun göstermiş olduğu çizgide yürümektir. Bu zorlu mücadele döneminde namaz; kendisini yaşadığı topluma karşı dik durmasını sağlayan en büyük etken olmuştur. Hitap her ne kadar Hz. Muhammed

¹⁸¹ Beydâvî, *Envârü’t-Tenzîl Ve Esrârü’t-Te’vil*, 5:272.

¹⁸² Beydâvî, *Envârü’t-Tenzîl Ve Esrârü’t-Te’vil*, 4:130.

¹⁸³ Karaman- Çağrı- Dönmez- Gümüş, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 1:654.

(s.a.v.)’e olsa da Kur’ân-ı Kerîm evrensel bir kitap olduğu için bütün Müslümanlara bir uyarı niteliğindedir. Yani teheccüd namazı Müslümanların içinde bulundukları zor şartlara rağmen onların ayakta durabilmelerine yardımcı olacaktır. Yaşadığı sıkıntılı süreçleri atlatabilmesi ve durumunu en güzel ve en samimi şekilde herşeyden haberdar olan Rabbine bildirmesi için teheccüd namazı Müslümanlara verilmiş büyük bir ödül niteliğindedir. Yukarıdaki âyetlerde sadece İsrâ sûresinde teheccüd namazı bizzat teheccüd kelimesi ile zikredilmiştir. Teheccüd namazı ile ilgili olarak verilen diğer âyetlerde ise teheccüd kelimesi geçmese de İslam âlimleri tarafından âyette geçen gece zikirleri, geceyi ihya ile geçirilen ibadetlerin arasına teheccüd namazı da eklenmiştir. Pekçok âyeti kerimede de gece namazı kılıp geceyi çeşitli zikirlerle ihya eden müminler övülmüşlerdir. Teheccüd namazı da yine gecenin ilerleyen vakitlerinde kılındığından dolayı gündüz her ne kadar meşakkatli bir gün geçirilmiş olsa da; kişi Allah’a yaklaşıp bu durumdan bir çıkış yolu istenmektedir. Teheccüd kelimesi bizzat geçmese bile âyetlerde gece kıyamından ve onun özelliklerinden bahsedilerek kulları bu namaza teşvik edilmiştir.

Teheccüd namazı ile ilgili âyet-i kerimelerden anlaşılmıştır ki, gece namazı şer’an ve ittifakla övülen bir namazdır. Gece kıyamını emreden âyetlerin nübüvvetin ilk yıllarından itibaren indirilmesi bu konuya delildir. Teheccüd namazı gündüz kılınan nâfile namazlardan sevap bakımından daha üstündür. Çünkü gece kılınan namazda dünya işlerinden kalbi boşaltmak, riyadan uzaklaşarak ibadetleri yapma ve ahirete kabul edilme garantisi vardır. Ayrıca zaman itibari ile de insanın kendi nefsinı yenerek Allah için kıyamı söz konusudur. İnsanın kıyam ettiği seher vakitleri istiğfarın kabul edildiği ümit edilen bir zamandır. Çünkü uykunun en derin olduğu ve insanın en tatlı uykusunda iken Rabbi için kıyam ve secde de bulunması Allah katında övülmüş ve Hz. Peygamber (s.a.v.)’in pek çok rivâyetinde de yapılan ibadetlerin kabul edileceği bildirilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HADİSLERDE TEHECCÜD NAMAZININ YERİ VE ÖNEMİ

1. Hadislerde Teheccüdün Önemi ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Teheccüd Uygulamaları

Müslüman toplumların hayat tarzlarının ve kültürlerinin oluşmasındaki en önemli kaynak kutsal kitabımız olan Kur'ân-ı Kerîm'dir. Kur'an-ı Kerim insanların yaşayışlarının ne şekilde olacağı konusunda en önemli rehberdir. Allah'ın emirlerini insanlara açıklayarak O'nun razı olacağı hayatın ve bu hayatın ilkelerinin neler olacağını insanlara beyan eder. Kur'ân'da bulunan hükümleri açıklayan Allah'ın murad etmiş olduğu emirleri insanlara göstererek onlara rol model olan ise peygamberlerimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir. O Allah'ın emirlerini insanlara hem açıklamış hem de dini en güzel şekilde yaşayarak insanlara rol model olmuştur. O hem yaşayışı hem de Allah'a kulluk yönüyle âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir. Bütün peygamberler gibi O'da Allah tarafından seçilmiş ve desteklenmiştir. İman, ibadet ve ahlak konularında her zaman Müslümanlar için yol gösterici olmuştur. Namaz konusunda da Allah'ın emrini en iyi şekilde uygulamış ve ümmetinin de kendisini görür gibi bu ibadeti yerine getirmelerini istemiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bizlere model olduğu en önemli konulardan biri de namazdır. Namaz ibadetinin de yerine getirilmesi konusunda zaman faktörü önem arz etmektedir. Örneğin sabah namazını eda edebilmek için bu namazın kılınabileceği vaktin girmiş olması gerekir. Aynı şekilde sabah namazının vaktinin çıkmamış olması da gerekir ki yerine getirilecek olan farz ibadet eda edilmiş olsun. Hz. Peygamber (s.a.v.) her vakti en güzel şekilde değerlendirmiş, gündüz olan meşguliyetlerine binâen gece ibadetlerini yerine getirme konusunda da çok hassas davranmıştır. Gece ibadetlerindeki zikrine de çok fazla önem vermiş ve Allah'ın kendisi için farz kıldığı ibadetleri halis bir niyetle yerine getirirdi.

Teheccüd eda edildiği vakit itibari ile fazileti çok fazla olan bir namazdır. Çünkü bu namazı eda etmek için gece bir miktar uyuyup uykudan uyanarak eda etmek gerekir. Bu husustan dolayı fazilet bakımından üstün namazlardandır. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu namazı en güzel şekilde eda etmiştir ve öneminde bahsetmiştir.

Teheccüd namazının önemi ile ilgili Ebû Hureyre (r.a.)’dan gelen bir hadise göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Farz namazlardan sonra namazların en faziletlisi gece namazıdır (salâtü’l-leyl)*.”¹⁸⁴ Bu hadiste Allah Resûlu (s.a.v.) teheccüd namazının önemini en güzel şekilde açıklamış ve bu namazın değerini farz namazlardan sonra gelen en faziletli namazdır diye ortaya koymuştur. Bu namazın bu kadar faziletli olmasının sebebi diğer ibadetlerde olduğu gibi kişiye ve insanlara verdiği zahmetle ölçülmüştür. Zorlu ve sıkıntılı yapılan ibadetler mümin kula daha sevap kazandırır. İnsanların çoğunun derin bir uykuda olduğu esnada uykusunu feda edip Allah’ı zikretmek için yatağını terk etmek de kolay değildir. Bu namaz kişiyi tamamen gösteriştan uzaklaştırarak, samimi bir kalp ile ibadet etmesine ve vaktini Allah yolunda değerli kılmasına yardımcı olur.¹⁸⁵

Ebû Ümâme (r.a.)’dan nakledilen başka bir rivâyete göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *Kıyâmu’-leyle (teheccüde) devam edin. Zira o sizden önceki salihlerin âdeti, Rabbinize yaklaştıran, kötülükleri silen ve günahlardan nehyeden bir ameldir.*¹⁸⁶ Bu hadiste de Hz. Peygamber (s.a.v.) teheccüd namazını kılmaya teşvik etmektedir. Aynı şekilde bu namazın sâlih kulların âdeti olduğu ve kişinin de bu salihlerden olabilmesi için bu namaza devam etmesi gerektiği Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından açıklanmıştır. Ayrıca Resûlullah (s.a.v.) bu namazın kişinin günahlarını silerek kulu Rabbine yaklaştıracığı bir amel olması bakımından da önemine işaret etmiştir.

Hz. Aişe (r.a.) Hz. Peygamber (s.a.v.)’den gece namazı ile ilgili şöyle bir rivâyet aktarmıştır: Hz. Peygamber (s.a.v.) geceleyin ayakları şişinceye kadar namaz kılardı. Bunun üzerine ona: Ya Resûlullah! Senin geçmiş ve gelecek bütün günahların bağışlandığı halde niye böyle yapıyorsun? dedim. Bana cevaben: “*Allah’a şükreden bir kul olmayayım mı?*” buyurdu.¹⁸⁷ Hz. Peygamber (s.a.v.)’in gece namazının diğer namazlarla kıyaslanmayacak kadar uzun olduğunu ortaya koyan diğer bir rivâyette Abdullah b. Mesud (r.a.) şöyle demiştir: “*Bir gece (teheccüd vakti) Resûli Ekrem (s.a.v.)’in namazına iştirak ettim. Kıyam’da o kadar uzun durdu ki, neredeyse*

¹⁸⁴ Müslim, “Sıyâm”, 202, 203; Ebû Dâvûd, “Sıyâm”, 55; Tirmizî, “Salât”, 209; Nesâî, “Kıyâmu’l-Leyl”, 6.

¹⁸⁵ İsmail Lütfi Çakan, Yaşar Kandemir, Küçük, *Riyâzü’s-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri* (İstanbul: Erkam yayınları, 2011), 403.

¹⁸⁶ Tirmizî, “Daâvât”, 115.

¹⁸⁷ Buhârî, “Teheccüd”, 6; Müslim, “Münâfıkîn”, 79,80.

dayanamayıp yere oturacak ve O'nu namazı ile başbaşa bırakacaktım."¹⁸⁸ Bu rivâyetlerde Allah Resûlü (s.a.v.) Allah Teâlâ'nın kendisine verdiği büyük lutûf karşısında sessiz kalamayacağını, Allah Teâlâ'nın kendisine verdiği bu bağışlanma nimetinin gücü yettiğince şükrederek yerine getirmesinin bir kulluk görevi olduğunu söylemiştir. Bu şükrünü ise secde ederek yerine getirmiştir.¹⁸⁹ Hz. Peygamber (s.a.v.) bu hadisi ile kulluğun en iyi şekilde ifade edilme tarzının birinin de gece namazı olduğunu ortaya koymuştur.

Hz. Peygamber (s.a.v.) bu namazla ilgili olarak başka bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *"Kim geceleyin uyanır, hanımını da uyandırır, iki rekât namaz kılarsa, her ikisi de Allah'ı çok zikreden erkeklerle kadınlardan yazılır."* Bu rivâyette Allah'ı çok zikreden erkekler ve kadınların nasıl bir mükâfata kavuşacağını Ahzab sûresinin 35. âyet'i kerimesinde Allah Teâlâ şöyle müjdelemektedir. *"Allah'ı çok zikreden erkekler ve kadınlar için Allah, mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır"* buyurulmuştur. Bu müjdeden de anlaşılmıştır ki kişi gece namazını kılar ve ailesini de bu namaz için uyandırırsa Allah'ı çok zikreden erkekler ve kadınlar arasına yazılır. Allahı çok zikreden erkek ve kadınlar için de Allah Teâlâ büyük bir bağışlanma ve ödül hazırlayacağını Kur'ân-ı Kerîm'de vaad etmiştir.

Teheccüd namazının önemi ile ilgili olarak Abdullah ibn Selâm (r.a.) Hz. Peygamber'den (s.a.v.) şöyle nakletmiştir: *"Ey insanlar, selamı yayın. Yemek yedin. Herkes uyurken gece namazı kılın ki selametle cennete giresiniz."*¹⁹⁰ Bu rivâyette de "herkes uyurken gece namazı kılın" buyurarak birçok insanın bu kıymetli vaktin önemini anlamadığına ve bu vakitleri uykuyla ve gafletle geçirdiğine işaret etmiştir. Ayrıca bu kıymetli vakitlerde bizleri uyanık olmaya ve Allah yolunda ibadetle geçirmeye teşvik etmiştir.¹⁹¹ Hz. Peygamber (s.a.v.) kişinin selamete ermesine, esenliğe ulaşmasına yardımcı olan amellerden birinin teheccüd namazı olduğunu ortaya koymuştur. Bu namaza devam etmeye teşvik etmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) ashabını ve ailesini teheccüd namazını kılmaya teşvik etmiştir. O'nun bu teşvikini şu rivâyetlerden anlıyoruz. Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Abdullah ne iyi adamdır!*

¹⁸⁸ Buhârî, "Teheccüd", 9; Müslim, "Salâtu'l Müsâfirîn", 204.

¹⁸⁹ Çakan, Kandemir, Küçük, *Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, 391.

¹⁹⁰ Tirmizî, "Kıyâmet", 42, "Et'ime", 45; İbn Mâce, "İkâmet", 174, "Et'ime", 1.

¹⁹¹ Nevevî, *Riyâzü's Sâlihîn*, 401-402.

Keşke gece namazı kılsaydı.” Salim diyor ki: O günden sonra Abdullah geceleri çok az uyurdu.¹⁹² Bu rivâyet Resûlullah (s.a.v.)’in çok sevdiği ümmetine Allah Teâlâ’nın rızasını kazanmanın yollarını gösterdiği gibi, aile fertlerine ve sevdiği yakınlarına da en değerli ibadetlere teşvik ettiğini görmekteyiz. Kişinin iyi bir kul olmasının gece namazını eda edip etmemesine bağlı olduğu da anlaşılmıştır. Çünkü gece namazı insana ahlaki olgunluk kazandırarak günahlardan uzak durmaya yardımcı olur.

Yukarıdaki rivâyetlerde Hz. Peygamber (s.a.v.) teheccüd namazının öneminden bahsetmiştir. Ayrıca bu namazın kişinin salih kullar arasına girmesine yardımcı olduğu için teşvik etmiştir. Selamete ermenin yollarından birinin de bu namazı hakkı ile eda etmekten geçtiğini açıklamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu namazı tam bir huzur ve ihlasla yerine getirmiştir. Yaptığı itaati yalnızca Allah’a has kılarak yapmıştır. O bu namazı kendisine kolaylaştıran bazı sebeplere tutunmuştur. Onlardan bazıları şunlardır:

- Resûlullah uyumadan önce çeşitli zikirler yaparak Allah’ı zikreder, O hal üzere uyurdu. Bu da O’nun gece namazına kalkmasını kolaylaştıran sebeplerdendir.¹⁹³ Berâ b. Âzib (r.a.)’dan nakledildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) O’na şöyle buyurmuştur: Yatmak istediğin zaman namaz abdesti gibi abdest al. Sonra sağ yanına yat ve şöyle dua et: *"Allahım! Kendimi Sana teslim ettim. Yüzümü Sana çevirdim. İşimi Sana ısmarladım. Sırtımı Sana dayadım. Ümit bağladığım Sen, korktuğum yine Sensin. Senden kaçıp sığınacak ve Senin elinden kurtulacak bir yer varsa yine Sensin. İndirdiğin kitabına, gönderdiğin peygamberine iman ettim."* Resûl-i Ekrem sözüne şöyle devam etti: - *"Eğer o gece ölürsen imanlı olarak ölürsün; ölmez de yaşarsan, büyük sevap kazanırsın. Yalnız bu dua, senin o geceki son sözlerin olsun."*¹⁹⁴ Bu rivâyette Resûlullah (s.a.v.) uyku öncesi adaba yönelik açıklamalarda bulunmuştur. Bu adabda en önemli nokta ise kişinin uyumadan önce abdest alması ve bu hal üzere uyumasıdır. Ayrıca uykudan önce yapılan dua da görülmüştür ki bütün işlerin sahibi ve Yaratıcısı olan Allah’a tam bir teslimiyet vardır. Kul kendini ve bütün işlerini Allah’a teslim ederek istirahat etmektedir. Yapılan duanın da kullanılan son sözler olması onun uykudan uyanmasını kolaylaştıracak ve imanını güzelleştirecek en büyük etkidir.

¹⁹² Buhârî, “Teheccüd”, 2, 21, “Fezâilu’s-Sahâbe”, 19; Müslim, “Fezâilu’s-Sahabe”, 139, 140.

¹⁹³ El-Affânî Seyyid bin Hüseyin, *Gece Yolcuları*, trc: Savaş Kocabaş (İstanbul: Polen yayınları, 2005), 178-183.

¹⁹⁴ Buhârî, “Daâvat”, 6, 7, 9.

- Resûlullah (s.a.v.)’in gece namazına verdiği önem O’nun uyku öncesi hazırlıklarında görüldüğü gibi gece uyandığında yerine getirdiği eylemlerde de görülmektedir. Resûlullah (s.a.v.) gece uyandıktan sonra da çeşitli zikirler yaparak Allah Teâlâ’yı zikreder, dişlerini misvaklar ve Al-i İmrân sûresinin sonlarından on âyet okurdu.¹⁹⁵ Resûlullah (s.a.v.)’in uykudan uyanınca ağzında oluşabilecek kokuları gidermek için dişlerini fırçalaması Allah’ı zikirden önce yaptığı en önemli hazırlıklardan biridir. Uyanınca Al-i İmran sûresinden âyetler okuması da yerin göğün sahibini tefekkür etmek içindir.

Resûlullah (s.a.v.)’in bu uygulamalarında anlaşılmıştır ki kişi öncelikle uyumadan önce güzel bir niyet ve ihlasla Allah’ı zikreder ve o hal üzere uyur. Hatta denilir ki eğer uyumadan önce asr sûresi okunursa ve uyanmaya niyet edilirse kişinin uykudan uyanması kolaylaşır. Yukarıdaki zikirde Hz. Peygamber (s.a.v.)’in uykudan uyanmasına yardımcı olan ve kişinin bütün gücü ile Allah’a dayandığı ve işini ona bıraktığı zikirlerdir. Allah Resûlu (s.a.v.) bu duayı okuyup uyuduktan sonra gece uyandığında da bu namaz için dişlerini misvaklayıp güzelce abdest alıp çeşitli zikirler yapardı. Bu zikirleri ile gece ibadetine başlamasına yardımcı olan zikirlerdi.

Hz. Peygamber’in (s.a.v.) gece namazını kaç rekât olarak kıldığını gösteren pek çok rivâyet mevcuttur. Bu konuyla ilgili rivâyetler “Teheccüdün rekât sayısı” konusunda işleneceği için birkaç hadisle konuyu açıklamaya çalışacağım. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) teheccüd namazını yedi, sekiz, dokuz, on, on bir ve on üç rekât şeklinde kıldığını gösteren pek çok rivâyet mevcuttur.¹⁹⁶ Hz. Peygamber’in (s.a.v.) teheccüd namazını nasıl kıldığı konusunda Abdullah b. Ömer (r.a.) şu rivâyeti nakletmiştir: “Bir kişi ayağa kalkıp:

-Ey Allah’ın Resûlü! Gece namazı nasıl kılınır? diye sordu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu.

-(Gece namazı) ikişer ikişer (kılınır). Sabah (vaktinin gireceğinden) korkarsan, bir rekât kıl buyurdu.”¹⁹⁷

¹⁹⁵ Affânî, *Gece Yolcuları*, 183-186.

¹⁹⁶ Buhârî, “Teheccüd”, 10.

¹⁹⁷ Buhârî, “Salât”, 84, “Teheccüd”, 10, “Vitr”, 1-2; Müslim, “Salâtu’l-Musâfirîn”, 145-148; Ebû Dâvûd, “Tatavvu”, 24, “Vitr”, 3; Tirmizî, “Salât”, 206; Nesâî, “Kıyâmu’l-Leyl”, 26, 30, 34, 35; İbn Mâce, “İkâme”, 171.

Teheccüd namazının nasıl kılınacağı ile ilgili başka bir rivâyette ise Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmaktadır:

*-Gece ve gündüz kılınan nâfile namazlar ikişer ikişer kılınır.*¹⁹⁸

Yukarıdaki rivâyetler Resûlullah (s.a.v.)’in gece namazını ikişer rekât halinde eda ettiğini göstermektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in teheccüd namazını kaç rekât olarak eda ettiği ile ilgili ise pekçok rivâyet vardır. Bu rivâyetlerin çoğu Hz. Aîşe ve Abdullah b. Abbas’tan nakledilmiştir.

Hz. Peygamber’in (s.a.v.) eda ettiği teheccüd namazının rekât sayıları ile Hz. Aîşe’den gelen rivâyet ise şu şekildedir: “Resûlullah (s.a.v.) yatsı namazını kıldıktan sonra sabah vakti girinceye kadar on bir rekât namaz kılar. Her iki rekâtta bir selam verir, bir rekâtla de vitir yapardı. Secdede iken başını kaldırmadan önce elli rekât okuyacak kadar beklerdi. Müezzin sabah namazının birinci ezanını bitirince kalkar, hafif iki rekât (namaz) kılar, sonra da müezzin gelinceye kadar sağ tarafına yatıp uzanırdı.”¹⁹⁹ Bu rivâyet göstermiştir ki Resûlullah (s.a.v.) gece namazını vitirle birlikte on bir rekât halinde eda etmiştir. Eda ettiği namazın vakti ise sabah namazının vaktine yakın olan vakittir. Bu namazı kıldıktan sonra sabah namazının iki rekât sünnetini kıldığı hadisten çıkarılmaktadır. Bu namazdan sonra farzı eda etmeden bir miktar uzanıp dinlendiği anlaşılmıştır.

Resûlullah (s.a.v.)’in gece namazı ile ilgili Hz. Aîşe’den aktarılan başka bir rivâyete göre Resûlullah (s.a.v.)’in geceleyin on üç rekât namaz kıldığı şeklindedir.²⁰⁰ Bu rivâyetten de anlaşılmıştır ki sabah namazının sünnet ile birlikte Resûlullah (s.a.v.)’in kıldığı gece namazının rekât sayısı on üçtür. İki rekât sabah namazının sünnetini çıkardığımızda geriye kalan on bir rekât Resûlullah (s.a.v.)’in kıldığı gece namazının rekât sayısıdır.²⁰¹

¹⁹⁸ Tirmîzi, “Cum’a”, 65; Ebû Dâvûd, “Tatavvu”, 12; Nesâî, “Kıyamu’l-Leyl”, 26.

¹⁹⁹ Müslim, “Müsâfirîn”, 121; Tirmîzi, “Mev âkit”, 208; Nesâî, “Kıyamu’l Leyl”, 35, 44, “Ezan”, 41, “Sehv”, 74; İbn Mâce, “İkâme”, 181; Dârimi, “Salât”, 148.

²⁰⁰ Müslim, “Müsâfirîn”, 126; Nesâî, “Kıyamu’l-Leyl”, 55; İbn Mâce, “İkâme”, 125.

²⁰¹ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, 5:169.

Hiz. AîŖe'den gelen baŖka bir rivâyeteye göre de “Resûlullah (s.a.v.) geceleyin on üç rekât namaz kılardı. Sonra sabah ezanını duyunca hafif iki rekât namaz kılardı.”²⁰²

Resûlullah (s.a.v.)'in teheccüd namazının vaktiyle ilgili gelen rivâyetlerinde gecenin ortası veya son kısmının namaz, dua ve istiğfarla geçirilmesinin önemi vurgulanmıştır. Gece namazı ile ilgili fiili sünnetini anlatan pek çok rivâyetinde, Peygamberimiz (s.a.v.)'in yatsı namazını kılıp vitir namazını kılmadan uyuduğunu, gecenin ortalarına veya sonuna doğru hemen uyanıp ibadete başladığını, bir süre namaz kıldıktan sonra vitir namazını ve ardından sabah namazının sünnetini kıldığı ifade edilmektedir. Hiz. AîŖe (r.a.)'a Resûlullah'ın gece namazının nasıl olduğu sorulduğunda şöyle cevap vermiştir. “Resûlullah gecenin ilk vakitlerinde uyurdu. Gecenin sonunda da kalıp, namaz kılardı. (Namazdan) sonra da yatağına dönerdi. Müezzin ezan okumaya başlayınca sıçrayıp kalkardı. Eğer kendisine bir ihtiyaç olmuşsa yıkanır, yoksa abdest alır ve mescide giderdi.”²⁰³ Bu rivâyet göstermiştir ki Resûlullah (s.a.v.) yatsı namazını eda ettikten sonra bir miktar uyuyup gecenin sonlarına doğru teheccüd namazını eda etmek için kalkardı. Daha sonra sabah namazının vaktine kadar tekrardan bir miktar dinlenip sonra sabah namazını eda ederdi. Resûlullah (s.a.v.)'in teheccüd namazı ile ilgili Hiz. AîŖe'den gelen baŖka bir rivâyeteye göre ise “Resûlullah (s.a.v.) gecenin ilk kısmında uyur, son kısmında ise kalkarak namaz kılıp sonra yatağına dönerdi”²⁰⁴ şeklindedir. Bu rivâyetle Resûlullah (s.a.v.)'in gece namazını yatsı namazını eda edip uyuyup tekrardan uyandıktan sonra eda ettiğini göstermektedir.

Resûlullah (s.a.v.)'in gece namazı ile Hiz. AîŖe'den gelen rivâyetlerin bazı farklılıklar içermesi bu namazın farklı zamanlarda ve farklı râviler tarafından rivâyet edilmesinden dolayıdır. Bu rekât sayılarına sabah namazının sünneti ve vitir namazı bazen dâhil edilmiş bazen ise dâhil edilmemiştir. Bu farklılıklara yer ve zamana göre değışen hususlar olsa da değışmeyen bir şey vardır ki Hiz. Peygamber (s.a.v.) hiçbir zaman aksatmadan teheccüd namazını eda etmiştir.²⁰⁵

²⁰² Buhârî, “Vudû”, 36, “Ezan”, 12, 15, “Teheccüd”, 28-29, “Vitr”, 1; Müslim, “Müsâfirîn”, 87-88, 121, 122, 182, 195, 197, 198; Tirmizî, “Vitr”, 6; Nesâî, “Mevâkit”, 35, “Ezan”, 41, “Kıyâmu'l-Leyl”, 9, İbn Mace, “İkâme”, 101, 125, 181; Dârimî, “Salât”, 148, 165, 186.

²⁰³ Buhârî, “Teheccüd”, 15.

²⁰⁴ Buhârî, “Teheccüd”, 15; Müslim, “Müsâfirîn”, 129; Nesâî, “Kıyâmu'l-Leyl”, 17; İbn Mâce, “İkâme”, 182.

²⁰⁵ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, 5:161.

Hiz. Peygamber (s.a.v.)'in gece namazı ile ilgili haber veren sahabilerden biri de Abdullah b. Abbas'tır. Abdullah b. Abbas şöyle demiştir: "Bir keresinde teyzem Meymûne bint el-Hâris'in evinde geceledim. Peygamber (s.a.v.) yatsıyı kıldı, sonra gelip dört rekât daha kıldı. Sonra (bir süre) uyudu. (Uykudan) uyandıktan sonra namaza kalktı. Ben de sol tarafına durdum. Bunun üzerine beni (arka tarafından) dolandırıp sağına durdurttu. Beş rekât namaz kıldı. Namazdan sonra nefesinin sesini yahut horlamasını işitebileceğim şekilde uykuya daldı. Sonra (tekrar) kalkıp iki rekât namaz kıldıktan sonra (mescide gitmek üzere dışarı) çıktı ve sabah namazını kıldı."²⁰⁶ Abdullah bin Abbas'ın Resûlullah (s.a.v.)'in gece namazı ile ilgili rivâyetinden de şunları çıkarabiliriz: Gece namazı yatsı ile sabah namazı arasında bir miktar uyuyup uyandıktan sonra, kılınan bir namazdır. Vakti genellikle gecenin son vaktidir. Resûlullah (s.a.v.) bu rivâyete göre ise yedi rekât gece namazı kılmıştır.

Hiz. Peygamber (s.a.v.)'in gece namazı ile ilgili ayrıntılı bilgiler veren rivâyetlerden biri de Huzeyfe b. Yemân'ın rivâyetidir. Hiz. Peygamber (s.a.v.)'in gece namaz kılışına şahit olan Huzeyfe b. Yemân namazın ilk rekâtında Bakara, Al-i İmrân ve Nisa sûrelerinin tamamını ağır ağır okuduğunu, azapla ilgili âyetlerde Allah'a sığındığını, nimetle ilgili âyetlerde o nimeti talep ettiğini, tesbihâtla ilgili âyetlerde de tesbihte, Allah'ın azameti ile ilgili âyetlerde ise Hiz. Peygamber (s.a.v.)'in Allah'a tâzim'de bulunduğunu anlatmıştır. Ayrıca Resûlullah (s.a.v.)'in rûkû ve secdelerini de neredeyse kıraati kadar uzun yaptığına dikkat çekmiştir.²⁰⁷ Huzeyfe b. Yemân'ın rivâyetine göre Peygamber Efendimiz (s.a.v.), gece namazında kıyamda Bakara, Nisâ, Âl-i İmrân gibi uzun sûreleri okuyarak kıraati uzun tutmuştur. Âyetlerin derin anlamları üzerinde düşünüp ve namazın peşinden sık sık veciz dualar yaparak, Allah Teâlâ'yı zikretmiştir. Bu rivâyete benzer bir rivâyet de Ashâb-ı Kiram'dan Avf bin Mâlik'den gelmiştir. O şöyle buyurmuştur: "Bir gece Resûlullah (s.a.v.)'in yanındaydım. Dişlerini misvakla temizledi, sonra abdest aldı; sonra kalkıp namaza durdu. Ben de onunla birlikte namaza durdum. Birinci rekâtta Bakara sûresini okumaya başladı. Bir rahmet âyeti gelince durup, Cenâb-ı Hak'tan rahmetini niyaz ediyor; bir azab âyeti gelince yine durup Cenâb-ı Hakk'ın azabından merhametine sığınıyordu. Ardından rûkûa vardı; kıyamda durduğu kadar rukuda durdu ve orada: "Sübhâne zi'l-ceberûti ve'l-melekûti ve'l-azâmeti: (Kudreti sonsuz olan, uçsuz

²⁰⁶ Buhârî, "İlim", 41, "Ezan", 58, "Temennî", 4, "Fedâilü's-Sahâbe", 39; Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, 1:341.

²⁰⁷ Müslim, "Salâtü'l-Müsâfirîn", 203; Ebû Dâvûd, "Salât", 146, 147; Nesâî, "Tatbîk", 25, 74, 86.

bucaksız mülk ve azamet sahibi bulunan Allah'ı her türlü noksandan tenzih ederim.) diyordu. Sonra secdeye vardı, orada da bu duaya benzer dualar okudu. Sonra ayağa kalktı Al-i İmran sûresini okudu. Daha sonra ilk rekâtta yaptığını aynen yaparak her rekâtta bir sûre okudu.²⁰⁸ Hz. Peygamber (s.a.v.)'in gece namazı ile ilgili başka bir rivâyette ise Hz. Aîşe (r.a.) şöyle buyurmuştur: “Resûlullah (s.a.v.) namaza durdu ve bütün bir gece tek bir âyet okudu.”²⁰⁹ Bu rivâyetlerde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in gece namazını kılarken ne şekilde kıldığını kıyamda ve secde de iken hangi duaları okuduğu rivâyet edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Kur'ân'ın en uzun surelerini okuyarak kıyama durması kıraati ne kadar uzun tuttuğunu bizlere göstermektedir. Ayrıca Resûlullah (s.a.v.)'in gece namazına kalktığı zamanda ağız temizliğine dikkat ettiğini de dişlerini misvaklamasından anlamaktayız. Namazı eda etme konusunda da Hz. Peygamber (s.a.v.)'in okuduğu âyetlerde geçen Allah'ın rahmeti ve gazabı ile ilgili durumlara dualar okuyup Allah'a bütün içtenliği ile sığınması namazdaki ihlasının göstergesidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) kıyamda ise Kur'ân-ın en uzun surelerini okuyarak uzun tutmuştur. Bu konuda bizlere en büyük rol ve model Hz. Peygamber (s.a.v.) olduğu için ölçü şu şekilde olmalıdır. Teheccüd namazında her zaman uygulayabileceğimiz, zamanımıza ve imkânımıza uygun bir okuyuş seçmeliyiz. Ama her zaman yapamasak bile çok müsait olduğumuz zamanlarda uzun sûreler okuyarak sünnete uygun davranabiliriz. Hz. Aîşe (r.a.)'nın Resûlullah (s.a.v.)'in gece namazında tek bir âyet okuduğu rivayetinden de O'nun bir beşer olarak bazen namazını uzun bazen kısa tutabileceğine delildir. Çünkü O da bir beşerdi ve hastalık, yaşlılık gibi durumlar onun da başına gelmiş ve O da bu durumlar karşısında namazını kısa tutmuştur.

Yukarıda Resûlullah (s.a.v.)'in gece namazını ne şekilde eda ettiği ile ilgili rivayetleri aktardık. Aynî (ö. 855/1451) Resûlullah (s.a.v.)'in teheccüd namazının rekât sayısı ile ilgili rivayetlerinden sonra şöyle bir hükme varmıştır: “Buhârî'nin teheccüd bölümünün onuncu bâbında zikrettiği hadisler Resûlullah (s.a.v.)'in muhtelif zamanlarda kıldığı gece namazı ile ilgili rivâyetlerdir. Bu rivâyetlerde Resûlullah (s.a.v.)'in bazen yedi bazen dokuz bazen de sabah namazının sünneti dışında on bir rekât gece namazı kıldığını belirtmiştir. Resûlullah (s.a.v.)'in gece namazını on üç

²⁰⁸ Müslim, Müsâfirîn, 203; Ebû Dâvûd, “Salât”, 146, 147.

²⁰⁹ Tirmizî, “Salât”, 330.

rekât şeklinde Müslim'in müsâfirîn bölümünde rivâyet ettiği namaz ise Resûlullah (s.a.v.)'in çoğunlukla kıldığı namazın rekât sayısını gösterir.”²¹⁰

Bu rivâyetlere binâen Resûlullah (s.a.v.)'in gece ibadetindeki sıralamayı şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Yatsı namazı
2. Bir miktar uyuyup daha sonra uyanma
3. Teheccüd namazı
4. Vitir namazı
5. Sabah namazı

Yukarıdaki sıralama Resûlullah'in (s.a.v.) gece namazını ne şekilde eda ettiğini göstermektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) gece ibadetindeki durumu bu şekildedir. Her konu da orta yollu olan Resûlullah (s.a.v.) geceyi değerlendirme hususunda da orta yollu davranmış ve ümmete bu konuda rol model olmuştur. Resûlullah (s.a.v.) bir beşer olduğu için yukarıdaki sıralamaya göre ibadetini yerine getirmedeği durumlar da olmuştur. Rekât sayılarındaki farklılığın sebepleri ise sabah namazı ve vitir namazının rekât sayılarının teheccüd namazının rekât sayısına dâhil olup olmadığı hususundaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı bu rivâyetler arasında herhangi bir tenâkuz bulunmamaktadır.

Bu rivâyetler bizlere şu konularda açıklık getirmiştir. Gece namazı ikişer rekât halinde kılınır. Gecenin son vaktinde eda edilir. Bu vakit sabah namazına yakın olan vakittir. Gecenin son namazı vitir olduğu için Allah Resûlu tek rekât halinde eda edilmesini buyurmuştur. Kendisi de hiçbir zaman vitir namazını kazaya bırakmamıştır. Hastalık veya herhangi bir özür sebebiyle gece namazını eda edemediğinde gündüzünde on iki rekât namaz kılmıştır.

Resûlullah (s.a.v.)'in gece namazında duanın yeri de çok fazladır. O'nun namaza kalktığında yaptığı dualarda hamd'ın yeri çok fazla olmuştur. İbni Abbas Resûlullah (s.a.v.)'in gecenin bir kısmında teheccüd namazını kılmak için kalktığında şöyle dua ettiğini aktarmıştır: “*Ya Allah, her hamd Sana mahsustur. Sen göklerin,*

---

²¹⁰ Aynî, *Umdetü'l- Kârî*, 7:187.

yerin ve bunlardaki herşeyin dâimi müdebbirisin. Yine her hamd Sana mahsustur; göklerin, yerin ve bunlardaki herşeyin melikliği Sen'indir. Yine her hamd Sana mahsustur. Sen göklerin, yerin ve bunlardaki herşeyin nurusun (aydınlatıcısıdır). Yine her hamd yalnız Sen'indir. Sen Hakkısın; Sen'in va'din de haktır. Sana kavuşmak da haktır, Sen'in sözün de haktır. Cennet de haktır. (Kıyamet günü'nün geleceği) sâat de haktır. Ya Allah, Kendimi yalnız San'a verdim, yalnız Sana imân ettim, yalnız Sana güvendim, yalnız Sana döndüm. Yalnız Sen'in burhanlarına dayanarak mücadele ettim. Aramızda yalnız Sen'i hakem kıldım. (Ya Rabb) önce işlediğim, sonra işlerim sandığım, gizli yaptığım ve açıktan işlediğim bütün günahlarımı bağışla! Öne geçiren, geriye bırakan ancak Sen'sin. Sen'den başka ibadete lâayk İlâh yoktur. ²¹¹ Resûlullah (s.a.v.) gece namazını eda ettikten sonra şöyle dua edermiş: "Ey Allah'im! Benim kalbime nûr, dilime nûr, kulağıma nûr, gözüme nûr, arkama nûr, önüme, altıma ve üstüme nûr ver ve benim nurumu büyüt." ²¹² Resûlullah (s.a.v.) bu dua ile ümmetine cehalet, sapıklık tehlikelerinden ve şeytanın oyunlarından korunmak için altı yandan gelecek kötülüklere karşı nasıl dua edileceğini göstermiş. Ayrıca kalp ile birlikte bazı organlar ile Allah'tan nûr istemeyi de öğütlemiştir. Bu organların nurlanması, onların cehâlet ve sapıklık zulmetinden kurtulmaları ve hidayet ve mârifet nurlarına kavuşmaları içindir. ²¹³ Ebû Zer el-Gıfârî'de Resûlullah (s.a.v.)'in bir gece namaza durduğunu ve sabaha kadar şu âyeti tekrarladığını haber vermiştir: "Eğer onlara azap edersen, şüphe yok ki onlar senin kullarıdır. Eğer onları bağışlarsan, yine şüphe yok ki sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin." (Maide 5/118) ²¹⁴ Resûlullah (s.a.v.) bu âyeti teheccüd namazı kıldığı sürece rûkû ve secdelerde de okumuştur. ²¹⁵ Hz. Peygamber (s.a.v.) okumuş olduğu bu âyeti ümmetinin bağışlanmasını sağlamak için okumuştur. Bu da O'nun ümmetine olan sevgisinin göstergelerinden biridir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) gece namazını hiç terk etmez, hastalandığı veya üzerinde bir ağırlık hissettiği zaman oturarak kılardı. ²¹⁶ Süfyan es-Sevri'nin naklettiğine göre Resûlullah (s.a.v.) keyifsizlendi de bundan dolayı bir gece yahut iki

²¹¹ Buhârî, "Teheccüd", 1.

²¹² Buhârî, "Deâvât", 9; Müslim, "Müsâfirîn", 181, 187, 189; Tirmizî, "Deavât", 30; Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, 1:284, 343, 352, 373.

²¹³ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, 5:194-195.

²¹⁴ Nesâî, "İftitâh", 79; İbn Mâce, "İkâmet", 179.

²¹⁵ Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, 5:149.

²¹⁶ Müslim, "Şalâtü'l-müsâfirîn", 139; Ebû Dâvûd, "Ta'âvû", 26; Nesâî, "Kıyâmü'l-leyl", 2.

gece (namaza) kalkmadı.²¹⁷ Bu rivâyet gece namazının hastalık sebebiyle terkedileceğine delildir. Yalnız sabah uyandığı zaman kuşluk vaktinde bu namazı iade ederdi.

İslam dininde teheccüd namazının yerini Hz. Peygamber (s.a.v.)'in uygulamalarında yukarıda aktardık. Bu rivâyetlerde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yatsı namazını kılıp vitir namazını kılmadan belirli zikirleri yaptıktan sonra bir miktar uyuduğu daha sonra uyandığında Allah Teâlâ'yı zikredip ağzını misvaklayıp ibadet için kendini hazırlamıştır. Gece uyandığı bu vakitte çeşitli zikirlerle Allah'ı anıp teheccüd namazını eda etmiştir. Gecenin son namazı olan vitir namazını da eda edip bir miktar uyuduktan sonra sabah namazını eda etmek için uyanırdı. Kıyam ve secdelerde de Hz. Peygamber (s.a.v.) her konuda olduğu gibi teheccüd namazı konusunda da ümmeti için bir rol model olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in gece namazı ile ilgili rivâyetlerinin daha çok Hz. Aişe ve İbn Abbas'tan aktarılmış olması bu kişilerin Hz. Peygamber'in en yakınları olmasındandır. Hz. Aişe Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eşi olduğundan onun gece ibadetlerini ne şekilde, ne zaman, kaç rekât halinde kıldığını bizlere aktaran rivâyetlerini aktardık. Gece namazı daha çok evde bireysel eda edildiğinden, ev halkı olarak Hz. Aişe'nin bu konu ile ilgili rivâyetleri ve açıklamaları büyük önem arz etmektedir. İslam dininin kolaylık prensibine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) aşırılıklardan uzak durmuş, ümmetine de bunu öğütlemiştir. Hasta olduğu durumlarda da sabah uyanınca teheccüd namazını yerine getirmiştir. Bu ibadeti yaparken dünyalık işlerini ihmal edenleri uyarmış, her konu da orta yollu olmayı öğütlemiştir.

2. Teheccüd Namazının Hükümü

Allâh katında her vaktin bir önemi vardır. Bazı vakitler, diğer vakitlere göre daha kıymetlidir. Bu kıymetli vakitlerin lâıykıyla değerlendirilmesi ise çok önemlidir. Bu değerli vakitlerden biri de, âyet-i kerîmelerde ve hadîs-i şerîflerde özellikle zikredilen gece vakitleridir.

Gece vakitlerini değerlendirmenin en güzel yollarından biri zihnin berrak, duru ve herkesin uyuduğu gösterişin olmadığı gece vakitlerini Allah'a kıyam ederek geçirmektir. Kur'ân-ı Kerîm'de geceyi değerlendirmenin fazileti ile ilgili pek çok âyeti kerime mevcuttur. Bu vakitleri değerlendirmek bizzat Kur'ân-ı Kerîm'in

---

²¹⁷ Buhârî, "Teheccüd", 4.

emridir. Pek çok âyette gece vakitlerinde ve gecenin sonunda Allah’a kıyâm etmek ve Allah’ı tesbih ve tenzih etmek emredilmekte ve bunu yerine getiren müminlerin Rablerinin rızasına ereceği bildirilmektedir. (İnsan 76/26; Taha 12/130) Bazı âyetlerde ise gece namaza kalkanların kalkmayanlara göre üstünlüğü açıklanmıştır. (Zümer 39/9). Secde sûresinde ise gerçek iman ehlinin bazı vasıfları sayılırken, “Vücutlarını yataklarından uzak tutup korkarak ve umarak Rablerine yalvaranlar.” (Secde, 32/16) şeklinde buyurularak onların özeliğinden bahsedilmiştir. Âyette vücutlarının yatak yüzü görmediği belirtilen kimseler, gece vakti kalkıp Allah rızası için namaz kılan, ibadet eden ve dua eden müminlerdir.²¹⁸

Gece namazı Kur’ân-ı Kerîm’de ilk olarak Müzzemmil sûresinde emredilmiştir. Müzzemmil sûresi ilk nazil olan sûrelerden biridir. Bu sebeple İslam âlimlerinin çoğunluğunun görüşüne göre gece namazı nübüvvetin ilk yıllarında farz kılınmıştır.²¹⁹ Bu âyetler şunlardır:

“Ey örtünüp bürünen, gecenin yarısında, istersen biraz sonra, istersen biraz önce kalk ve ağır ağır Kur’ân oku. Doğrusu biz, sana ağır bir söz vahyedeceğiz. Şüphesiz gece kalkışı daha tesirli ve o zaman okumak daha elverişlidir. Çünkü gündüz, seni uzun uzun alıkoyacak işler vardır” (Müzzemmil 73/1-7)

Müzzemmil sûresinin nüzûlü ile ilgili olarak rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) müşriklerin Dâru’n-Nedve’de toplanıp onun hakkında “sâhir, kâhin, dostları birbirinden ayıran” demeleri üzerine Allah Resûlu çok üzölmüş ve örtüsüne bürünüp evine kapanmıştır. Rivâyet edildiğine göre Müzzemmil sûresi bu durum üzerine indirilmiştir. Gece namazı da bu sûrede emredildiğinden Allah Resûlu ve ilk inananlar geceleri uzun süre ibadet etmişler ve geceyi ayakta geçirmelerinden dolayı ayakları şişmiştir. Aradan bir yıl geçtikten sonra Müzzemmil sûresinin son âyetleri indirilmiş ve gece namazı nâfile bir ibadete dönüşmüştür.²²⁰

Bu âyetin anlaşılması noktasında şu rivâyet dikkat çekicidir: Sa’d. b. Hişam şöyle anlatmıştır: Hz. Aişe’ye dedim ki: Ey müminlerin annesi! Bana Resûlullah’ın gece namazını anlat. Hz. Aişe: “Müzzemmil sûresini okumuyor musun?” dedi. Ben de: Evet okuyorum, dedim. Hz. Aişe dedi ki: “Allah bu sûrenin evvelinde “Birazi

²¹⁸ Çakan, Kandemir, Küçük, *Riyâzü’s-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, 389.

²¹⁹ Tuzcu, *Namazın Teşrî Süreci*, 229.

²²⁰ Müslim, “Salâtu’l-Müsâfirîn”, 27; Ebû Dâvûd, “Salât”, 27; Nesâî, “Kıyâmu’l-Leyl”, 3.

hariç, geceleri kalk namaz kıl” (sözûyle) gece namazını farz kıldı. Allah’ın Nebi’si ve ashâbı bir yıl bu namazı kıldılar. Allah bu sûrenin sonunu on iki ay semada tuttu. Ve sûrenin sonunda “Sizin buna gücünüzün yetmeyeceğini bildi de sizi bağışladı.” sözûyle hafifletmeyi indirdi. Ve gece namazı farzdan sonra nâfileye döndü.²²¹ Sa’d b. Hişam rivâyeti de bizlere Hz. Peygamber (s.a.v.)’in gece namazı hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca bu sûrenin ilk kısmı ile gece namazının farz kılındığını son âyetlerinin indirilmesi ile de bu farziyetin nesh edildiği görülmüştür.

Âyeti kerimedeki teheccüd namazının hükmüne dair Aynî, üç çeşit ictihadi şu şekilde aktarmaktadır: Birincisi, gece namazı mendûptur, farz değildir. Farz olmadığına ise “gece namaza kalk” emrinden sonra “gecenin yarısından kalk ya da yarısında biraz eksilt” ifadesinin vücut bildirmeyeceğinden dolayı menduptur denilmiştir. İkincisi, gece namazı vaciptir. Üçüncüsü, gece namazı sadece Resûlullah (s.a.v.) için vaciptir. Üçüncü görüşü İbn Abbas (r.a.)’dan da rivâyet edilmiştir. Hasan Basri, İbn Sirin’de “Bir koyun sağacak kadar bir zaman içinde de olsun gece namazı her Müslümana farzdır” diyerek Müzzemmil sûresi 20. âyetine göre gece namazının her Müslümana çok kısa sürse dahi farz olduğunu belirtmişlerdir.²²² Bu âyetler gece namazının Hz. Peygamber (s.a.v.)’e farz olduğunu açıklar. Müzzemmil sûresindeki âyetlere ayrıntı ve açıklama getiren Müzzemmil 20. âyeti ise ilk âyetlerden 8 ayla 10 ay arasında değişen bir müddetten sonra geldiği belirtilir. Şimdi O âyetleri zikrederim:

“(Ey Muhammed), şüphesiz Rabbin biliyor ki, sen ve beraberinde bulunanlardan bir grup, gecenin üçte ikisine yakın ve yarısı ve üçte biri kalkıyorsunuz. Hâlbuki geceyi ve gündüzü Allah takdir eder, (Allah) bildi ki, siz onu bundan öte başaramazsınız. Onun için size lutûf ile baktı. Bundan böyle, Kur’ân’dan ne kolay gelirse okuyun. Allah bildi ki, içinizden hastalar olacak, diğer bir kısımları Allah’ın fazlından bir kâr aramak üzere yeryüzünde yol tepecekler. Diğer bir kısımları da Allah yolunda çarpışacaklar. O halde ondan ne kolay gelirse okuyun ve namazı kılın ve zekâtı verin.” (Müzzemmil 73/20).

Müzzemmil sûresinin ilk âyetleri indirilince Hz. Peygamber ve ashâbı geceyi namaz ile geçirmişlerdir. Bir süre sonra bu onlara zor gelmeye başlamıştır. Çünkü âyette gecenin miktarı tam olarak belli değildi. Daha sonra Allah Teâlâ “Kur’ân’dan

²²¹ Müslim, “Mûsâfirîn”, 18; Nesâî, “Kıyâmü’l-Leyl”, 2.

²²² Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmî’l-Kur’ân*, 21: 321; İbn Hacer, *Fethü’l-Bârî*, 3: 27.

kolayınıza geleni okuyun” (Müzzemmil 73/20) âyetini indirmiştir. Bu âyette Kur’ân okumak ifadesi ile mecâzen gece namazı kastedilmiştir. Gece namazı ile Kur’ân okumak arasında külliyet ve cüziyet ilişkisi bulunduğundan dolayı burda cüz söylenmiş ancak kül kastedilmiştir. Burda Allah Teâlâ gece namazının tamamen terkedilmesine izin verip biraz Kur’ân okunmasını mendup kılmıştır. “Bu kıraate karşılık gece namazının sevabını vereceğim.” demek istemiştir.²²³

Müzzemmil sûresinin son âyetleri Allah Teâlâ’nın onları imtihan etmesi, gece namazına kalkmaktan doğan meşakkat ve sabra tahammül etmelerinden sonra onlara olan bir hafifletmedir. Dolayısıyla onlara bunu nâfile kılmış, farz olarak saymamıştır.²²⁴

Teheccüd namazının Müzzemmil sûresinin son âyetleriyle neshedildiği inancına karşılık olarak bu sûrenin Medine döneminde nazil olduğunu bu yüzden teheccüd namazının Medine döneminde nesh edildiğini söyleyenlerde vardır.²²⁵

İmam Şâfiî ise, âyetlerin nüzul sırasına uygun olarak namazın emrediliş sürecini üç döneme ayırmıştır. Gece namazının Müzzemmil sûresinin son âyetleri ile nesh edildiği anlayışına karşın Şâfiî, üç vakit namazı emreden âyetlerin gece namazını, beş vakit namazın da üç vakti nesh ettiğini belirtmiştir.²²⁶

Teheccüd namazının hadisler ışığında Hz. Peygamber ve ümmet açısından hükmünün ne olduğu konusunda fiilî ve kavli rivâyetlere bakıldığında kavli rivâyetlerin ümmet açısından nedbe, fiilî rivâyetlerin ise sünnete (Hz. Peygamber’in devamlı olarak kılmasına bakılarak) işaret etmektedir. Bazıları Hz. Peygamber için de tatavvu olduğunu söylese de genel kabul Hz. Peygamber için farz,²²⁷ ümmet için mendub /müstahab²²⁸ / yani sünnet olduğudur. Hz. Aişe’den gelen bir rivâyette hem Hz. Peygamber hem ümmet için teheccüd namazı önceleri farzdı; ancak daha sonra ümmet hakkında neshedilmiştir. Hz. Peygamber hakkında ise farz olmaya devam etmiştir. Hz. Peygamber’in neshedildikten sonra bu namazı kılmaya devam etmesi

²²³ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, Haz: Necati Yeniel- Hüseyin Karapınar (İstanbul: Şamil yayınları, 1988), 5:102-103.

²²⁴ Kılıçer, *Kur’an’da Namaz ve Çeşitleri*, 56.

²²⁵ Köse, “Teheccüd”, *DİA*, 40:323-325.

²²⁶ Şâfiî, *el-Ümm*, 1:144.

²²⁷ Muhammed Emin İbn Âbidîn, *Hâşiyetü Reddî’l-Muhtar* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 2000), 2:24-25.

²²⁸ Mendeş, *Ayet ve Hadislerle Nâfile İbadetler ve Mübarek Gecelerin Faziletleri*, 29.

fiilî uygulama noktasında hakkımızda sünnet olmasını icâb ettirmektedir.²²⁹ Bu konu ile ilgili İbn Battâl ve bazı âlimler de şöyle demişlerdir: “Teheccüd namazı Resûlullah (s.a.v.)’e farz, diğerlerine ise nâfiledir.” Yine teheccüdün hükmü ile ilgili olarak bazıları ise gece namazının başlangıçta Resûlullah (s.a.v.)’e farz bir ibadet olduğunu daha sonra ise bu farziyetin nâfileye dönüştüğünü söylemişlerdir. Bunun sebebi ise Resûlullah (s.a.v.)’in geçmiş ve gelecek bütün günahlarının bağışlanmış olmasındandır.²³⁰

Zayıf da olsa bir başka nakil de bu namaz önceleri Hz. Peygamber’e farzdı daha sonra ise bu farz oluş neshedilerek onun için de bu farziyeti kaldırıldığı şekline dönüşmüştür.²³¹

Kur’ân-ı Kerîm’de pek çok âyeti kerimede Peygamber Efendimize (s.a.v.) hitaben açık bir şekilde gecenin belli vakitlerinde kalkıp gece namazı kılması emredilmiştir. Selef âlimlerince de Müslümanlar için de hala vacip olduğunu söyleyenler vardır. Tabiin müfessirlerinden Mücâhid b. Cebir teheccüd namazının Hz. Peygamber (s.a.v.) için nâfile olduğunu belirtmiştir. O da bunun sebebini Peygamber (s.a.v.)’in geçmişte işlediği ve gelecekte işleyeceği bütün günahlarının bağışlandığına bağlamıştır. Teheccüd namazı ümmetin ise günahlarına kefarettir. Allahu Teâla’nın onları bağışlamalarına vesiledir.²³²

Fahrettin er-Râzî (ö. 606/1210), İsra sûresi 79. âyette geçen “nâfileten leke” ifadesinin "ilave, fazladan olan şey" anlamına geldiğinden dolayı onun nâfile (fazla) olması yönünden iki görüşün olduğunu aktarmıştır. Bazı kimseler bu namazın Hz. Peygamber (s.a.v.)’e vacib (farz) olduğunu, daha sonra farziyetinin neshedildiğini ve böylece Hz. Peygamber (s.a.v.)’in farz namazlarına ilave bir nâfile namaz olarak kaldığını söylemişlerdir. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in geçmiş ve gelecek bütün günahları bağışlandığı için O’nun, farzların dışında yaptığı her ibadetinin, günahlarının affedilmesinde bir tesiri yoktur. Aksine o ibadetlerin tesiri, derecelerinin artmasında ve mükâfaatının çoğalmasındadır. Farz ifade ettiğini söyleyenler ise âyetteki, "gece namazı kıl" ifadesinin emir ifade ettiği için vücut ifade ettiğini bu husustan dolayı teheccüd namazının Hz. Peygamber (s.a.v.)’e vacib olması gerektiğini

²²⁹ İbn Abidin, *Hâşiyetü Reddi’l-Muhtar*, 2:24-25.

²³⁰ Aynî, *Umdetu’l-Kârî*, 7:165.

²³¹ Mendeş, *Ayet ve Hadislerle Nâfile İbadetler ve Mübarek Gecelerin Faziletleri*, 28.

²³² Zebidi, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, 14.

söylemişlerdir. Binâenaleyh ayetteki, "senin için nâfile olarak" ifadesini, vâcib olmama manasında alırsak, bir çelişki ortaya çıkmış olur ki, bu doğru değildir. Bundan dolayı, "beş vakit namaza ilave farz bir namaz olarak" manasında olması gerekir.²³³

İmâmu'l-Haremeyn' de (ö. 478/1085) Hz. Peygamber (s.a.v.)'in geçmişte işlediği ve gelecekte işleyeceği bütün günahlarının bağışlandığını onun ibadetlerinin hiçbir şekilde günahlarına kefaret olamayacağını belirtmiştir. Resûlullah'ın kıldığı namazların Ehli cennetin tesbihi değerinde olduğunu söylemiştir.²³⁴

Kurtûbi, teheccüd namazının hükmü ile ilgili olarak iki görüş aktarmıştır. Birinci görüşe sahip olanlara göre İsra sûresi 79. âyetindeki "*Sana has nâfile olmak üzere*" âyeti dolayısıyla bir farz idi. Çünkü bu; ümmetin görev olarak yerine getirmesi gereken farzdan ayrı bir fariza olarak anlamındadır. Ancak Kurtûbî farzın nâfile olarak adlandırılmasının hakiki anlamda değil mecazi anlamda olduğunu belirterek farz namazların sayısının belli olduğunu bundan dolayı teheccüd namazının Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ayrı bir farz olamayacağını belirtmiştir. Çünkü Allah (c.c.) farz olan namazların beş vakit olduğunu açıklamıştır. İkinci görüşte olanlara göre ise teheccüd namazı Hz. Peygamber (s.a.v.)'in nâfile olarak kıldığı bir namazdır. İşin başında herkese vacip idi. Daha sonra bu vücup nesh edildi ve gece namazı farz iken sonraları tatavvu oldu. Çünkü onun geçmiş ve gelecek her türlü günahı mağfîret olunmuştur. O, kendisi için vacip olmayan bir şeyi nâfile olarak kılacak olursa, onun bu ameli derecelerini yükseltir.²³⁵

İmam Nevevi (ö. 676/1277), İsra sûresi 79. âyette belirtilen emrin genel olmasının bu namazı kılmaya teşviğe bağlamıştır. Kadı İyâz'ın (ö. 544/1149) da aralarında bulunduğu seleften bazılarının bir koyun sağımı kadar da olsa teheccüd namazı kılmanın ümmet üzerine farz olduğu görüşünde olduklarını aktararak, bu görüşün hatalı olduğunu ve ilk dönemin âlimlerinin naslara dayalı icmaları ile bunun merdûd olduğunu, zira onların icmaina göre bu ümmete farz olanın sadece beş vakit

²³³ Râzî, *Mefâtihu'l Gayb*, 21:386-387.

²³⁴ Zebidi, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, 15.

²³⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahikâmi'l-Kur'ân*, 10:308-309.

namaz olduğunu belirterek, teheccüdün ümmet için farz olmadığı konusunda genel bir kabul olduğu ifade etmiştir.²³⁶

Bu âyetler ışığında teheccüd namazının hükmü bakımından ittifak edilen ve ihtilaf edilen durumları şöyle zikredebiliriz.

1- Teheccüd namazının hükmüne dair ilk görüş, tabiîn fakihlerinden olan Hasan-ı Basrî (ö. 110/728) ve İbn Sîrîn'den (ö. 110/729) aktarılan, teheccüd namazının hem Hz. Peygamber (s.a.v.)'e hem de ümmet hakkında vacip olduğuna dair görüştür.²³⁷ Teheccüd namazı başlangıçta Hz. Peygamber (s.a.v.)'e kesin bir şekilde emredilmiştir. Bu emir diğer müslümanlar için de kesin emir olarak anlaşılmıştır.

2-Daha sonra bu emir tamamen neshedilmemiş olmakla beraber vucüb'dan nebd'e çevrilmiştir. Yani farz olmaktan çıkarılmış ve nâfile kılınmıştır. Bu durumu Hz. Aişe'nin hadisinde²³⁸ görmekteyiz. Râzî'nin (ö. 606/1210) aktardığına göre teheccüd namazının hiçbir zaman vacip olmadığı, başlangıçtan beridir hep nâfile bir namaz olduğuna dair bir görüş de vardır.²³⁹

3-Üçüncü ve en yaygın olan görüş ise teheccüdün ümmet hakkında nâfile bir namaz iken; Hz. Peygamber hakkında ise vacip bir namaz oluşudur.²⁴⁰ Bu görüşün özellikle İbn Abbas'tan aktarılan, Müzzemmil sûresi ilk âyetlerinde emredilerek vacip kılınan teheccüd namazının, aynı surenin 20. âyeti ile Müslümanlar hakkında neshedildiği ancak Hz. Peygamber için vücûbiyetin devam ettiğine dair görüşe dayandığı görülmektedir.²⁴¹

4-Kur'ân-ı Kerîm evrensel bir kitap olduğundan bu emre her Müslüman mendup manasında muhatap olmaktadır.

5-Resûlullah (s.a.v.)'e uymak Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok âyette emredilmektedir. Bundan dolayı "Allah'ın rızasını kazanmak için Hz. Peygamber'in sünnetine uymak gerekmektedir. Çünkü Allah Teâlâ: "(Ey Resûlüm, inananlara şöyle

²³⁶ Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref Nevevî, *Sahîhi Müslim Bişerhi'n-Nevevî*, (B.y.: Müessesetü Kurtuba, 1994), 6: 39

²³⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 21: 321; İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*, 3: 27.

²³⁸ Müslim, "Müsâfirîn", 18; Nesâî, "Kıyâmü'l-Leyl", 2.

²³⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 30: 17.

²⁴⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 21: 347

²⁴¹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8: 472.

söyle: “Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun, ta ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın” (Al-i İmran, 3/31).

Âyette de görüldüğü üzere Hz. Peygamber’e “taşınması ağır bir vahye” bir vazifeye hazırlanması maksadıyla gece kalkışına Resûlullah (s.a.v.) çağrılmıştır. Dini hizmeti kendilerine gaye edinenler, aynen Resûlullah (s.a.v.) gibi bu şartı yerine getirmelilerdir.²⁴² Beyzâvî (ö. 685/1286) ise Resûlullah (s.a.v.)’e bu namazın farz kılınmasının sebebini şu şekilde açıklamıştır: Kur’ân-ı Kerîm’deki âyetler manalarının derinliğinden dolayı uzun uzun tefekkür edilmesi ve üzerinde durulması gerekir. Bunun için de kişinin duygularını ve meşguliyetlerini tamamen soyutlanması gerekir. Müfessire göre bu sebepten dolayı gece namazı Allah Resûlu (s.a.v.)’e farz kılınmıştır.²⁴³ Gece namazının katî olarak Resûlullah (s.a.v.)’e farz kılındığı müsellem bir konudur. Çünkü mendûp hükmü gecenin bazı bölümlerinde olamaz.²⁴⁴

Genel olarak bazı mezheplerin teheccüd namazının hükmü konusundaki görüşleri ise şu şekildedir:

Hanefî mezhebine göre teheccüd namazı mendub diğer bir ifadeyle ğayr-i müekked olan sünnet namazlardan biridir. Bu namazı eda edenlere büyük mükâfatlar verilmesi nedeniyle sünnette teşvik edilmiştir. Konuyla ilgili hadis kitaplarında çokça rivâyetin yer alması bunu göstermektedir. Gece namazının günahlara keffâret olması ve kulu Allah’a yaklaştırması sebebiyle salih kişiler tarafından sürekli yerine getirilen bir namaz olmuştur.²⁴⁵ Teheccüd namazının varlığı ve mükâfatı ile ilgili Hanefiler tarafından şu rivayet delil olarak kullanılır: “*Resûlullah şöyle buyurdu Farz namazlardan sonra en faziletli namaz gece namazıdır*1.”²⁴⁶

Şâfiî mezhebine göre ise geceleyin az da olsa teheccüd namazı kılmak müekked bir sünnettir.²⁴⁷ Şâfiî mezhebinde teheccüd namazı “Cemaatle Kılınması Sünnet Olmayan Müekked Sünnet Namazlar”, arasında yer alır.²⁴⁸ Ama gecenin

²⁴² İbrahim Canan, *Hadis Külliyyâtı Kütüb-i Sitte Terceme ve Şerhi* (Ankara: Akçağ yayınları, 1990), 4:319-321.

²⁴³ Avcı, *Kur’ân’da Namaz ve Namaz Anlamına Gelen Kavramlar ve Bu Kavramların Tefsirlerde İnceleniş Biçimi*(Beyzâvî ve Merâğî Örneği), 89.

²⁴⁴ Kılıçer, *Kur’an da Namaz Çeşitleri*, 56.

²⁴⁵ Zeynüddîn el-Hanefî İbn Nuceym, *el-Bahru’r-Râik Şerh-u Kenzi’d-Dekâik* (Beyrut: Dâru’l-Marife, t.y.), 2:56.

²⁴⁶ Tirmizî, “Salât”, 324.

²⁴⁷ Keskin Mehmet, *Şâfiî Fıkhi*, 2. Baskı (Ankara: DİB yayınları, 2016), 295-296.

²⁴⁸ Vehbe Zuhaylî, *Fıkhu’l-İslamî ve Edilletühu* (Dimeşk: Dâru’l-Fikr, t.y.), 2:245.

tamamını bu namazı kılmakla geçirerek uykusuz kalmak da mekruhtur. Çünkü geceleyin uyumayıp uykusuz kalan kimse, gündüzleyin yapması gereken işleri yapamaz. Abdullah b. Amr b. Âs (r.a.), bu hususta Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in kendisine şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir.

-“Ey Abdullah! Senin geceleri namaz kıldığın gündüzleri oruç tuttuğun, bana bildirildi. Doğru mu?

-Öyledir, ey Allah'ın Resûlü. Bunun üzerine Allah Resûlu (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

-Bu şekilde yapma. Gündüzleri bazen oruç tut, bazen tutma. Gece vaktinin bir kısmında namaz kıl, bir kısmında uyu. Şüphesiz bedeninin sende hakkı vardır. Gözünün sende hakkı vardır. Eşinin sende hakkı vardır. Ziyaretçilerinin sende hakkı vardır.”²⁴⁹ buyurmuştur.

Hız. Peygamber (s.a.v.) bu rivâyette insanın dünya ve ahiret dengesi gözetmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu sebepten dolayı Şâfiî mezhebinde gecenin tamamını uykusuz geçirmek mekruh sayılmıştır.

Şâfiî mezhebinde de bu namaz teşvik edilmiştir. İmam Şâfiî teheccüd namazının başta bütün Müslümanlara farz kılınıp daha sonra Müslümanlar üzerinde farziyetinin kalkmış olmasına rağmen Hız. Muhammed (s.a.v.) ve ashabının bu namazı terk etmediğini ve terk etmelerinin de doğru olmadığını şöyle ifade etmiştir: “Bana göre bir kişinin gece namazını terk etmemesi doğru olandır” demiştir.²⁵⁰

Maliki mezhebinde teheccüd namazı faziletli namazlar sınıfında yer alır.²⁵¹ Namazın meşruiyeti başta İsra sûresi ve Müzzemmil sûresi olmak üzere pekçok rivâyete dayanmaktadır.

İmam Mâlik'e göre teheccüd namazı hem Hız. Peygamber (s.a.v.)'e hem de ümmet üzerinde müstehaptır. Ancak bu namazın hükmü Hız. Peygamber (s.a.v.) hakkında vacip iken ümmet hakkında ise müstehaptır.²⁵²

²⁴⁹ Buhâri, “Savm”, 54.

²⁵⁰ Şâfiî, *el-Ümm*, 1:142.

²⁵¹ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî*, 2:237-238.

²⁵² Kumaş, *İslam Fıkında Nafîle Namazlar*, 143.

Mezhepte gece namazlarının ikişer rekâtla kılınması esas olduğu için dört rekâtla kılınması mekruhtur. Her ne kadar genel kabul bu şekilde geçse de İmam Mâlik eğer üç rekât kılınmışsa dörde tamamlanır demiştir.²⁵³

Hanbeli mezhebinde ise teheccüd namazı mutlak nâfileler kategorisinde yer alan tek namazdır.²⁵⁴ Mezhepte teheccüd namazının meşruiyeti hem İsra ve Müzzemmil sûrelerine hem de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in fiili uygulamalarına dayanmaktadır. Hükümü konusunda cumhurun görüşü benimsenmiştir. O da Hz. Peygamber hakkında farz, ümmet hakkında ise sünnet bir namazdır. Güçlülüğünü ve önemini ifade etmek için ise revâtib sünnetlerden sonra en güçlü sünnet olduğu belirtilmiştir.²⁵⁵

Dört büyük mezhebin teheccüd namazının hükmü ile ilgili görüşleri yukarıda aktarılmıştır. Sonuç olarak baktığımızda dört büyük mezhebe göre de teheccüd namazı ümmet üzerine farz değildir. Ancak Şâfiî'lere göre bu namaz müekkede bir namaz konumunda olmasından dolayı gücü yetenlerin bu namazı yerine getirmelerinin daha uygun olduğu belirtilmiştir.

Hiz. Peygamber (s.a.v.)'in gece namazına devam ettiğini gösteren rivâyetler, daha sonra farziyetin neshedilip nâfileye döndüğünü belirten Hiz. Aîşe hadisi ve âlimlerin çoğunun farziyetin neshedilip Hiz. Peygamber hakkında da nâfileye döndüğü görüşünü tercih etmeleri bu namazın sünnet olduğu kanaatinin daha güçlü olduğunu ortaya koymaktadır.²⁵⁶

Sonuç olarak teheccüd namazı Hiz. Muhammed (s.a.v.)'e farz; ümmetine ise nâfile bir namazdır. Hiz. Peygamber (s.a.v.)'e farz olduğunun delili olarak İsra 79. âyette geçen “nâfileten leke” ifadesinden alınmıştır. Buradaki nâfileden kasıt farzlara ilave bir farz manasında kullanılmıştır. Bazı âlimler ise beş vakit namazın sayısının belli olmasından dolayı ayrı bir farziyetin olmayacağını eğer ayrı bir farz daha ilave edilirse sünnete aykırı olunacağını belirtmişlerdir. Bazıları ise Hiz. Peygamber (s.a.v.)'in geçmişte işlediği ve gelecekte işleyeceği bütün günahlarının bağışlanmış olmasından dolayı yerine getirdiği nâfile namazlarla derecesinin yükselmesine yardımcı olur demişlerdi. İbn Hacer gibi bazı şarihler de Hiz. Peygamber (s.a.v.)'den

²⁵³ Kumaş, *İslam Fıkhdında Nfile Namazlar*, 144.

²⁵⁴ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî*, 2:256.

²⁵⁵ Kumaş, *İslam Fıkhdında Nâfile Namazlar*, 146.

²⁵⁶ Mollaibrahimoğlu, *Rivayetler Işığında Nâfile Namazlar*, 215.

teheccüd namazının farz bir namaz olduğuna dair rivayetlerin sahih olarak kabul edilmemesinden dolayı bu namazın Hz. Peygamber (s.a.v.) için de tatavvu olduğu söylemiştir.²⁵⁷ Sonuç olarak bu namaz Allah Resûlu (s.a.v.) hakkında farz ümmet hakkında ise Kur'ân-ı Kerîm'in de teşvik ettiği güçlü bir sünnet namazdır. Bu namaz her ne kadar ümmet için sünnet bir konumda olsa da her müslümanın gücü yettiğinde eda etmesi gerekir. Çünkü yaşadığımız şartlar ve durum düşünüldüğünde insana verilebilecek en büyük manevi güç gece alnını secdeye koyup Rabbinden alacağı güçtür. Her Müslümanın bunu gücü yettiğinde yerine getirdiği takdirde Allah'ın izniyle zor olan gün ve dönemler daha kolay atlatılacaktır. Mükelleflerin sorumluluğu açısından ise bu sorumluluk Hz. Peygamber (s.a.v.)'e uymak babındandır. Ancak dini bir vecibe değildir. Bununla ilgili olarak Ahzâb sûresinin 21. âyetinde Allah Teâla şöyle buyurmuştur: “İçinizden Allah'ın lutfuna ve âhiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resûlullah'ta güzel bir örneklik vardır.” (Ahzab 33/21) Âyetten de anlaşıldığı üzere Resûlullah (s.a.v.) her konu da Müslüman ümmet için örnektir. Gece namazı her ne kadar nâfile bir namaz olsa da Hz. Peygamber (s.a.v.) bu namazı ömrü boyunca eda etmiştir. Onun yolundan, izinden giden müslümanların da bu namazı eda etme hususunda titiz davranmaları gerekmektedir.

3. Teheccüd Namazının Rekât Sayısı

Teheccüd namazı farz namazlardan sonra kılınan en faziletli namazdır. Teheccüd namazının faziletli olmasındaki en önemli sebep ise gece herkesin uyuduğu bir vakitte insanın uyanarak Rabbine yönelerek ona secde etmesidir. Bu yöneliş Hz. Peygamber (s.a.v.) dışında her müslüman için nâfile bir ibadet konumundadır.

Teheccüd namazının rekât sayısı ile ilgili rivâyetlerde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in teheccüd namazını yedi, sekiz, dokuz, on, on bir ve on üç rekât kıldığı ile ilgili pekçok rivâyet mevcuttur.²⁵⁸ Ebû Hureyre (r.a.)'dan nakledildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Biriniz gecenin bir kısmında kalktığı zaman önce hafif iki rekât namaz kılsın.”²⁵⁹ Namaza hafif iki rekâtla başlamaktan kasıt

²⁵⁷ Derviş Dokgöz, “Tâhiru'l-Mevlevî'nin “Gece Namazı” Adlı Makalesi Ve Teheccüd Namazının Hükmüne Dair Görüşlerin Değerlendirilmesi”, *Bitlis İslamiyat Dergisi*, 2/1 (Haziran 2020), 55.

²⁵⁸ Buhârî, “Teheccüd”, 10, 16, 28; Nesâî, “Kıyâm'ul-Leyl”, 39; Müslim, “Müsafirîn”, 121, 123, 124, 125, 126, 127, 128.

²⁵⁹ Müslim, “Müsafirîn”, 198; Beyhâki, *Sünen-i Kübra*, 3:16.

kıraati fazla uzatmadan iki rekât namaz kılmaktır. Bu şekilde namaza başlamak kalpte ibadet etme heyecanını arttırarak ibadette devamlılık sağlayacaktır.²⁶⁰

Abdullah b. Ömer'den gelen bir haber'e göre bir kimse gelip Resûlullah'a gece namazının keyfiyeti hakkında soru sorduğunda Resûlullah şöyle cevap vermiştir.

“İkişer ikişerdir. Sabah vaktinin gireceğinden korktuğun zaman, bir tek rekâtla vitr namazı kıl” buyurmuştur.²⁶¹

Bu hadisten de anlaşıldığı üzere Resûlullah (s.a.v.) gece namazını ikişer rekât halinde kılmıştır. Bu da gece namazını iki rekâtta bir selam vererek kılmanın daha faziletli olduğunu gösterir. İbn Ömer 'de bu hususu başka rivâyetlerde açıklamıştır.²⁶² Kendisine “ikişer ikişer ne demektir?” diye sorulunca “iki rekâtta bir selam vermektir”²⁶³ diye cevap vermiştir. İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve Ahmet b. Hanbel bu hadiste geçen “müsennâ” ifadesinin ikişer ikişer anlamına geldiğini belirterek nâfile namazın ister gündüz ister gece kılınması halinde ikişer rekât kılınmasının daha efdâl olduğunu söylemişlerdir. Ebû Hanife ise hadisteki “müsennâ” ifadesinin çiftler çiftler manasına geldiğini söyleyerek gece ve gündüz kılınan nâfile namazların dörder rekât halinde kılınmasının daha efdâl olduğunu belirtmiştir. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ise gece nâfilelerinin ikişer, gündüz nâfilelerinin ise dörder rekât halinde kılınmasını tercih etmişlerdir.²⁶⁴ Bu da göstermektedir ki gece namazı teheccüd namazını iki rekât kılmak sünnete uygun olan bir davranıştır. Bu rivâyet ayrıca vitir namazının gecenin son namazı olduğunu da göstermektedir.

Başka bir rivâyette Hz. Aişe'ye Resûlullah (s.a.v.)'in gece namazı hakkında soru sorulduğunda Hz. Aişe şöyle cevap vermiştir. *“Sabah namazının iki rekât sünnetinden başka yedi, dokuz, onbir rekâttr”*²⁶⁵ dedi.

Başka bir rivâyette ise Hz. Aişe şöyle haber vermiştir: *Resûlullah (a.s.) on bir rekât namaz kılardı. O'nun gece namazı işte bu idi. O namaz içinde öyle secdeler*

²⁶⁰ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, 5:142.

²⁶¹ Buhârî, “Teheccüd”, 10, “Vitr”, 1-2, “Salât”, 84; Müslim, “Müsâfirîn”, 145-148, 156, 157, 159; Tirmizî, “Salât”, 206, “Cuma”, 66, “Vitr”, 8; Nesâî, “Kıyâmu'l Leyl”, 26, 35; İbn Mâce, “İkâme”, 116, 117, 172; Dârimî, “Salât”, 154, 155, 210.

²⁶² Nureddin İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, Trc: Ahmet Efe, Fatih Mehmet Albayrak, Ahmet Hamdi Yıldırım, Nurettin Yıldız, (İstanbul: Tahlil yayınları, 2015), 1:555.

²⁶³ Müslim, “Müsâfirîn”, 159.

²⁶⁴ Ahmed b. Ahmet ez- Zebidi, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, trc: Ahmet Naim, 9. Baskı (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, 1988), 421.

²⁶⁵ Buhârî, “Teheccüd”, 10.

*vardı ki, başını kaldırmadan her birinizin elli ayet okuyacağı kadar dururdu ve (sonunda) sabah namazından evvel iki rekât kılar, sonra sağ yanı üzerine yatar. Müezzin sabah namazının vaktini haber vermek için gelinceye kadar.*²⁶⁶ Bu rivâyet Resûlullah (s.a.v.)’in gece namazını ne şekilde kıldığı konusunda bizlere pekçok önemli bilgi vermiştir. Resûlullah (s.a.v.) iki rekâtta bir selam vererek bazen yedi, bazen dokuz, bazen de on bir rekât namaz kılardı. Bu rivâyette Resûlullah (s.a.v.)’in on bir rekât gece namazı kıldığına delildir. Kimi zaman uzun âyetler ve sûreler okuyarak kıyamda uzun bir süre kalması ve uzun süre boyunca zikirle meşgul olması sebebiyle kılmış olduğu namazların rekât sayıları da değişmiştir. Bu rivâyet Resûlullah (s.a.v.)’in secde çok uzun süre kalarak dua ile meşgul olduğuna işaret etmiştir. Ayrıca namazdan sonra sağ yanı üzerine uyuyarak sabah namazı vaktinin girmesini beklemesi de onun teheccüd namazının gecenin son vakitlerinde kıldığına işaret etmiştir.

Başka bir rivâyet ise şöyledir: *”Hz. Peygamber (s.a.v.)’in gece namazı on üç rekâtı. Son kıldığı namazı vitirdi. Ancak o sonuncu rekâtta sonra otururdu. Müezzin ezan okuduğunda kalkar ve iki rekât daha namaz kılar.”*²⁶⁷

Yukarıdaki rivâyetlerdeki farklılık Enes hadisinden sonra açıklanacaktır.

Enes (r.a.) şöyle demiştir: *“Hz. Peygamber (s.a.v.)’in günlerce oruç tutmadığı olurdu; öyle ki artık o ay oruç tutmayacak zannederdik. Bazen de o kadar çok oruç tutardı ki, artık o ay orucu hiç bırakmayacak zannederdik. Resûlullah (s.a.v.)’i gece namazı kılariken görmek istersen, mutlaka öyle görürdün. O’nu uyurken görmek istersen de öyle görürdün.”*²⁶⁸ Resûlullah (s.a.v.) herkese kendi gücüne göre ibadet etmesini tavsiye ederdi. Kendisi de içinde bulunduğu zaman dilimine göre bazen gecenin ilk kısmında, bazen gece yarısında ama çoğu zaman seher vakti dediğimiz gecenin son kısmında ibadet ederdi. Kıldığı teheccüd namazlarında da aynı miktarda Kur’ân okumayıp farklı zamanlarda farklı rekâtlerde eda etmiştir. Bunun için ashâbta O’nu gecenin farklı zamanlarında ibadet ederken görürdü. Bu da Resûlullah’ın her davranışının belli bir ölçü ve dengeyle yaptığının göstergelerindendir.²⁶⁹

²⁶⁶ Buhârî, “Teheccüd”, 3, “Vitr”, 1; Nesâî, “Ezan”, 41, “Sehv”, 74; İbn Mâce, “İkâmet”, 181.

²⁶⁷ Ahmet b. Hanbel, “Müsned”, 4:230.

²⁶⁸ Buhârî, “Teheccüd”, 11, “Savm”, 52, 53; Müslim, “Savm”, 178-180; Ebû Dâvûd, “Savm”, 59; Tirmizî, “Savm”, 57; Nesâî, “Sıyâm”, 34, 70; İbn Mâce, “Sıyâm”, 30.

²⁶⁹ Çakan - Kandemir-Küçük, *Riyâzü’s-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, 406.

Hız. Peygamber'in kıldığı teheccüd namazının rekât sayılarının farklı olmasının sebebi vaktin genişliği veya darlığı, uyku, hastalık veya yaşlılık gibi bir özür sebebiyledir. Veya gece namazından önce kılınan hafif iki rekât sayılmıştır. Bazen de sabahın iki rekâtı sayılmış veya sayılmamıştır. Bazı rivâyetlerde ise yatsının râtib sünneti sayılmış veya sayılmamıştır. Burada da görüldüğü üzere gece namazının rekât sayısında bir sınırlama söz konusu değildir. Bu namaz rekât sayısı arttıkça ecir de artan ibadetlerdendir. Bu konu da bir ihtilaf bulunmamakla beraber asıl ihtilaf Hız. Peygamber'in kaç rekât kıldığı ve kendisi için neyi tercih ettiğı noktasındadır.²⁷⁰ Kadî İyâz (ö. 544/1149) da teheccüd namazının rekât sayısına fazladan rekât eklenmeyeceğı gibi rekât sayısında azalma yapılamayacağını, ne kadar çok yapılırsa ecir ve mükâfatının da ona göre çok olacağını belirtmiştir.²⁷¹ Hız. Aîşe (r.a.)'dan gelen rivâyetlerdeki sayıların farklı olmasıyla ilgili olarak Kurtubî, Resûlullah (s.a.v.)'in gece namazının rekât sayısı ile ilgili gelen rivâyetlerin arasında bir ızdırabın bulunmadığını ve Hız. Aîşe (r.a.)'nın Resûlullah (s.a.v.)'in sadece belirli bir zamandaki namazlarıyla ilgili bilgi verdiğini belirtmiştir. Hız. Aîşe'den de bu rivâyetleri sadece bir râvi değil çeşitli ravilerin farklı zamanlardaki namazlarla ilgili rivâyetlerde bulunduğunu belirterek bu rivayetlerin arasında ızdırab olmadığını belirtmiştir.²⁷² Bu tearuzun sebebinin râvilerden birinin sabah namazının iki rekâtlık sünnetini gece namazı zannetmesinden kaynaklanmış olması da ihtimal dâhilindedir.²⁷³ Çünkü gece namazının sabah namazına yakın bir vakitte eda edilmesi, râvilerin teheccüd olarak algılamasına ve kılınan namazı gece namazına dâhil etmesine sebep olmuş olabilir. Bu da rivâyetlerde farklılığa sebep olabilir. Ancak bir tearuzun olduğunu ifade etmez.

Aynî Umdetü'l-Kâri'de, Hız. Peygamber (s.a.v.)'in teheccüd namazını ne şekilde ve kaç rekât kıldığı ile ilgili rivâyetleri Hız. Aîşe ile İbn Abbas'tan başka on dört sahabiden geldiğini belirtmiştir. Bu sahabeler şunlardır: Enes bin Mâlik, Câbir, Haccâc bin Amr, Huzeyfe, Zeyd bin Hâlid, Safvân, Abdullah bin Ömer, Ali bin Ebi Tâlip, Fâdıl bin Abbas, Muaviye bin Hakem, Ebu Eyyüb el-Ensâri, Habbâb, Ümmü Seleme ve bir de ismi tam olarak bilinmeyen bir sahâbi (r.a.).²⁷⁴ Resûlullah (s.a.v.)'in

²⁷⁰ Mollaibrahimoğlu, *Rivayetler Işığında Nafile Namazlar*, 216.

²⁷¹ İmam Muhyiddin en- Nevevî, *Minhâc*, trc: M. Beşir Eryarsoy, 13. Baskı (Beyrut: Daru'l Marife, 2007), 4:185-186.

²⁷² Zebidi, *Sahih-i Buhâri Muhtasarı Tecdîd-i Sarîh Tercemesi*, 4:68.

²⁷³ Tuzcu, *Namazın Teşrî Süreci*, 239.

²⁷⁴ Zebidi, *Sahih-i Buhâri Muhtasarı Tecdîd-i Sarîh Tercemesi* ve Şerhi, 4: 69.

iki rekâtta bir selam vererek bazen yedi, bazen dokuz, bazen de on bir rekât namaz kılmasını kıyamda iken okuduğu âyetlerin uzun oluşu veya kısa oluşuna göre değiştiği unutulmamalıdır. Ayrıca secdelerde de uzun süre zikirle meşgul olmasından dolayı namaz rekâtları değişirdi.²⁷⁵ Resûlullah (s.a.v.)’den gelen rivâyetlerin râvilerinin farklı olması da bu rivâyetlerdeki farklılığı gösterir. Çünkü Resûlullah farklı zamanlarda farklı rekâtlar da kılmıştır. Bu konuyla ilgili İbn Kayyim el- Cevziyye Zâdü’l-Meâd’da şöyle demiştir: “Resûlullah (s.a.v.)’in gece namazı ile ilgili Hz Aişe ve Hz. Abbas’dan gelen rivâyetler on bir veya on üç rekât olmak üzere muhtelifdir. On bir rekât hakkında ittifak vardır. İhtilaf son iki rekâta aittir. Son iki rekât sabah namazının sünneti midir yoksa gece namazından mıdır belli değildir. Her iki netice de birdir. Çünkü Resûlullah (s.a.v.)’in hergün kıldığı namaz üzerinde etkili değildir. Şöyle ki Resûlullah (s.a.v.)’in farz, sünnet-i râtibe, gece namazı olmak üzere gece ve gündüz kıldıkları namazın günlük rekât sayısı kırktır. Resûlullah (s.a.v.) bütün hayatı boyunca bu namazını korumuş kılmıştır. On yedi rekât farz, on yahut on iki rekât râtibe, on bir veya on üç rekât teheccüd namazıdır.²⁷⁶

Teheccüdün en az iki rekât olduğu hususunda âlimlerin ittifakı olmakla beraber, üst sınırının kaç rekât olduğu konusunda âlimler arasında farklı görüşler ortaya koyulmuştur. Hanefi âlimlere göre kişi iki, dört, altı veya sekiz rekât olarak teheccüd namazını kılmakta muhayerdir.²⁷⁷ Malikilere göre ise on veya on iki rekâttır. Nâfilelerin isteğe bağlı namazlar sayıldığı ilkesinden hareket eden Şâfiî ve Hanbelilere göre ise, teheccüd namazının bir üst sınırı yoktur. Hanefilere göre teheccüd namazının üst sınırı sekizdir. Bununla beraber gündüz kılınan nâfilelerde olduğu gibi teheccüd namazının da dört rekâtta bir selam verilerek kılınması daha efdâldir.²⁷⁸ Teheccüd namazı nâfile namazlardan biri olduğu için belli bir rekât söyleyip bu rekâttan az veya fazla kılınamayacağını söylemek doğru bir ifade değildir. Farklı rekâtlarla ilgili rivâyetler ise Resûlullah (s.a.v.)’in farklı zamanlarda kıldığı teheccüd namazlarına aittir. Sahabilerden her biri kendi gördüğünü, bildiğini haber verdiği için rekât sayıları arasında bir farkın bulunması doğaldır. Çünkü yukarıda da belirttiğimiz üzere zaman ve durum değişebilir. Resûlullah (s.a.v.) de bir beşer olduğu için yaşlılığında, hasta olduğu zamanlarda kıldığı rekât sayısı azalmıştır. Müslümanlar

²⁷⁵ Çakan, Yaşar, Küçük, *Riyazü’s-Salihin Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, 408.

²⁷⁶ Zebidi, *Sahih-i Buhâri Muhtasarı Tercîd-i Sarîh Tercemesi*, 68

²⁷⁷ İtr, *Buluğu’l-Merâm Şerhi*, 554.

²⁷⁸ Köse, “Teheccüd”, *DİA*, 40:324.

için de nâfile bir ibadet olduğu için rekât sayısı arttıkça ecir de artacaktır. Kişi secdelerini arttırdıkça Rabbine yaklaşıacaktır.

4. Teheccüd Namazının Vakti

İnsan hayatında her vaktin bir önemi vardır. Allah Teâlâ evreni yaratırken zamanı da yaratarak insanın emrine vermiştir. İnsan hayatının kıymeti ömrünü nerede ve ne şekilde geçirdiği ile yakından ilgilidir. Gece ve gündüz insan için çeşitli meşguliyetler olsa da insanın Allah’a karşı kulluğunun en güzel göstergesi gerek gündüz gerek de gece vakti Allah’a karşı takvası iledir. Bu takvanın göstergelerinden biri de ibadetler konusundaki hassasiyetidir. Çünkü Allah’tan korkan bir Müslüman gûnahtan uzak durarak Allah’a yaklaşmak için gece gündüz Rabbini zikredip O’na secde eder.

Teheccüd namazı da ihlaslı yapıldığında kişiyi Allah’a yakınlaştıran bir ameldir. Bu namaz gece kılınan bir namaz olduğundan dolayı ne zaman kılınacağı ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu konuyla ilgili Hz. Peygamber’den gelen rivâyetler de çeşitlidir.²⁷⁹ Resûlullah (s.a.v.), gecenin ortası veya son kısmının namaz, dua ve istiğfarla geçirilmesini tavsiye edilmektedir. Abdullah b. Amr İbnu’-l As (r.a.) haber verdiğine göre Resûlullah ona şöyle buyurmuştur.” *Allah’a en sevimli olan namaz, Dâvûd (a.s.)’ın namazıdır. Allah’a en sevimli olan oruç da yine Dâvûd peygamberin orucudur. Dâvûd, gecenin yarısında uyuyup, gecenin üçte birinde ise namaz kıları. Gecenin altıda birinde yine uyurdu. Ve Dâvûd, bir gün oruç tutar, bir gün de oruç tutmazdı.*²⁸⁰ Bu rivâyette gece namazının ne zaman kılınacağı ile ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır. Buna göre gece vakti altı eşit parçaya bölündüğü takdirde, Dâvûd (a.s.)’ın ibadetle geçirdiği üçte birlik kısım, gecenin dördüncü ve beşinci dilimidir. Uykuyla geçirdiği altıncı kısım ise, tan yerinin ağarmadan önceki vaktidir. Dâvûd (a.s.)’ın ibadet ettiği saatler, duaların makbul olduğu büyüleyici vakitlerdir.²⁸¹

²⁷⁹ Aynî, *Umdetu’l-Kârî*, 3:618-623, Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî Şerhu Sahîhi’l-Buhârî*, Nşr. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Faryâbî, (Riyad: Dâru Taybe, 2005), 3:16.

²⁸⁰ Buhârî, “Teheccüd”, 7, “E nbiyâ”, 37,38; Müslim, “Sıyâm”, 189, 190; Ebu Dâvûd, “Savm”, 66; Nesâî, “Sıyâm” 69, 76-78, 80; İbn Mâce, “Sıyâm”, 31.

²⁸¹ Çakan, Kandemir, Küçük, *Riyâzü’s-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, 417.

Hız. Aışe'ye Hız. Peygamber'in ne zaman gece namazına kalktığı sorulduğunda o şöyle cevap vermiştir. "Horoz sesini işittiği zaman kalkardı."²⁸² Horoz'un öttüğü zamanı belirlemek için gecenin yarısı, ondan biraz öncesi veyahut biraz sonra veya son üçte birlik zaman gibi farklı zaman dilimlerinde horozun öttüğü belirtilmiştir. Horozun bu vakitlerin hepsinde öttüğü görölmekle birlikte Şârih İbn Battâl bu ötüşlerin en çoğunun gecenin son üçte birlik kısımda olduğunu belirtmiştir.²⁸³ Gecenin bu son üçte birlik kısmı ise Allah Teâlâ'nın rahmetinin her tarafı kapladığı seher vakitleridir.

Teheccüd namazının vakti Mâliki ve Hanbeli mezheblerine göre gecenin son üçte birlik kısmıdır. Ancak Mâliki mezhebi uykusuna güvenemeyenlerin tedbir amaçlı olarak gecenin ilk vaktinde teheccüd namazını kılınmasının daha uygun olduğunu belirtmişlerdir.²⁸⁴ Bu vakitleri dua ve ibadete ayırmanın önemini gösteren pek çok rivâyet mevcuttur. Ayrıca teheccüd namazının gecenin son üçte birlik kısmında eda edilmesinin daha faziletli olduğu şu âyette görölmektedir. Zariyât sûresi 17. ve 18. âyetlerde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Müttakiler gecenin az bir kısmında uyurlardı ve seher vakitlerinde de onlar mağfiret dilerlerdi*". Aşabtan Ebû Hureyre (r.a.)'nın naklettiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "*Mubârek ve Âlî olan Rabb'ımız (keyfiyetini bilmediğimiz bir halde) gecenin son üçte biri kaldığı zamân her gece dünya semasına iner ve: Kim Bana dua eder ki onun duasına icabet edeyim! Kim benden bir hacet ister ki ona dilediğini vereyim!*"²⁸⁵ diye buyurmuştur. Buhârî şârihi Aynî Umdetu'l-Kâri'sinde bu hadis hakkında çok güzel açıklamalarda bulunarak şöyle demiştir. "Nuzûl, intikâl, i'lâm, kavî, ikbâl, bir hükmün çıkışı manalarına gelir. Bu manaların hepsi dilciler tarafından bilinen şeylerdir. Nüzûlun da müşterek manaları bulunduğu düşünöldüğünde bunu Allah için nitelendirilmesi câiz olan bir manaya yorumlamak en doğru olandır. Yani Allah'ın rahmeti ile teheccüd namazı kılanlara dileklerini vermesi ve onları bağışlaması manasına gelir." Bazı selefi tevîlciler ile İmam Mâlik'in yorumu da bu yöndedir."²⁸⁶ İmam Mâlik burdaki nüzûlü iki şekilde yorumlamıştır. Birincisi Allah'ın emrinin, meleklerinin yahut rahmetinin nazil olmasıdır. İkincisi ise Allah'ın kendisine dua edenin duasını kabul etmesi ve ona

²⁸² Buhârî, "Teheccüd", 7.

²⁸³ Zebidî, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sârih Terceme ve Şerhi*, 4:56.

²⁸⁴ Köse, "Teheccüd" *DîA*, 40/324.

²⁸⁵ Ahmet b. Şuâyb en- Nesâî, *Amelü'l-Yevm Ve'l-Leyle*, Thk: Faruk Âmade, 3. Baskı (Kâhire: Dâru's-Selâm, 2012), 261-264.

²⁸⁶ Aynî, *Umdetu'l-Kâri*, 3:618-623.

rahmeti ile muamelede bulunması şeklindedir.²⁸⁷ İslam âlimlerinin çoğu da hadiste geçen nuzûlü, Allah'ın rahmetinin inmesi şeklinde yorumlamışlardır. Aksi takdirde Allah (c.c.) cismaniyet ve tehayyüzden münezzehtir.²⁸⁸ Bu rivâyet göstermektedir ki Allah Teâlâ kulunun gecenin son saatlerinde uyanık kalmasını tavsiye etmektedir. Çünkü gece namazının ecir ve mükâfatı çok büyüktür. Ve bu saate yapılan dualar da Allah katında makbuldür.

Şâfiî ve Hanefi mezheplerine göre gecenin üçte birlik kısmını namaz için ayıran bir müminin ortaya gelen kısımda, yarısını ibadetle geçirmeye niyet eden kişinin ise gecenin son kısmında teheccüd namazını eda etmesi daha faziletlidir. Ayrıca Şâfiî mezhebinde gece uyanabileceğine güvenen kişinin vitir namazını kılmadan uyuyup uyandıktan sonra önce teheccüd namazını ardından da gecenin son namazı olarak vitir namazını kılması müstehap kabul edilmiştir. Câferilere göre ise teheccüdün eda edildiği vakit sabah namazı vaktine en yakın olan son üçte birlik zaman dilimidir. Sabah namazına yakın olan bu vakitte teheccüd namazı kılmak namazın faziletini arttırır. Bundan dolayı herhangi bir özür yokken bu namazı gecenin yarısından önceki vakitte kılmak uygun görülmemiştir.²⁸⁹

Her konuda ifrat ve tefritten uzak olan Resûlullah (s.a.v.) bu namazı yerine getirme hususunda da orta yollu davranmıştır. Bununla ilgili olarak Enes b. Malik bir rivayetinde Resûlullah (s.a.v.)'in gecenin muhtelif vakitlerinde namaz kıldığını, öyle ki gecenin herhangi bir kısmında namaz kılarken görmenin boşa çıkmayacağını belirtmiştir.²⁹⁰ Bu hadisi, Şârih Aynî şu şekilde açıklamıştır: "Nâfile namaz konusunda Resûlullah (s.a.v.)'in hali farklı idi. Bazen gecenin evvelinde, bazen orta vakitlerinde, bazı gecelerde ise gecenin âhîrinde namaz kılardı." Gecenin bu farklı zamanlarında namaz kıldığını görmek isteyen sahâbi, Resûlullah (s.a.v.)'i mükerreren gözlemleyerek, namaz kılarken görürdü. Yoksa Resûlullah (s.a.v.) bütün gece namaz kılardı anlamında değildir. Şârih Kirmânî de bu hadisten maksadın şu olduğunu açıklamıştır. "Resûlullah (s.a.v.)'in iki halinde yani namaz ve uyku hallerinde bazen birisi diğerine galip olur; bazen de bunun aksi meydana gelirdi." demiştir. Buradan kasdedilen şeyin ifrat ve tefritten kaçınıp orta bir yolun tutulmasıdır. ²⁹¹ Enes b. Malik

²⁸⁷ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, 5:129.

²⁸⁸ Yahya b. Şeref Nevevî, *Sahih-i Müslim bi's- Şerh'un Nevevî* (Beyrut: 1990), 6:37.

²⁸⁹ Köse, "Teheccüd", *DİA*, 40:324.

²⁹⁰ İbn Hibbân, *Sahih*, 4:135; Beyhâkî, *Sünen*, 3:17.

²⁹¹ Zebîdî, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi Ve Şerhi*, 4:99.

bu rivayette Resûlullah (s.a.v.)’in gece namazının belli bir zamanı olmadığını bezen gecenin ilk kısmında, bazen ortasında, bazen de sonunda kıldığını dile getirmiştir.²⁹²

Teheccüd namazı gece uykunun en ağır olduğu bir vakitte eda edilen bir namaz olduğu için insanın namazda farkında olmadan uyuklamasına ve bunun sonucunda da kendisine dua edeyim derken sövmesine sebep olabilir. Bununla ilgili Hz. Aişe (r.a.)’dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur. “Namazda iken biriniz uyuklayacak olursa kendisinden uyku gidinceye kadar uyuyup dinlensin. Çünkü bu şekilde istiğfâr edeyim derken kendisine sövmesinden korkulur.”²⁹³ İnsana uyku daha çok gece bastığı için bu rivâyetle gece namazından bahsedilmiştir. Kendisine uyku galebe çalan kişinin uykusunun geçinceye kadar uyuması gerekmektedir. Bu hali ile namaza devam etmesi kendi aleyhine olacaktır. Bu yüzden uyku halinin geçinceye kadar yatıp uyuması kişiye müstehabtır. Çünkü ibadette huşu, huzur ve ilahi duygularla dolup o ibadeti yerine getirmek önem arz etmektedir.²⁹⁴ Hz. Peygamber (s.a.v.) Ebû Hureyre’den rivâyet edilen bir hadiste şöyle buyurmuştur: “ Biriniz gecenin bir kısmında (namaza) kalkar da (uykusuzluktan namazda okuduğu) Kur’ân diline dolaşır ve ne dediğini bilemezse hemen yatsın.”²⁹⁵ Bu hadisi şerifte namaz esnasında okunan Kur’ân âyetlerinin manasının bozulmasına ve değiştirilmesine karşı korumak için uykusu gelen kişinin uykusu geçinceye kadar uyuyup dinlenmesi tavsiye edilmiştir.²⁹⁶ Bu sebepten ötürü her daim orta yollu davranıp insanın bedeninin de kendi üzerinde hakkının olduğu hiçbir zaman unutulmamalıdır. Namaz esnasında Allah’ın kelimasını korumak için de üzerinde bulunan uyku halinin geçmesi için bir süre dinlenmesi hadislerde tavsiye edilmiştir. Her zaman ibadetlerde ölçülü olmak ve sağlığa engel olacak şekilde de ibadette kendini zorlamaktan da sakınılmalıdır.

Gece namazı sakın bir ortamdan yerine getirildiğinden dolayı insan zihnini meşgul eden takıntılardan uzak bir ortamda bu ibadet yerine getirilir. Böylece bu namazla Rabbi’ne yalvaran kişi daha samimi ve ihlaslı bir şekilde ve en önemlisi de herkesin uyuduğu bir vakitte nefesine galip gelip manevi bir atmosferde bu ibadeti

²⁹² Kadı İyâz Ebû’l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *eş-Şifâ’ bi-ta’rîfi hukûki (fî şerefi)’l-Muştafâ*, Tercüme ve Şerh: Mehmet Yaşar Kandemir, 11. Baskı (İstanbul: Tahlil yayınları, 2020), 314.

²⁹³ Buhârî, “Vudû”, 53; Tirmizî, “Mevâkit”, 146, “Libâs”, 24; Müslim “Müsâfirîn”, 222; Nesâî, “Tahâre”, 116; İbn Mâce, “İkâme”, 184.

²⁹⁴ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, 5:118.

²⁹⁵ Müslim, “Müsâfirîn”, 223; İbn Mâce, “İkâme”, 184.

²⁹⁶ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, 5:119.

yerine getirerek Allah ile iletişimini sağlar.²⁹⁷ Teheccüd namazını diğer namazlardan ayıran en önemli hususlardan biri vakti ile ilgili olan bu durumdur. Âyetlerden ve hadislerden de anlaşıldığı üzere teheccüd namazının gecenin ilk üçte birinde, yarısında ve gecenin son üçte birlik kısmında kılınacağı belirtilmiştir. Gecenin son üçte birlik kısmında kılmak ise sünnete uygun bir davranıştır.

Teheccüd namazının vakti olan gecenin son üçte birlik kısmını Orhan Çeker şu şekilde hesaplanması gerektiğini anlatmıştır:

“İslam dininde gece yani şeri gece güneşin batışı ile başlar ve fecri sadık ile biter. Fecri sadık yani imsak güneşe yaklaşık bir buçuk saat mesafededir. Diyelim ki güneş beşte battı ve gece beşte başladı. İmsak vaktinin ise saat beş yirmi sekiz olduğunu düşündüğümüzde güneşte altı elli beşte doğar. Buna göre geceyi hesap ettiğimizde beşten beş buçuğa kadar on iki buçuk saatlik bir zaman vardır. Bu on iki buçukluk gece zamanını üçe böldüğümüzde her parçasına dört saat on dakika düşmektedir. Gecenin üçe bölünmesi Kur’ân-ı Kerîm ve kutsi hadislere dayanmaktadır. Kur’ân-ı Kerîmde Müzzemmil sûresinin ilk âyetleri ve son âyetleri olan “Ey örtünüp bürünen (Peygamber)! Kalk, birazı hariç olmak üzere geceyi; yarısını ibadetle geçir. Yahut bundan biraz eksilt. Yahut buna biraz ekle. Kur’ân-ı ağır ağır, tane tane oku...(Ey Muhammed!) Şüphesiz Rabbin, senin, gecenin üçte ikisine yakın kısmını, yarısını ve üçte birini ibadetle geçirdiğini biliyor. ...” (Müzzemmil 73/1-20) Âyetlerde gece üçe bölünmektedir. Ayrıca kutsi hadislerde de gece üçe bölünmektedir. Gecenin ilk üçte birlik kısım olan sülüsü evvel de akşam ve yatsı namazı kılınır. Vitir namazı yatsı namazına dâhil olmadığı için gecenin sonuna bırakılır. Geceyi bitiren namaz vitir namazıdır. Gecenin ikinci üçte birlik kısmı dinimizin uyu emri verdiği bir vakittir. Bu vakitte kamu hizmeti görenler dışında uyanık kalmanın mekruh olduğu söylenmiştir. Yani saat dokuz buçuktan bir buçuğa uyunmalıdır. Son üçte birlik kısmı yani seher vaktidir. Seher vakti sihirli büyüleyici bir vakittir. Çünkü bu vakitlerde riya yapacak kimse yoktur. Namaz kılınacaksa kimse görmeden yerine getirilir. Bu vakit hem Hz. Peygamber (s.a.v.)’in hadislerinde hem de Kur’ân-ı Kerîm’de istiğfar ile geçirilmesi teşvik edilmiştir. Nuh sûresinde “Dedim ki: Rabbinizden bağışlama dileyin; çünkü O, çok bağışlayıcıdır. Bağışlama dileyin ki,) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsın. Sizi mallarla, oğullarla desteklesin ve sizin

---

²⁹⁷ Köse, “Teheccüd”, *DİA*, 40:323.

için bahçeler var etsin, sizin için ırmaklar var etsin.” (Nuh 71/10-11-12) buyurulmuştur. Yine bir kutsi hadiste de Allah Teâlâ’nın gecenin son üçte birlik kısmında dünya semasına indiğinden ve kendisinden mağfiret dileyene mağfiret edeceğini, bir şey isteyene istediğini vereceği bildirilir. Gecenin bu son üçte birlik kısmı Hz. Peygamber (s.a.v.)’in teheccüd namazını eda ettiği vakittir. Hz. Peygamber (s.a.v.) kalktığında ilk olarak abdest alırdı. Her zamankinden daha fazla ağzını misvaklardı. Bunun sebebi ise gece okunan Kur’ân’a meleklerin yarış içerisinde dinlemeye gelmelerinden dolayıdır. Kaynaklarda belirtildiğine göre gece Kur’ân okunan ev yıldızın yanıp sönmesi gibi meleklerle görünürmüş. Ve melekler o eve gidip Kur’ân okuyanın ağzına yakın bir şekilde Kur’ân’ı dinlerlermiş. Bunun için ağzın temiz ve kokusuz bir şekilde olması gerekir. Daha sonra yerin ve göğün insan için yaratıldığını belirten ve bunlarda ibretler olduğunu belirten ayetleri okuyup kısa kısa iki, dört veya altı rekât namaz kılardı. Nâfilelerde genellikle kafirun ve ihlas sûrelerini okurdu. Çünkü Allah Teâlâ’nın en çok titiz davrandığı konu tevhiddir. Daha sonra Hz. Peygamber asıl teheccüd namazına geçip teheccüd namazını kılardı. Bir rekâtta neredeyse Kur’ân’ın altıda birini okuyordu. İşte Hz. Peygamber (s.a.v.)’in gece ibadet ettiği vakit bu seher vaktine yakın olan gecenin son üçte birlik kısmıdır.²⁹⁸ Gecenin son üçte birlik kısmı mevsimlere göre değişmektedir. Yaz mevsiminde gece süresi hesaplanırken bu sürenin daha kısa olduğu görülmektedir. Kış mevsiminde ise gece süresi daha uzundur ve ibadet için vakit daha fazladır. Gece ve gündüzün bu şekilde olması Allah Teâlâ’nın varlığının büyük delillerindendir. Bu vakitleri ne şekilde geçireceğimiz konusunda da Hz. Peygamber (s.a.v.) bizlere en güzel örnektir. Seher vakitleri büyüleyici ve şahitli vakitler olduğu için bu vakitleri hamd ve tesbih ile geçirmemiz teşvik edilmiştir.”

Yukarıda Orhan Çeker’in ifade ettiği üzere gecenin son üçte birlik kısmı hesaplanırken öncelikle gecenin başlangıç ve bitiş saatleri arasındaki saatler hesaplanmalıdır. Daha sonra bu elde edilen vakit üçe bölünerek gecenin son üçte birlik kısmı hangi saatler arasında ise o vakit teheccüd namazı ve gecenin son kılınan namazı olan vitir namazına ayrılabilir. Âyeti kerimelerde de gece uyanık kalıp seher vakitlerinde de Rableri için secde ve kıyâm eden kullar övülmüştür. Bu gibi

²⁹⁸ Konya İl Müftülüğü,” Prof. Dr. Orhan Çeker ile Güncel Fıkhi Meselelere Çözümler ve Temel İlmihal Bilgileri Dersleri 5. Ders”, Erişim:22.07.2020, https://www.youtube.com/watch?v=2eQXdmFx01g&list=PLkGxs7AF3ZA8kdP7WE_1vV45ImDVD1-IA&index=52, 00: 29:00 - 01:02:06.

rivayetlerden teheccüd namazının gecenin mutlaka son üçte birlik kısmında kılınması gerekir demek de doğru bir ifade değildir. Bir gece namazı olmasından dolayı imsaktan önce uyanılabilen her vakitte teheccüd namazı kılınabilir. Efdâl ve sünnete uygun olan imsaktan önceki vakit olmakla beraber Resûlullah (s.a.v.) her vakitte de kılmıştır. Her konuda orta yolu tercih eden Resûlullah (s.a.v.) bu konuda da orta yollu davranmaya teşvik etmiştir. Bütün bir gecesini ibadetle geçiren sahabeyi uyararak bir insan olarak bedeninin de kendisinde bir hakkı olduğu söylemiştir.

Konuyla ilgili başka bir husus ise teheccüd namazının yatsı namazından önce kılınıp kılınmayacağıdır. Teheccüd namazının vakti yatsı namazından sonra başlayıp sabah namazına kadar olan vakittir. Bundan dolayı yatsı namazını eda etmeden teheccüd namazı kılınmaz. Ancak vitir namazı gece kılınan son namaz olmasından dolayı gecenin son vakitlerinde kılınmasında bir sakınca yoktur. Sadece yatsı namazı eda edilmeden teheccüd olmaz ama vitir namazı teheccüd namazından sonra eda edilebilir.²⁹⁹ Ayrıca yatsı namazını kıldıktan sonra eğer gece uyanıp kaza namazı kılınacak olunursa bu namaz teheccüd namazı yerine geçmez. Çünkü teheccüd namazı için niyet ettiğimizde bu namaz farz ve vacip namazın dışında kılınan nâfile bir namaz için niyet edilmiş olunur.³⁰⁰

Teheccüd namazının vakti ile ilgili en önemli hususlardan biri de gece uyumadan teheccüd namazı kılınıp kılınmayacağı konusudur. Kılınan namazın teheccüd olabilmesi bir mana ifade edebilmesi için bir süre uyuduktan sonra kalkarak namazın kılınması gerekir. Rivâyet edildiğine göre Haccâc b. Amr el-Mazenî şöyle der: Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *“Sizden biri, gece kalkıp namaz kıldığında ve bu hal üzere sabaha girdiğinde, teheccüdde bulunduğunu mu sanıyor? Teheccüd, uyuduktan sonra, uyanıp namaz kılmak; sonra yeniden uyuduktan sonra uyanıp namaz kılmak; sonra yeniden uyuduktan sonra uyanıp namaz kılmaktır.”*³⁰¹ İşte Hz. Peygamber (s.a.v.)’in teheccüdü böyle idi. Bundan dolayı teheccüd kılan insan, gece

²⁹⁹ Abdullah Kumaş, *İslam Fıkında Nafile Namazlar* (Yüksek Lisans Tezi, On dokuz Mayıs Üniversitesi, 2013), 143.

³⁰⁰ İbn Âbidîn, *Hâşiyetü Reddi’l-Muhtar*, 2:24.

³⁰¹ Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb Ebû’l-Kasım Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, Thk. Abdülmecid es-Selef (Mekebetü’l-Ulum, 1983), 3:225.

her namaz kılışında, yatmaya ve tekrar kalkmaya niyetlenir. Binâenaleyh bu sebepten ötürü, bu namazı "teheccüd" namazı olur.³⁰²

Yukarıdaki rivâyet teheccüd namazının gece bir miktar uyuyup uyandıktan sonra eda edilmesi gereken bir namaz olduğunu açıklamıştır. Teheccüd namazının terim anlamı düşünüldüğünde teheccüdün yerine getirilmiş olması için bir miktar uyuyup uyanmak gerekmektedir. Bundan dolayı yatsı namazından sonra bir miktar uyuyup uyandıktan sonra kılınan namaz teheccüd namazıdır. Ancak ağır işlerde çalıştığı için gece uyanamayan, gece geç saatlere kadar çalışıp geç saatte uyuyanların, gece kalkamayan kişilerin de bu vakitte teheccüd namazlarını kılıp uyumalarında dinen bir sakınca yoktur. Çünkü İslam dini niyete çok fazla önem veren bir dindir. Hz. Peygamber bu konu ile ilgili “*Ameller niyetlere göredir. Herkesin niyeti ne ise eline geçecek de ancak odur.*”³⁰³ buyurmuştur. Ayrıca Allah Resûlu’nün de gece teheccüde kalkmak için niyet edip de kalkamayanların o namazı kılmış sayılacaklarını bildirmesi de kulun niyetinin ne kadar önemli olduğunu gösterir. Ancak fazileti bakımından kişinin bir miktar uyuyup uyandıktan sonra Kur’ân-ı Kerîm’de de belirtilen son üçte birlik kısımda teheccüd namazını yerine getirilmesi sünnete daha uygundur. Bu vakit herkesin uyuduğu, gösterişin olmadığı bir vakit olduğu için de fazilet bakımından daha üstün olan bir vakittir.

5. Teheccüd Namazının Kıraati

Kur’ân-ı Kerîm hem lafız hem de mana bakımından Hz. Peygamber (s.a.v.)’e nazil olmuştur. Kendisine indirilmiş olan Kur’ân-ı en güzel okuyan ve onu en iyi anlayan da O idi. Âyetlerde emredilen hususlarda Hz. Peygamber (s.a.v.) her yönden ümmetine örnek olup çeşitli açıklamalarda bulunmuştur. Bir ibadet olan gece namazı da Resûlullah (s.a.v.)’in fiili sünnetinde olan bir namazdır. O bu namazda kıraatin ne şekilde olacağı konusunda da ümmetine örnek olmuştur.

Kıraat namazın içinde bulunan farzlardan biridir. Namazda kıyamda iken Kur’ân’dan âyetler okumaya denir. Namazda kıraat meselesi önemli bir konu olmakla beraber nâfile bir namaz olan teheccüd namazında da kıraatin nasıl olduğu hususunda

³⁰² Ebû Abdillâh (Ebü’l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *Mefâtîhu’l-Gayb* (Beyrut: Dâru’l İhyâi’t Turâsî’l Arabî, 1999) , 21:386.

³⁰³Buhârî, “Bedü’l-vahyi”, 1.

bizlere en büyük açıklayıcı Resûlullah'ın fiili sünnetidir. Bu konu ile ilgili İbn Mes'ûd (r.a.) şöyle buyurmuştur:

Resûl-i Ekrem (s.a.v.) ile bir gece namaz kıldım. Resûlullah (s.a.v.) o kadar uzun süre kıyamda kaldı ki, çok fena bir şey yapmayı düşündüm.

Biri ona:

-Ne düşündün? Diye sorunca:

-Peygamber (a.s.)'ı yalnız bırakıp oturmayı düşündüm dedi.³⁰⁴

İbn Mes'ûd'dan aktarılan bu rivâyet Hz. Peygamber (s.a.v.)'in namazda iken kıraati uzun tuttuğuna delildir. Hatta o kadar uzun tutmuştur ki yanında bulunan sahâbi bile oturmayı düşünmüştür.

Başka bir rivâyette ise Huzeyfe (r.a.) şöyle demiştir:

“Peygamber (s.a.v.)'in arkasında bir gece namaz kıldım. Kıyamda Bakara sûresini okumaya başladı. İçimden, yüz âyet okuyunca herhalde rükû eder diye geçirdim. O yüz âyetten sonra da okumaya devam etti. Yine içimden, bu sûre ile namazı bitirecek dedim. Resûlullah yine devam etti. Ben bu sûre ile rükûa varır dedim, varmadı. Nisa sûresine başladı; onu da okudu. Sonra Âl-i İmrân sûresine başladı, onu da okudu. Âyetleri ağır ağır okuyor, teşbih âyetleri gelince tesbîh ediyor, dilek âyeti gelince dilekte bulunuyor, Allah'a sığınmaya dair âyetler gelince Allah'a sığınıyordu. Sonra rükûa vardı. “*Sübhâne rabbiye'l-azîm (Ben yüce Rabbimi ulûhiyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih ederim)* demeye başladı. Rükû da aşağı yukarı kıyâmı kadar uzun oldu. Sonra “*Semiallâhü limen hamideh, rabbenâ leke'l-hamd (Allah, kendisine hamd edeni duyar, hamd yalnız sanadır ey Rabbimiz)* dedi ve kalktı. Hemen hemen rükûsuna yakın uzunca bir süre ayakta durdu. Sonra secdeye vardı ve “*Sübhâne Rabbiye'l-A'la*” (Ben ulu Rabbimi ulûhiyet makamına yakışmayan sıfatlardan tenzih ederim) dedi. Secdesini de aşağı yukarı kıyâmı kadar uzattı.”³⁰⁵

Yukarıdaki rivâyet de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in namazda iken kıraati çok fazla uzun tuttuğuna delildir. Birinci rekâtın kıyamında iken bile Kur'ân-ı Kerîm'in en uzun sûrelerini okuyarak Allah'a sığınmıştır. Okuduğu her bir âyetin manalarını

³⁰⁴ Buhârî, “Teheccüd”, 9; Müslim, “Müsâfirîn”, 204; İbn Mâce, “İkâmet”, 200.

³⁰⁵ Müslim, “Müsâfirîn”, 203.

düşünerek Ona uygun dua ile Allah’a sığınması da Hz. Peygamber (s.a.v.)’in uygulamalarında mevcuttur. Bu da göstermektedir ki Hz. Peygamber (s.a.v.) tam bir ihlasla namazını eda etmiş ve namazın her rekâtını tadili erkâna uyarak yerine getirmiştir.

Başka bir rivâyette ise Câbir (r.a.) şöyle dedi:

Resûlullah (s.a.v.) ‘e

-Hangi namaz daha faziletlidir? diye sordular.

-“*Kıyâmı uzun olan*” cevabını verdi.³⁰⁶

Bu rivâyette Hz.Peygamber (s.a.v.)’e en faziletli namazın hangi namaz olduğu sorulunca kıyamı uzun olan namazın en faziletli namaz olduğu cevabını vermesi namazda kıraatin uzun tutulmasının faziletine işaret etmektedir. Namazda gücü yetenin gücü yettiğinde kıyamı uzatması namazın değerini ve kişiye olan kazancını artırır. Yalnız başına namaz kılan kişi dilediğinde namazını uzatabilir. Ancak cemaatle namazda durum farklıdır.

Resûlullah (s.a.v.) cemaate namaz kıldırıldığı vakit, arkasında hastaların, yaşlıların, iş güç sahiplerinin bulunacağını düşünerek namazı fazla uzun tutmazdı. Namaz esnasında ağlayan bir çocuk sesi duyduğunda, çocuğun annesinin cemaatin içinde olabileceğini düşünerek namazı hızlıca kıldırırdı. Ama geceleyin tek başına teheccüd namazı kılınca, başkalarını dikkate alma gibi bir zorunluluğu bulunmadığından istediği kadar namazı uzun tutardı.³⁰⁷ Câbir (r.a.)’ın hadisinde de anlaşıldığı üzere, Resûlullah (s.a.v.) en faziletli namazların kıyâmı uzun olan namazlar olduğunu belirtmiştir. Yukarıdaki rivâyetlerde görüldüğü üzere teheccüd namazı ashab-ı kiram için farz bir namaz olmadığı için, rükû ve secdede uzun süre kalmaya dayanabilen sahâbîler, Efendimiz (s.a.v.)’e cemaat olmuşlardır. Böylece Resûlullah (s.a.v.)’in namazda iken kıraati ne kadar uzun tuttuğuna da şahit olmuşlardır.

Yukarıdaki hadisler Resûlullah (s.a.v.)’in gece namazlarında uzun sureler okuduğunu ve kıraati uzun tuttuğunu göstermektedir. O’nun tavsiye ve uygulamasında

³⁰⁶ Müslim, “Müsâfirin”, 165; Ebû Davûd, “Tatavvû”, 23; Tirmizî, “Salât”, 168; Nesâî, “Zekât”, 49; İbn Mâce, “İkâmet”, 200.

³⁰⁷ Çakan, Yaşar, Küçük, *Riyâzü’s-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, 415.

ümmeti için pekçok rahmet bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'i baştan sona ezberleyip uzun sureleri rahatlıkla okuyabilen müslümanlar, Resûlullah'ın kıyamda uzun sûreler okuduğunu kendilerine model alarak namazlarını ve kıraatlerini uzun tutabilirler. Rükûda ve secde uzun sure kalamayacak halde olan veya sadece kısa namaz sûrelerini bilen müslümanlar da kendi durumlarına göre Resûlullah'ın bazı sahabilere öğütlediği “Allah’a çok secde etmeye bak”³⁰⁸ rivâyetine göre çok sayıda secde edebilirler.³⁰⁹

Allah Resûlü (s.a.v.) kıyamda iken okuduğu Kur'ân âyetlerini ağır ağır okurdu. Okumuş olduğu âyetleri açık seçik okurdu. Her bir harfin hakkını vererek okur, âyet sonlarına geldiğinde ise durur sonra devam ederdi.³¹⁰

Ebû Katâde'den gelen bir rivâyete göre Hz. Peygamber (s.a.v) bir gece çıkıp, kısık sesle namaz kılan Hz. Ebû Bekir'e ve yüksek sesle namaz kılan Hz. Ömer'e rastladı. Her ikisi Peygamber'in huzurunda buluştukları zaman Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle dedi: “*Ey Ebû Bekir sana uğradığımda kısık sesle namaz kılıyordun*” dedi. Bunun üzerine Hz Ebû Bekir “*Ey Allah'ın Resûlu yalvardığım zata herhalde duyurdum*” karşılığını verdi. Hz. Ömer'e: “*Sana uğradığımda, sen yüksek sesle kılıyordun*” deyince; Hz. Ömer “*Ey Allah'ın Resûlu, uyuyanı uyandırıyor ve şeytanı kovuyorum*” cevabını verince Resûlullah (s.a.v.): “*Ey Ebû Bekir, biraz sesini yükselt.*” Hz. Ömer'e dönerek ise “*Sen de biraz sesini kıs*” buyurdu.³¹¹ Resûlullah (s.a.v.) her iki sahabe'ye de vermiş olduğu cevapla geceleyin namaz kılanların aşırıya kaçmadan bir denge kurup orta yükseklikte bir ses tonuyla okumalarını söylemiştir.³¹² Ebû Hureyre (r.a.)'da gece namazında bazen sesini kısar bazen yükseltir ve “Resûlullah (s.a.v.) böyle yapardı” buyurmuştur.³¹³ Yine Resûlullah (s.a.v.)'in gece namazındaki kıraâtı Hz. Aişe (r.a.)'ye sorulması üzere şöyle cevap vermiştir: “Gece namazlarında Hz. Peygamber (s.a.v.) çok kere gizli, çok kere de açık okurdu” demiştir.³¹⁴

³⁰⁸ Müslim, “Salât”, 225.

³⁰⁹ Çakan, Kandemir, Küçük, *Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, 415.

³¹⁰ Affânî, *Gece Yolcuları*, 199-200.

³¹¹ Tirmizî, “Mevâkîf”, 212; Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, 1:109; İbn Huzeyme, *Sahih*, 2:189; Hâkim, *Müstedrek*, 1:310;

³¹² Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, 5:152.

³¹³ Nesâî, “Kıyâmu'l Leyl”, 23; İbn Huzeyme, *Sahih*, 2:188; İbn Hibbân, *Sahih*, 4:131.

³¹⁴ İbn Huzeyme, *Sahih*, 2:189; İbn Hibbân, *Sahih*, 4:123; Hâkim, *Müstedrek*, 1:310; Beyhâkî, *Sünen*, 3:12.

Bu hadislerden anlaşılan gece namazın da kıraatinin ne çok yüksek sesle ne de çok alçak sesle olmamasıdır. Bu konuyla ilgili Nevevi “Eğer riya olmayacak ve insanları rahatsız etmeyecekse gece namazlarında kişi sesini yükseltebilir” demiştir.³¹⁵ Bu konuda da yine mutedil davranarak riyadan uzak bir şekilde kıraati yerine getirmek gerekir. Asıl olan Müslüman kişinin Rabbine karşı samimiyetidir. Bu samimiyet ne şekilde gerçekleşecekse kıraati de ona göre ayarlamak ve yaşanılan yerin fiziki şartları da dikkate alınarak kıraat gerçekleştirilmelidir.

Teheccüd namazında kıraat ile ilgili yukarıdaki rivâyetlerde de görüldüğü üzere Resûlullah (s.a.v.) tek başına kıldığı namazlarda kıraatı daha uzun tutarak kıyamın uzun olduğu namazların daha faziletli olduğunu söylemiştir. Cemaatle kıldığı namazlarda ise cemaatin durumunu da düşünerek hastaların, yaşlıların olduğunu dikkate alıp kıraati kısa tutmuştur. Okumuş olduğu Kur’ân âyetlerini de harf harf anlaşılacak şekilde okumuş ve ümmetine de bunu tavsiye etmiştir. Gece namazındaki kıraatin ise ne çok yüksek sesle ne de çok alçak sesle olmasını bunun belirleyicisinin ise kişinin ihlası ile olacağını belirtmiştir. Ayrıca fiziki şartlara göre de sesini ne çok yüksek ne de çok alçak olması gerektiğini bu konuda da sınırı aşmadan orta yükseklikte bir ses tonu ile kıraati yapmak gerektiğini tavsiye etmiştir.

6. Teravîh ve Teheccüd Namazı

Teravîh namazı Ramazan ayında yatsı namazından sonra kılınan sünnet bir namazdır. Her dört rekâtta bir müddet oturulmasından dolayı bu namaz bu şekilde adlandırılmış.³¹⁶ Teravîh namazı Ramazan ayına mahsus olup vakti yatsı namazının vakti ile başlar imsak vaktine kadar devam eder. Gece kılınan bir namaz olmasından dolayı bu namazın teheccüd namazı olup olmadığı bu başlık altında incelenecektir.

Hız. Peygamber (s.a.v.) vahyin ilk zamanlarından itibaren hemen hemen her geceyi namazla değerlendirmiştir. Ramazan orucunun farz kılınmasının ardından Ramazan gecelerini neredeyse bütün gece ibadetle geçirmeye önem vermiştir.³¹⁷ Ashabını da bu ibadetlere devam etme konusunda teşvik etmiştir.³¹⁸ Daha sonra teravîh diye anılacak olan bu namaza başta Resûlullah (s.a.v.) sonra da Müslümanlar

³¹⁵ Ebû’t-Tayyib Muhammed Şemsü’l-Hak Azîmâbâdî, *Avnu’l- Ma’bud Şerhu Sünen’i Ebû Dâvûd* (Beyrut: 1990), 4: 146-148.

³¹⁶ Kamili, *İslam Fıkhiında Namaz İbadeti*, 81.

³¹⁷ Ebû Dâvûd, “Tatavvu”, 27; “Vitr”, 20.

³¹⁸ Buhârî, “Salâtu’t-Terâvîh”, 1; Nesâî, “Sıyâm”, 39.

büyük bir önem atfetmişlerdir. Bu konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

*“Muhakak ki Allah Teâlâ Ramazan orucunu farz kıldı. Ben de size teravihi sünnet kıldım. O halde kim ki, îman ederek ve sevabını yalnızca Allah'tan bekleyerek Ramazanın gündüzünü oruçlu, gecesini de ibâdetle geçirirse, bu ibadeti O'nun geçmiş günahlarına keffâret olur.”*³¹⁹ İmam Nevevi Ramazan ayını ihya etmenin teravih namazını eda etmekle gerçekleşeceğini belirtmiştir. Bu açıdan Hz. Peygamber (s.a.v.)'in *“her kim Ramazan'ı ihya ederse”* sözü *“her kim geceleri namaz kılarak Ramazan'ı ihya ederse”* şeklinde anlaşılmalıdır demiştir.³²⁰

Hz. Peygamber (s.a.v.) Ramazan gecelerini Mescid-i Nebi'de bir hücre edinerek ibadetle geçirirdi. Teravih namazını birkaç gece ashabıyla cemaatle kılmıştır. Ancak daha sonra ümmeti üzerine farz olmasından endişelendiği için hücresinde tek başına kılarak ashabına bu durumu bildirmiştir.³²¹

Ashabtan Ebû Zer (r.a.), Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Ramazan gecelerini ihyası konusunda onun Ramazan ayı boyunca insanlara farz namazların dışında başka bir namaz kıldırmadığını, ancak ayın son yedinci gecesini ile beşinci gecesini, gecenin yarısı geçinceye kadar namaz kıldırıldığını anlatmıştır. Sahabe, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gecenin kalan kısmında da namaz kılmak istediklerini söyleyince O, ihlasla başlanılıp bitirilen namazın, gecenin tümünde kılınan namaza denk olduğunu ifade etmiştir. Daha sonra Ramazan bitimine üç gün kalıncaya kadar başka hiçbir namaz kıldırmadığını, üçüncü gece ise sahur kaçtırmaktan endişe edecekleri kadar uzun bir namaz kıldırıp aile fertlerine dua ettiğini ve Ramazan ayı bitene kadar başka nâfile namaz da kıldırmadığını haber vermiştir.³²² Başka bir rivâyette de Resûlullah (s.a.v.)'in Ramazanın sonlarına doğru gecenin üçte birlik kısmı geçinceye kadar ashabına bazen teravih namazı kıldırıldığı rivâyet edilmiştir.³²³ Bu rivâyetler Resûlullah (s.a.v.)'in Ramazan'ın son günlerine doğru bazen ashabı ile teravih namazı kıldırıldığını göstermektedir. Ancak geriye kalan zamanların çoğunda tek başına ihya etmiştir. Bunun sebebi ise teravih namazının ümmet üzerine farz olmasından endişe etmesidir.

³¹⁹ İbn Mâce, “İkâmetu's-Salât” 173.

³²⁰ Nevevî, *el-Minhâc fi Şerhî Sahihî Müslim bin Haccac* (Riyad; Dâru'l Âlemi'l-Kütüb, 2003), 6:39.

³²¹ Buhârî, “Salâtü't- Terâvih”, 2; Müslim, “Salâtü'l-Müsâfirîn”, 178.

³²² Ebû Dâvûd, “Salât”, 318; Tirmizî, “Savm”, 81; Nesâî, “Kıyâmu'l-Leyl”, 4.

³²³ İbn Mâce, “İkâmetu's-Salât”, 173.

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in de bildirdiği üzere müslüman bir kişi Ramazan ayında inanarak ve karşılığını yalnızca Allah Teâlâ'dan bekleyerek gündüzünü oruçlu gecelerinde ise teravih namazı kılıp Allah Teâlâ'ya kulluk ettiğinde bu ibadetleri O'nun geğmiş ve gelecek günahlarına kefarete olur. Bu namaz da kişi bütün samimiyeti ile yerine getirdiği zaman ecrini alacağı ve Allah Teâlâ tarafından geğmiş günahlarının bağışlanacağını Hız. Peygamber (s.a.v.) bildirmiştir.³²⁴

Gece kılınan bir namaz olmasından dolayı da teravih namazı aynı zamanda bir gece namazıdır. Teheccüd namazında asıl olan kişinin bütün samimiyeti ve kalbi ile Rabbi'ne kulluk etmesidir. Bütün namazlarda böyle olduğu halde teravih namazı gece kılınması yönünden teheccüd namazının yerine geçer. şeyh Ubeydullah el-Mubârekfûrî Ramazanda kılınan teravih namazının teheccüd namazı yerine geğeceğini şöyle ağıklamıştır: “Bilinmelidir ki teravih, kıyam-ı Ramazan, gece namazı ve Ramazan'da teheccüd namazı bir tek şeyin anlatımıdır ve bir tek namazın adıdır. Ramazan'da teheccüd teravih namazından başka bir şey değildir. Çünkü Ramazan gecelerinde Resûlullah'ın, biri teravih diğer de teheccüd olmak üzere iki çeşit namaz kıldığına dair sahih ve zayıf hiçbir rivayet sabit olmamıştır. Ramazan dışındaki teheccüd Ramazan ayında teravihtir.”³²⁵ Hanefi âlimlerinden şeyh Enver şah el-Keşmîrî de aynı fikirde olmakla beraber bu konudaki görüşü şu şekildedir: Teravih namazının devamlı olmaması, cemaatle kılınması, bazen gecenin evvelinde bazen de gecenin sonunda kılınması, teheccüdün ise gecenin son vaktinde kılınması ve cemaatle kılınmaması gibi durumlar birbirinden farklı olsa da teravih namazı teheccüd namazıdır. Bu namazların sıfatlarının farklı olması çeşitlerinin farklı olduğu anlamına gelmez. Aksine bu namaz önce kılındığında teravih sonra kılındığında ise teheccüd olarak adlandırılmıştır.³²⁶ Ramazan gecelerinde kılınan teravih namazının teheccüd namazı olup olmayacağı ile ilgili Nurettin Yıldız “Ramazan gecelerinde kılınan teravih namazının ardırdan vitir namazı kılındığında Allah'ın izniyle teheccüd namazı yerine geğeceğini bildirmiştir.³²⁷ Orhan Çeker de Ramazan'da kılınan teravih namazının teheccüd namazının yerine geğtiğini ifade etmiştir. Çünkü vitir namazı gecenin son namazı olmasına rağmen Ramazan ayında teravihten sonra eda edilir. Bu

³²⁴ İbn Mâce, “İkâmetu's-Salât”, 173.

³²⁵ el- Azami, “Terâvih Namazı”, 11.

³²⁶ el- Azami, “Terâvih Namazı”, 11.

³²⁷ Fetva meclisi, “Ramazanda Teravih Namazı Teheccüd Yerine Geçer mi?”, Erişim: 12. 05. 2020.

da gösteriyor ki teravih namazı teheccüd namazıdır.³²⁸ Teravih namazı bir gece namazı olması yönünden teheccüd namazı ile benzerdir. Yukarıda âlimlerin görüşlerinden de anlaşılmıştır ki Ramazan ayında Resûlullah (s.a.v.) teravih namazı kıldıktan sonra ayrıca teheccüd namazı kılmamıştır. Bu konu ile ilgili herhangi bir rivâyete rastlanmamıştır. Hz. Aişe'den gelen rivâyette onun Ramazan aylarında eda ettiği teravih namazının güzelliğinden bahsetmiştir. Zaten Resûlullah (s.a.v.)'in Ramazan ayı dışında farz olarak eda ettiği teheccüd namazı da gerek kıyam gerek kıraat açısından güzel bir tertip ile yerine getiriliyordu. Hz. Peygamber (s.a.v.) Ramazan gecelerinde ayrıca teheccüd kılmamış diğer gecelerde eda ettiği gibi teravih namazını kılmıştır. Ayrıca Ramazan ayında terâaih namazını eda ettikten sonra cemaatle vitir namazının eda edilmesi o gece ayrı bir teheccüd namazının olmayacağını açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü vitir gecenin son namazıdır.

Teravih namazı bir aylık süreç ile kişiyi teheccüd namazına alıştıırır. İkisi de gece namazı olması konusunda benzerdir. Ramazan ayı itibari ile nefsi alıştırma eğilimindedir. Ramazan gündüzündeki oruç, sabır ve teslimiyet eğitimi verdiği gibi; gecesindeki teravih namazı da teheccüd disiplini kazandırır. Geçmiş günahların bağışlanmasına vesile olan teravih namazı teheccüde alıştıran bir niteliğe sahiptir.³²⁹

Sonuç olarak Hz. Peygamber (s.a.v.) Ramazan gecelerinin mümin kullar için ibadet, tövbe ve istiğfâr etmek için önemli bir ay olduğunu belirtmiştir. Bunun için de Ramazan gecelerini en güzel şekilde ihya etmeye davet etmiştir. Kendisi de bu geceleri en güzel şekilde ihya etmiştir. Kıldığı teravih namazı da gece kılınan bir namazdır ve bu namaz teheccüd namazının yerine geçer. Çünkü teheccüd namazı kıldığı zaman da vitir namazını sona bırakarak gecenin son namazını vitir yapmıştır. Günümüzde de vitir namazı sadece Ramazan ayında cemaatle birlikte kılır. Vitirin cemaatle kılınmasının sebebi teheccüdün cemaatle kılınmasından dolayıdır. Gecenin son namazı vitir olduğu için teravih teheccüd namazının yerine geçer ve son namaz olan vitir de cemaatle eda edilir. Bu da gösteriyor ki kılınan teravih namazı gece namazı yerine geçer.

³²⁸ Konya İl Müftülüğü, Prof. Dr. Orhan Çeker ile Güncel Fıkhi Meselelere Çözümler ve Temel İlmihal Bilgileri Dersleri 5. Ders", Erişim:22.07.2020, https://www.youtube.com/watch?v=2eQXdmFx01g&list=PLkGxs7AF3ZA8kdP7WE_1vV45ImDVD1-IA&index=52, 01:00:00-01:01:26.

³²⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı, "Teravih Namazı", 12. 05. 2020. <https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=30036>

7. Vitir ve Teheccüd Namaz

Vitir namazı birinci bölümde vitir başlığı altında incelenmiştir. Bu başlık altında vitir namazının gece kılınan bir namaz olmasından dolayı teheccüd namazı kapsamında olup olmayacağı açıklanacaktır. Aynı zamanda vitir namazı günün son namazı olmasından dolayı sonrasında başka nâfile namazların kılınıp kılınmayacağı açıklanacaktır. Eğer kılınacaksa baştan vitir namazını eda etmenin gerekli olup olmayacağı tahlil edilecektir.

Vitir namazı yatsı namazından sonra imsak vaktine kadar kılınan ve sonu tek rekâtlı olan namazdır. Vitir namazının vaktinin yatsı namazının kılınmasıyla başlayıp imsak vaktine kadar olduğunu, bu iki vakit içerisinde vitir namazını ya gecenin başında ya da imsaktan önce eda edilmesi gerektiği Resûlullah (s.a.v.)’in hadislerinde yer almaktadır.³³⁰

Vitir namazının vakti ile ilgili Hz. Âişe (r.a.)’den şöyle nakledilmiştir: “Resûlullah (s.a.v.) gecenin her vaktinde vitir namazı kılmıştır. (Son vakitlerindeki) vitir ise seher vaktinde son bulmuştur.”³³¹ Resûlullah (s.a.v.) hazerde ve seferde, sıhhatte, hastalıkta vitri edâ ettikleri gibi yatsı namazından sonra sabah namazına kadar gecenin her vaktinde vitri kılmışlardır.

Başka bir rivâyette ise Hz. Aişe (r.a.)’dan şöyle nakledilmiştir. “Resûlullah (s.a.v.) gecenin her vaktinde, gecenin evvelinde, ortasında, sonunda vitir namazı kılmıştır. Seher vaktinde vitrini sona erdirmiştir.”³³² Bu hadisten yatsı namazının ardından gecenin herhangi bir saatinde vitir namazının kılınabileceği anlaşılır. Gecenin başında ve ortasında Resûlullah (s.a.v.)’in vitir kılmış olması, bu vakitlerde vitrin kılınabileceğinin caiz olduğunu göstermekle birlikte, gecenin sonuna ertelenmesi de uykudan kalkabileceğine güvenenler hakkında en faziletli olan vakitlerdir.

³³⁰ Rukiye Koçak, *Vitir Namazı ile ilgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi*, (Yükseklisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2006), 30.

³³¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6:253, 46; Müslim, “Müsâfirîn”, 136; Ebû Dâvud, “Vitir”, 8.

³³² Buhârî, “Vitir” 13; Müslim, “Müsâfirîn”, 136, İbn Mâce, “İkâmetü’s-Salât”, 121; Tirmizî, “Vitir”, 4; Abdürrezzâk, *Musannef*, 3:4624; Humeydî, *Müsned*, 168; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1:120,104–105,

İbn Ömer (r.a.)'nın rivâyet ettiği başka bir rivâyete göre ise Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: ” *Gece namazlarınızın sonunu vitir olarak kılınız.*”³³³ Bu hadisten vitir namazını tehir etmenin müstehab olduğu anlaşılmaktadır. Gece vakti kılınan namazların sonuncusu vitir namazıdır. Gece yatsı namazından sonra vitir namazını kılıp, bir miktar uyuyup teheccüd namazı için kalktığımızda, tekrar vitir namazı kılınmaz. Yukarıdaki tavsiye, vitir namazını kılmamış olanlar içindir. Vitir, gece namazının esasını teşkil eder. Vitirden sonra teheccüde kalkan “ bir gecede iki vitir olmaz” nehyine binâen vitri îade etmez. Çünkü îade etse vitir, şef’a döner ve hikmet batıl olur.³³⁴ Çünkü Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Vitir haktır. Beş rekât ile vitir namazını kılmak isteyen kılsın. Üç rekât ile kılmak isteyen kılsın ve tek rekât ile kılmak isteyen yine kılsın.*”³³⁵ Bu rivâyette de vitir namazının tek rekât ve bir kez kılınan bir namaz olduğu anlaşılmaktadır. Bunun için gecenin evvelinde yatsı namazını eda edip ardından da vitri kılan Müslümanların gece teheccüd namazına uyanınca vitir namazını ikinci kez kılmaları gerekmez. Çünkü vitir namazı her yönüyle tek olan bir namazdır.

Bütün mezheplere göre vitir namazın kılıp uyuyan kişi gece namazı kılmak için daha sonra uyandığında istediği kadar namaz kılar ve “Bir gecede iki vitir kılınmaz”³³⁶ hadisi gereğince vitri îade etmesine gerek yoktur. Kaynaklarda Hz. Ebû Bekir, Ammar bin Yasir, Sa’d bin Ebu Vakkâs, Ebû Hureyre ve Hz. Aişe’den başka Tavûs, Nesâî, Mâlik, Evzâ’î, ve Ebû Sevr’in de bu yönde görüşleri aktarılmıştır.³³⁷

Yukarıda verilen rivâyetlerden de anlaşıldığı üzere vitir namazının vakti yatsı namazının vaktiyle başlayıp sabah fecrin doğuşuna kadardır. Fecrin doğmasıyla birlikte bütün gece namazları sona erdiği gibi vitir namazının vakti de sona ermiştir. Selef âlimleri ise, fecrin doğması ile birlikte vitir namazının ihtiyârî vaktinin sona erdiğini ama sabah namazı kılınıncaya kadar bu vaktin devam edeceğini belirtmişlerdir.³³⁸ Vitir namazının kılındığı vakit aynı zamanda teheccüd namazı için de uygun olan vakitlerdir. Biraz uyuyup uyandıktan sonra kişi eğer vitir namazını eda

³³³ Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, 2:20, 102, 143; Buhârî, “Vitir”, 4, 13; Müslim, “Salâtu’l Musâfirîn”, 20.

³³⁴ Koçak, *Vitir Namazı İle ilgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi*, 30.

³³⁵ Nesâî, “Kıyâmu’l-Leyl”, 40; Ebû Dâvud, “Vitir”, 3; İbn Mâce, “İkâme”, 123.

³³⁶ Ebû Dâvûd, “Vitir”, 9; Tirmizî, “Vitir”, 13.

³³⁷ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 2:597-599.

³³⁸ Dursun Demir, *Vitir Namazıyla İlgili Hadisler ve Değeri* (Yükseklisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2006), 164.

ederse bu vitir yerine geçer. Kılınan bu namaz salâtu'l-leyl dir. Kıyâmu'l-leyl kapsamına da girer. Çünkü bu namazla birlikte gece kıyâmı gerçekleşmiş olur. Aynı şekilde gece hiç uyumadan vitir namazını eda edip istirahat eden kişi de vitir namazını kılmış olur. Bu da salâtu'l-leyl kapsamındadır. Ancak teheccüd değildir. Çünkü teheccüd namazı nefsi namaz için uyandırmak ve bu vakitte Yaraticıya kulluk etmek demektir. Ve bu namaz müslümanlara sünnet olan bir namazdır. Resûlullah (s.a.v.)' de bu namazı farz olarak sürekli yerine getirmektedir.

Vitir namazı, Hz Peygamber (s.a.v.)'den beş vakit namaza ziyade olarak gelmiş, cumhura göre sünnet-i müekked bir namaz olsa bilse Hanefiler bu namazı vacip kabul ederek bu namaza büyük bir önem vermişlerdir. Resûlullah (s.a.v) bir hadisinde bu namazı kırmızı develerden daha hayırlı bir amel kabul ederek dünyevi metaların önüne geçirmiştir. Dünyanın bu nimetlerine karşılık ahiret mutluluğunun bu namazda olduğunu belirtmiştir.³³⁹ Son vaktinde kılmak en efdâl olsa bile kalkamayacak olanlar bu namazı uyumadan veya yatsı namazının devamında kılarak bu namazı yerine getirmiş olurlar. Ama kılmadıkları zaman kaza etmeleri gerekir.

Teheccüd namazı ise nâfile bir namazdır. Kişi uyumadan önce teheccüd namazına samimi bir kalp ile niyet edip de kalkamazsa bile Hz. Peygamber (s.a.v.)'den aktarılan rivâyetlere göre o namazı yerine getirmiş sayılarak ecrini kazanmış olur. Ve daha sonra kazası gerekmez. Ama vitir namazında Hanefilere göre kazası gerekir.

Vitir namazının teheccüd namazının bir parçası olup olmadığı konusunda farklı görüşler vardır. İmam Nevevi'ye göre bu konudaki en doğru görüş “el-Ümm ve el-Muhtasâr”da geçen vitir namazının teheccüd namazının bir parçası olduğu görüşüdür. Şâfiî mezhebinde bazılarına göre ise bu namaz başka bir namazdır teheccüd değildir.³⁴⁰

Resûlullah (s.a.v.), teheccüd namazı kılmanın en faziletli olduğu vakitler olan gecenin ortası veya son kısmını ibadet ve istiğfarla geçirilmesini tavsiye etmiştir. Konuyla ilgili fiilî sünneti anlatan çok sayıdaki rivâyette, Resûlullah (s.a.v.)'in yatsı

³³⁹ Koçak, *Vitir Namazı İle İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi*, 7.

³⁴⁰ Sami Erdem, “Vitir Namazının Hükümüne Dair Tartışmalar ve Abdulğani en-Nabli's-nin Keşfü's-Sitr an Farziyyeti'l-Vitr Adli Risâlesi” *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/43 (2012), 6.

namazını kılıp vitri kılmadan uyuduğunu, gecenin ortalarına doğru veya ortasından hemen sonra uyanıp ibadete başladığını, bir süre teheccüd namazı kıldıktan sonra vitir namazını ve daha sonra da sabah namazının sünnetini kıldığı aktarılır. Burdan anlıyoruz ki Hz. Peygamber (s.a.v.)'i kendine model alan mümin, yatsının son sünnetinden sonra vitir namazını kılmayıp, gece namazı için kalktığında teheccüd namazının ardından vitri kılarak sünnete uygun davranır. Gecenin son namazı vitir namazıyla tamamlanmış olmaktadır. Fakat teheccüd namazı bundan ayrıdır. Çünkü teheccüd namazı, uyuduktan sonra kalkarak kılınan özel bir namazdır. Yani gece kalkıp vitir namazından sonra teheccüd namazı kılınabilir. Fakat vitir namazını kılmadan uyuyan bir kişi, yukarıda da belirttiğimiz gibi, gece kalktığında önce teheccüdü sonra vitir namazını kılar. Geceleyin uyanamayacağından emin olmayan kişi ise vitir namazını kılıp ondan sonra uyuması daha uygundur. Eğer uyanılabilecekse, teheccüd namazı kılındıktan sonra yatılıp sabah namazı vakti için kalkılabilir.

Gece kalkıp kılınan vitir namazı ismen teheccüd olsa bile bu namaz vitir namazıdır. Teheccüd namazındaki faziletleri yerine getirip vitri de gece uyanıp kıldığımızda teheccüd namazındaki gibi sevaba erişiriz. Ancak bu kıldığımız namaz kıyâmu'l-leyl kapsamında vitir namazıdır. Uyumadan önce vitir namazı eda edildiği takdirde; gece teheccüd namazı için uyanıldığında vitir namazı tekrar kılınmaz. Ama gece teheccüd namazı için uyanacak olan Müslümanların vitri de bu saate erteleyerek gece uyandığı zaman önce teheccüd namazını kılması en sonda ise geceyi vitir namazı ile kılıp bitirmesi sünnete uygun olacaktır. Gece uyuyup uyandıktan sonra kılınan vitir namazı şekil ve fazilet bütünlüğü ile teheccüddür ancak niyeten vitir namazıdır. Hz. Peygamber (s.a.v.) vitir namazını gecenin sonuna bırakarak gecenin son bölümünde uyanıp teheccüd namazını kılması ve ardından da gecenin son namazı olan vitir namazını eda etmesi vitir namazının teheccüd namazı yerine geçmeyeceğini ortaya koymaktadır. Sadece gece uyuyup uyandıktan sonra kılınması yönünden teheccüd namazı ile benzerdir.

8. Cemaatle Teheccüd Namazı

Cemaat kelimesi “toplamak bir araya getirmek” anlamında “cem” masdarından türeyen Arapça bir isim olup sözlükte “insan topluluğu” manasına gelir. Fıkıh terimi olarak namazı imamla birlikte kılan insan topluluğuna denir.³⁴¹

Cemaatle namazın kökeni daha vahyin inmeye başladığı günlere dayanmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.) ilk önce eşi Hz. Hatice’ye daha sonra ise eşi ve yeğeni Hz. Ali (r.a.)’ya imamlık yaparak namaz kılmıştır. Daha sonra Müslümanların sayısı artmış ve Müslümanlara motive etmek için namaz cemaatle kılınmaya devam etmiştir.³⁴² Nübüvvetin daha ilk günlerinde Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Allah’a ibadetlerini ilk Müslümanlarla birlikte cemaatle yerine getirmesi cemaatle namazın önemini göstermektedir.

İslam dininde cemaatle namaz kılmak teşvik edilmiş ve bazı namazların cemaat halinde kılınması şart koşulmuştur. Beş vakit namaz, Cuma namazı ve bayram namazları cemaatle kılınan namazlardır. Cemaatle namaz kılmak kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Allah Teâlâ Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’e hitâb ederek şöyle buyurmuştur: Sen müminler arasında bulunup onlara namaz kıldıracağın zaman onlardan bir kısmı seninle beraber olsun." (Nisa 4/102)

Hz. Peygamber (s.a.v.) de cemaatle namaz kılmayı teşvik etmiş ve şöyle buyurmuştur: “*Cemaatle kılınan namaz, yalnız kılınan namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir.*”³⁴³ Başka bir hadiste ise “*Eğer müminler yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılmanın sevabını bilselerdi emekleyerek de olsa cemaate katılırlardı*”³⁴⁴ buyurarak cemaatle namazın önemini belirtmiştir. Ebû Hureyre (r.a.)’dan aktarıldığına göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Bir kimsenin cemaatle kıldığı namazın sevabı, evinde ve çarşı pazarda kıldığı namazdan yirmi beş kat daha fazladır. O kimse abdestini güzelce alıp, sonra sadece namaz kılmak maksadıyla mescide giderse attığı her adım sebebiyle bir derece yükseltilir, bir hatası da silinir. Namazını kıldıktan sonra abdestini bozmadan namaz kıldığı yerde kaldığı müddetçe, melekler ona: Allahım! Ona rahmetinle muamele et, ona acı! diyerek dua etmeye devam ederler. O*

³⁴¹ Mustafa Uzunpostalcı, “Cemaat” *DiA* (İstanbul: TDV yayınları, 1993), 7:288-289.

³⁴² Polat, “Hikmeti Teşrî Bağlamında Namaz”, 96.

³⁴³ Buhârî, “Ezân”, 30; Müslim, “Mesâcid”, 249-250.

³⁴⁴ Buhârî, “Ezân”, 32.

kimse namazı beklediği sürece namazda imiş gibidir."³⁴⁵ Bu rivâyette görüldüğü üzere cemaatle eda edilen namaz tek başına kılınan namazdan yirmi beş kat daha faziletlidir. Müslüman kişi güzelce abdest alır ve cemaatle namaz kılmak için yola çıkarsa attığı her adıma sevap yazılacağı ve günahlarının affolunacağı bildirilmiştir. İbn Hacer cemaat için vadedilen sevap katlanmasının, mescid cemaatine mahsus olduğunu belirtmiştir.³⁴⁶ Evde ailesi veya yakınları ile cemaat yapılarak namaz kılınsa dahi, buna erişilemeyeceğini belirtmiştir.

Rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) hayatı boyunca cemaate namaz kıldırmasıdır. Hastalandığı zaman ise yerine Hz. Ebû Bekir'i imam tayin etmiştir.³⁴⁷

Namazları cemaatle kılmadaki en büyük hikmet müslümanlar arasında birlik ve beraberliği arttırması, müslümanların birbirlerinden haberdar olmalarını sağlaması, aralarında bilgi alışveriş yaparak kardeşlik bilincinin iyice pekiştirilmesidir. Aynı zamanda Müslümanlar arasında dil, renk, mevki-makam gibi hiçbir farklılık göz önünde bulundurmadan müslümanların birleşerek cemaatleşip Resûllerinin başkanlığı altında kaynaşmalarına yardımcı olur. Her mescide gelmelerinde bu farklılıklar törpülenip Müslümanların kaynaşmalarını sağlar.³⁴⁸ Rivâyetlerde cemaatle namaz kılmanın teşvik edilmesinin en büyük gayesi insanlara düzen, hoşgörü, tevâzu gibi erdemleri kazandırmaktır. Sosyal statüsü ne olursa olsun aynı saf üzerinde ve aynı imama uyarak başların secdeye gitmesi Müslümanın içinde bulunan kin, nefreti haset gibi kötü duygu ve hasletleri yenmesine yardımcı olacaktır.

Elmalılı Hamdi Yazır cemaatle namaz kılan kimsenin en az dört kazancı olacağını, bunların; kalp güçlülüğü, temizlik, vakitlerin intizamı ve toplumsal düzelme olduğunu, bu sayılan faydaların cemaate devam şartıyla sadece bir namazda bile elde edileceğini, secde ederek kibirlenmeyi bırakıp kardeşliği tesis ederek ahlak yönünde bir gelişme ve yükselmeye sebep olacağını açıklamıştır.³⁴⁹ Bu da göstermektedir ki toplum düzeninin ve ahlakının sağlanmasında cemaatle namaz büyük önem taşımaktadır. Bir toplumda camilerin samimi ve huşu ile ibadet eden

³⁴⁵Buhârî, "Ezân" 30, "Salât", 87, "Büyû" 49; Müslim, "Mesâcid", 272; Ebû Dâvûd, "Salât" 48; İbn Mâce, "Tahâret", 6; "Mesâcid", 14.

³⁴⁶ Canan, *Hadis Külliyyâtı Kütüb-i Sitte Terceme ve Şerhi*, 104-105.

³⁴⁷ Uzunpostalıcı, "Cemaat", 288.

³⁴⁸ Canan, *Hadis Külliyyâtı Kütüb-i Sitte Terceme ve Şerhi*, 99.

³⁴⁹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Azim Dağıtım, 2011), 1:221.

müslümanlarla dolması o toplumun bireyleri arasında sevgi, saygı, kardeşlik bilincini arttıracığından o toplumda ahlâk seviyesi de yükselecektir.

Namazları cemaatle kılmak, Hanefî ve Mâlikî fâkihlerinin çoğunluğuna göre müekked sünnettir. Hanbelilere göre farz-ı ayn; Şâfiî mezhebine göre ise farz-ı kifâyedir.³⁵⁰ Hz. Peygamber (s.a.v.) cemaatin iki kişiden oluşacağını belirtmiştir. Buna göre imamdaki başka bir kişinin katılmasıyla cemaat oluşur. Hanefî ve Şâfiî fâkihleri cemaatin mümeyyiz bir çocukla dahi olabileceğini söylerken, Malikiler bununla cemaatin oluşamayacağını söylemişlerdir.³⁵¹

Camilerde kılınan namazların sadece farzları cemaatle eda edilir. Hz. Peygamber (s.a.v.) revâtib ve regâib olan nâfile namazları kılmış ve bu namazların evde tek başına kılınmasının daha uygun olduğunu belirtmiştir.³⁵² Teravih namazı cemaatle kılındığında vitir namazı da cemaatle eda edilir. Bundan dolayı vitir namazı sadece Ramazan ayında cemaatle kılınır bu ay dışında vitiri cemaatle kılmak mekruhtur.³⁵³ Nâfile namazlarda kusûf ve İmâmeyn'e göre istiska namazı da cemaatle kılınabilir.³⁵⁴ Kusûf ve istiska namazı dışında tüm sünnet ve nâfile namazları herkesin tek başına kılması uygun görülmüş, cemaatle kılınması ise mekruh kabul edilmiştir.³⁵⁵ Bu konuyla ilgili Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Ey İnsanlar! Evinizde namaz kılınız. Zira farz namaz dışındaki namazların en makbulü, insanın evinde kıldığı namazdır.”*³⁵⁶ Başka bir rivâyette ise Hz. Peygamber (s.a.v.), *“Biriniz farz namazını mescidde kıldığı zaman, o namazından evine de bir pay ayırsın. Zira Allah Teâlâ, bu nâfile namaz sebebiyle evinde hayır yaratır.”*³⁵⁷ buyurmuştur. Başka bir rivâyette ise *“Namaz kılmayarak evlerinizi kabirlere çevirmeyin”*³⁵⁸ uyarısında bulunmuştur.

Her müslümanın farz namazları yerine getirmesi zorunlu olduğundan açıktan kılınmasında bir sakınca yoktur. Ayrıca cemaat halinde farz olan bu ibadete insanların

³⁵⁰ Koca, *İslam İbadet Esasları*, 135.

³⁵¹ Buhârî, “Ezan”, 35; Nesâî, “İmamet”, 43-45.

³⁵² Diyanet İşleri Başkanlığı, “Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı”, Erişim: 9 Mayıs 2020, <https://kurul.diyanet.gov.tr/>

³⁵³ Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd Mevsilî, *İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, Nşr. Şuayb el-Arnaût, Ahmed Muhammed Berhûm, Abdullatîf Hırzullah (Dimaşk: Dâru'r-risâle el-âlemiyye, 2009), 1: 239.

³⁵⁴ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1: 241-242, 245.

³⁵⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 2: 144.

³⁵⁶ Buhârî, “Ezân”, 81, “İtisâm”, 3; Müslim, “Salâtü'l-Müsâfirîn”, 213; İbn Mâce, “İkâmet”, 186, 198.

³⁵⁷ Müslim, “Salâtü'l-Müsâfirîn”, 210; İbn Mâce, “İkâmetü's-Salat”, 186.

³⁵⁸ Buhârî, “Salât”, 52.

daha sağlam bir şekilde yöneltmesi sağlanmaktadır. Bundan dolayı büyük bir cemaat şuuru içinde kılınması daha uygundur. Nâfile namazlar ise herhangi bir zorunluluk olmaksızın insanların kendi özgür iradelerine bırakılmıştır. Allâh'ın rızasını kazanmak için gayret gösteren kişilerin tek başlarına gösteriştten tamamen uzaklaşarak kılmaları daha uygundur. Bu namazların evde kılınmasındaki en büyük gayelerden biri de evlerin namazla şereflenmesi ve bereketlenmesidir. Teheccüd namazı da Müslümanlar için en önemli nâfile namazlardan biridir. Gece namazı insanı günahlardan uzaklaştırır ve günahlarının affedilmesine vesile olur. Resûlullah (s.a.v.) bazen ashabından bir veya iki kişi ile teheccüd namazını kılmıştır. Huzeyfe b. Yeman rivâyeti³⁵⁹ bize gece namazının cemaatle kılınabileceğini göstermektedir. Başka bir rivâyette de Resûlullah (s.a.v.)'in İbn Mesud ile birlikte gece namazını yerine getirdiği hatta kıyâmı o kadar uzun tuttuğu için neredeyse İbn Mesud'un O'nu ayakta tek bırakmayı düşündüğü de rivâyet edilmiştir.³⁶⁰

Ayrıca Ramazan ayı dışında teheccüd namazı cemaatle kılındığında vitir namazının da cemaatle kılınması gerekir. Çünkü vitir teheccüde tabidir.³⁶¹ Hz. Peygamber (s.a.v.) bazen ashabından birkaç kişi ile kılmış olsa dahi nâfile namazlar kişiyi Allah Teâlâ'ya yakınlaştıran amellerden olduğu için herkes kendi gücünün yettiği kadarını eda etmektedir. Nâfile namazlar da ara sıra cemaatle eda edilebilir. Ancak bu cemaatin farz namazlardaki gibi devamlılık arzetmemesi gerekir. En büyük gaye samimi bir şekilde Allah (c.c.)'a yönelmek ve kulluğu yerine getirmek olduğu için teheccüd namazı gibi nefse zor ve ağır gelen bir namazın daha samimi, gösteriştten uzak kılınması için kişinin tek başına kılması daha uygundur.

9. Kütüb-i Sitte'de Teheccüd Namazı'nın Yeri

Bu kısımda teheccüd namazının Kütüb-i Sitte müellifleri olan Buhârî ve Müslim'in el-Cami'us-Sahihleri ve Ebû Dâvûd, Tirmîzî, Nesâî ve İbn Mâce'nin Sünenlerinde hangi bölümlerde geçtiğini inceleyeceğiz.

Teheccüd namazı teheccüd şeklinde sadece Buhârî'nin el-Câmiu's-Sahîh'inde "Kitâbu't-Teheccüd" bölümünde yer almıştır. Bu bölüm Câmi'sinin 19. bölümünde

³⁵⁹ Müslim, "Müsâfirîn", 203.

³⁶⁰ Buhârî, "Teheccüd", 9; Müslim, "Müsâfirîn", 204; İbn Mâce, "İkâmet", 200.

³⁶¹ Konya İl Müftülüğü, "Prof. Dr. Orhan Çeker ile Güncel Fıkhi Meselelere Çözümler ve Temel İlmihal Bilgileri Dersleri 5. Ders", Erişim:22.07.2020, https://www.youtube.com/watch?v=2eQXdmFx01g&list=PLkGxs7AF3ZA8kdP7WE_1vV45ImDVD1-IA&index=52, 01:00:00-01:01:26.

yer alır. Bu bölümde toplam 28 bâb başlığı ve 49 hadis bulunmaktadır. Genel olarak bu bölümdeki hadisler bizlere şu konular hakkında bilgi vermektedir. Hz. Peygamber'in teheccüd namazını ne şekilde kıldığı, kaç rekât kıldığı, ehli beytini bu namaza teşviki, iyi bir insan olmanın yolunun gece ibadetle geçirmek olduğu, Hz. Peygamber'in kıldığı gece namazının kıyamının uzunluğunun ne kadar olduğu, gecenin ortasının namazla ihya edilmesi, gecenin son kısmının ise dua, namaz ve istiğfarla geçirilmesi ve bunun ne şekilde olacağı, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yaşlanıncaya kadar gece kıldığı namazlarını ayakta kıldığı, geceyi ibadetle geçirince hangi duaları okuduğu, gece namaza kalkmayı âdet haline getiren bir kimsenin gece namazını terk etmesinin mekruh oluşu, ibadetlerde şiddet ve katılığın mekruh oluşu gibi konular yer almaktadır. Ayrıca nâfile sayılan ibadetlerde de nasıl bir yol izlediği hakkında da rivâyetler bulunmaktadır. Bu konular Buhârî'nin Câmi'sinde başka bölümlerde ve başka bâb başlıkları altında da zikredilmektedir. Çünkü Buhârî, bir hadisi Câmi'sinde ilgili diğer bâb başlıklarında ve bölümlerinde de tekrar eder. Buna örnek olarak Hz. Peygamber'in “*Abdullah ne iyi adamdır! Keşke gece namazı kılseydi*”³⁶² buyurduğu rivâyet teheccüd bölümünde geçmekle beraber fezâilu's-sahabe bölümünde de geçmektedir. Burada da görüldüğü üzere teheccüd namazı ile ilgili bir rivâyetler teheccüd bölümünden başka diğer bölümlerde de yer alır.

Müslim'in Cami'sinde ise teheccüd namazı ile ilgili rivâyetler daha çok “salâtu'l-müsâfirîn” ve “salât” bölümlerinde yer almıştır. Bu bölümlerde teheccüd namazı ile ilgili rivâyetler Müslim'in yöntemine uygun olarak farklı tarikleri ile birlikte zikredilmiştir. Bu rivâyetlerde de Buhârî'nin Câmi'sinde bulunan hadislerin konu bakımından çoğu bulunmaktadır.

Ebû Dâvûd'un Sünen'inde de teheccüd namazı pek çok bölümde yer almakla beraber daha çok “tatavvu” ve “salât” bölümlerinde teheccüd namazı ile ilgili rivayetler ayrıntılı bir şekilde yer almıştır.

Tirmizî'nin Sünen'inde de teheccüd namazı daha çok “salât” bölümünde işlenmiştir. Tirmizî bu bölümde teheccüd ile ilgili olan rivâyetleri verdikten sonra hadislerin sıhhat dereceleri ile ilgili de bilgi vermiş ve hadislerin ahkâm yönünü açıklamıştır.

---

³⁶² Buhârî, “Teheccüd”, 2, 21, “Fezâilu's-Sahâbe”, 19; Müslim, “Fezâilu's-Sahabe”, 139, 140.

Nesâi ise Sünen’inde teheccüd namazı ile ilgili rivâyetleri daha çok “kıyâmu’l-leyl” ve “âmelü’l-yevm ve’l-leyl” bölümünde ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir. Bu da göstermiştir ki Nesâi de Buhâri gibi gece namazını genel başlıklar içerisinde değil de ayrı bir bölümde aktarmıştır.

İbn Mace ise teheccüd namazı ile ilgili rivayetlerin çoğunu “İkâmet” ve “İkâmetu’s-Salât” bölümünde işlemiştir. İbn Mace’nin Sünen’i tekrallarının azlığı ve tertibinin güzelliği yönünden en önemli hadis kitaplarından biri sayılmıştır. Bu yönüyle İbn Mace kitabına teheccüd namazı ile ilgili olan rivâyetleri kendi tariki ile tekrarlara çok fazla yer vermeden aktarmıştır.

<u>Buhârî</u>	<u>Müslim</u>	<u>Ebû Dâvûd</u>	<u>Tirmizî</u>	<u>Nesâi</u>	<u>İbn Mâce</u>
✓ Teheccüd	✓ Salâtu’l-	✓ Tatavvu	✓ Salât	✓ Kıyâmu’l-	✓ İkâmet
✓ Deâvat	Müsâfirîn	✓ Salât	✓ Deâvat	Leyl	✓ İkâmetu’s-
✓ Tevhid	✓ Sıyâm	✓ Vitr	✓ Cum’a	✓ Âmelü’l-	Salât
✓ Vitr	✓ Fezâilu’s-	✓ Sünnet	✓ Fiten	Yevm ve’l-	✓ Züht
✓ Salât	Sahabe	✓ Savm	✓ Sıfâtu’l-	Leyl	✓ Et’ime
✓ Salâtu’t-	✓ Münâfikîn		Kıyâme	✓ Sıyâm	✓ Sıyâm
Terâvih	✓ Salât		✓ Et’ime	✓ Ezân	✓ Fiten
✓ Menâkıb			✓ Kıyâmet	✓ Zekât	
✓ Savm			✓ Mevâkıt	✓ Sehv	
✓ Rikâk			✓ Savm	✓ Tahâret	
✓ İ’tisâm			✓ Cum’a	✓ Tatbîk	
✓ Tefsîru’s-				✓ Mevâkit	
Sûre					
✓ Fezâilu’s-					
Sahâbe					
✓ Ta’bîr					
✓ Bed’ül-					
Halk					
✓ Terâvih					
✓ Enbiya					
✓ Vudû					

Kütüb-i Sitte’de Teheccüd Namazının Geçtiği Bölümler

Yukarıdaki tablo da görüldüğü üzere altı hadis kitabında teheccüd namazı ile ilgili rivâyetler yer almaktadır. Buhârî'nin “teheccüd” bölümü hariç geriye kalan muhaddislerin kitaplarında teheccüd namazı başka bölüm ve başlıklar içerisinde yer almaktadır. Nesâî'nin Sünen'inde de “teheccüd” yerine “kıyâmu'l-leyl” başlığı altında gece namazı ile ilgili hadisler yer almıştır. Diğer muhaddislerin kitaplarında ise genellikle “salât” bölümünde teheccüd namazı ile ilgili rivâyetler yer alır. Bu bölümlerde teheccüd namazının öneminden bahseden rivâyetler bulunmakla beraber; teheccüd namazının rekât sayısından, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu namazı ne şekilde kaç rekât kıldığı, ne zaman kıldığı, ehli beytini bu namaza teşviki, geceyi ibadetle geçirince hangi duaların okunması gerektiği, namazda iken Hz. Peygamber'in teheccüd namazını kıldığı zaman hangi sureleri ve duaları okuduğu, ibadetlerde şiddet ve katılığın mekruh oluşu, nâfile ibadetlerde nasıl bir yol izlenilmesi gerektiği ile ilgili rivâyetler yer almaktadır. Ayrıca iyi bir insan olmanın ve Allah'a karşı şükredici bir kul olmanın yolunda bu ibadetleri yerine getirmekten geçtiği ile ilgili rivâyetleri kapsamaktadır. Kütüb-i Sitte de teheccüd namazı ile ilgili rivâyetlerin çok fazla yer alması da bu namazın önemini daha fazla ortaya koymaktadır. Pekçok nâfile namaz nâfileler başlığı altında incelenirken, teheccüd namazının ayrı bölümlerde incelenmesi buna delildir. Ayrıca bu namaz ismi ile Kur'ân-ı Kerîm'de yer almaktadır. Bu altı kitabın dışında diğer hadis kaynaklarında da teheccüd namazı ile ilgili rivâyetler yer almaktadır. Teheccüd namazı da bir nâfile namaz olmasına rağmen pekçok kaynaktan pekçok bâb altında yer alması bu namazın dinimizdeki konumunu ortaya koymaktadır.

10. Teheccüd Namazı ile İlgili Mevzû Hadisler

Mevzû hadis; Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ait olmayan sözlerin onun ağzından uydurulmasıdır.³⁶³ Mevzû hadislerin ortaya çıkma sebepleri çoktur. Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ait olmadığı halde pekçok söz O'na isnat edilmiştir. Hadis âlimleri bu sözleri araştırarak güvenilirlik derecelerine göre sınıflandırmışlardır.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'e isnat edilen mevzû hadislerin bir konusu da namazdır. Ancak namazın da farz, vacip, sünnet ve nâfile olarak yerine getirilen kısımları olduğundan hepsi ile ilgili Hz. Peygamber (s.a.v.)'e isnat edilen uydurma hadis sayıca aynı olmamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) beş vakit kılınan namazlara

³⁶³ M. Yaşar Kandemir, “Mevzû”, *DİA* (Ankara: TDV yayınları, 2004), 493.

binaen nâfile olarak bazı namazlar eda etmiştir. Beş vakit olarak kılınan namazlar Kur’ân-ı Kerîm ve sünnet ile kesin bir şekilde sabit olduğu için bu konuyla ilgili uydurulmuş olan hadisler daha azdır. Bu yönden uydurulmuş olan hadisler daha çok o namazların konuları ve ayrıntıları ile ilgilidir.³⁶⁴

Farz namazlarla ilgili mevzû hadislerin uydurma olma sebepleri genel olarak ravilerin cerh yönünden çeşitli ithamlara maruz kalmaları, rivâyetle ilgili abartılı açıklamalar, rivâyette Kur’ân’a ve sünnete muhalif durumların olması, dil ve anlatım yetersizliği gibi durumlardır.³⁶⁵

Hiz. Peygamber (s.a.v.) farzlar dışında birtakım nâfile namazlar eda ederek Allah’a olan kulluk ve şükür borcunu yerine getirmiştir. Teheccüd namazı her ne kadar ümmet üzerine nâfile olsa da Hiz. Peygamber (s.a.v.) üzerine farzdı. (İsra 17/79) Hiz. Peygamber (s.a.v.)’den sonraki dönemlerde sevap kazanmak için insanlar Hiz. Peygamber (s.a.v.)’in sünnetinde olmayan birtakım namazlar ihdâs ederek Hiz. Peygamber (s.a.v.)’in sünnetinden uzaklaşmış ve bidatlere dalmışlardır.³⁶⁶ Teheccüd namazı ile ilgili de pekçok mevzû rivâyet³⁶⁷ Hiz. Peygamber’e isnat edilmiştir.

Çalışmamızda teheccüd namazı ile ilgili uydurma rivâyetler ve bu rivâyetlerin uydurma sebeplerini kısaca aktaracağız. Bu rivâyetler şunlardır:

1-Ebû Hüreyre (r.a.) Rasûlullah (s.a.v.)’in şöyle dediğini haber vermiştir:

*“Mü”minin şerefi, gecedeki namazıyladır. Onun izzeti insanlardan müstağni olmasındadır.”*³⁶⁸

Yukarıdaki Ebû Hureyre hadisi ile ilgili olarak İbnu’l Cevzi (ö. 597/1201) şöyle demişti: “Ebû Hureyre tarîkinde bulunan Davud b. Osman es-Sağri adâlet³⁶⁹ ve zabt³⁷⁰ yönünden eksik olduğundan bu hadis mevzûdur.” demiştir.³⁷¹

³⁶⁴ Selami Çölbeyi, *Namazla İlgili Uydurma Hadislerin Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2016), 22.

³⁶⁵ Çölbeyi, *Namazla İlgili Uydurma Hadislerin Değerlendirilmesi*, 22.

³⁶⁶ Çölbeyi, *Namazla İlgili Uydurma Hadislerin Değerlendirilmesi*, 52.

³⁶⁷ Hiz. Peygamber’e ait olmayan sözlerin onun ağzından uydurulmasına denir.

³⁶⁸ İbnu’l-Cevzî, Ebu’l-Ferec Abdurrahman b. Ali el-Kureşî, *Kitâbu’l-Mevdûât*, thk: Abdurrahman Muhammed Osmân (Medine: Mektebetü’s-Selefiyye, 1966), 2: 107.

³⁶⁹ Râvide bulunması gereken müslüman ve âkil bâliğ olma gibi şartlar yanında, onu küçük düşüren bütün davranışlardan uzak olmasını sağlayan mânevî ve ahlâkî özelliklerini de içine alan hadis terimi.

³⁷⁰ Râvinin hocasından öğrendiği hadisi başkasına rivayet edinceye kadar ezberinde saklaması anlamında hadis terimi.

³⁷¹ İbnu’l-Cevzî, *Kitâbu’l-Mevdûât*, 2:108.

Ebû Hureyre hadisindeki Davud b. Osman es-Segrî cerh edilmiştir.³⁷² Davut Es-Sağri'nin bu hadisi uydurmakla itham olunmasından dolayı bu rivâyet mevzûdur.

2- Ebû Hâzim, Sehl b. Sad'ın şöyle dediğini haber vermiştir: “Hz. Peygamber (s.a.v.)’e Cebrail, geldi ve şöyle dedi: *“Ey Muhammed! Dilediğin kimseyi sev. Muhakkak ki sen ondan ayrılacaksın. İstediyin şeyi yap. Onunla karşılık göreceksin. İstediyin kadar yaşa. Muhakkak ki sen öleceksin. Bil ki müminin şerefi gecede namaza kalkmasındadır. Onun izzeti insanlardan müstağni olmasındadır.”*”³⁷³

İbnu’l Cevzi bu rivâyetle ilgili “sahih olmayan bir rivâyettir”³⁷⁴ diyerek bu rivâyetin mevzû olduğunu açıklamıştır. Allah Rasûlu gece namazının bağrında açtığı manevî iklimi pekçok hadisinde en güzel sözleri ile açıklamıştır, mü’mine bu namazın kazanımlarından bahsetmiştir. Ama hiçbir sözünde mü’mini şerefli kılmanın gece namazı olduğunu belirtmemiştir. Güvenilir hadis kitaplarında bunu ifade eden bir rivâyet bulunmamaktadır. Böyle bir ifade büyüklerin veciz sözlerini anımsatmaktadır.³⁷⁵ Allah katında bir insanı diğer bir insandan üstün kılan şey sadece takvadır. Bir Müslüman Allah’tan ne kadar korkarsa o derece Allah katında üstün olur ve şeref kazanır. Bundan dolayı böyle bir rivâyet uydurmadır ve sahih kaynakların hiçbirinde yeri yoktur.

3-Gece namazı ile uydurulmuş başka bir rivâyet ise şöyledir: Numân b. Beşir Hz. Peygamber (s.a.v.)’den işittiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Sizden biri içinde gece namazı kılma arzusu varken uyursa yanına bir avuç toprak koysun. Uyandığı zaman sağ yanına koysun solundan uzaklaştırsın.”*³⁷⁶

Ebû Hâtim yukarıdaki rivâyetin bâtil olduğunu ve hiçbir aslının bulunmadığını belirtmiştir. Yahya b. Main ise isnatta bulunan Eyub b. Utbe’nin بشيء ليس³⁷⁷ hiçbir şey olmadığını söylemiştir Nesâî’de bu hadisin muzdarib³⁷⁸ olduğundan dolayı zayıf bir hadis olduğunu belirtmiştir.³⁷⁹

³⁷² İbnu’l-Cevzî, *Kitâbu’l-Mevdûât*, 2:108.

³⁷³ İbnu’l-Cevzî, *Kitâbu’l-Mevdûât*, 2:108.

³⁷⁴ İbnu’l-Cevzî, *Kitâbu’l-Mevdûât*, 2:108.

³⁷⁵ Çölbeyi, *Namazla İlgili Uydurma Hadislerin Değerlendirilmesi*, 67-68.

³⁷⁶ İbnu’l-Cevzî, *Kitâbu’l-Mevdûât*, 2:108. LEYSE bi-ŞEY’

³⁷⁷ Genellikle metrûk râviler hakkında kullanılan cerh terimi.

³⁷⁸ Sened veya metinleri arasında çözümsüz ihtilâf bulunan hadis .

³⁷⁹ İbnu’l-Cevzî, *Kitâbu’l-Mevdûât*, 2:108.

4-Gece namazı ile ilgili uydurulmuş başka bir rivâyet ise şöyledir. Câbir (r.a.), Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle dediğini aktarmıştır: *“Kimin gecede namazı çok olursa gündüz onun yüzü güzel olur.”*³⁸⁰

Yukarıdaki rivâyet altı tarık ile gelmiştir. İbnu'l Cevzi bu rivâyetin Resûlullah (s.a.v.)'e ait olmadığını ve bu yüzden sahih olmadığını belirtmiştir. Hadisi rivâyet eden tariklerde zayıf, yalancı ve meçhul râvilerin bulunduğundan dolayı bu rivâyette mevzûdur.³⁸¹ Ali el Kâri'de bu rivâyetin aslının olmadığını ve hadis âlimlerinin ittifakı ile mevzû olduğunu belirtmiştir.³⁸²

Kur'ân-ı Kerîm'de namaz kılanların, Allah'a secde edenlerin yüzlerinde bu secde izinin bulunduğu geçmektedir.(Fetih 48/29) Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.)'in de birçok hadisinde abdest alan ve namaz kılan kulların yüzlerinde nurun olduğu belirtilmiştir. Bununla ilgili bir rivâyette Allah Resûlu (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *Mü'min kulun nuru ve beyazlığı, abdest suyunun ulaştığı yere kadar ulaşır.*³⁸³ Bu konuyla ilgili yine Ebû Hüreyre'den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah mezarlığa geldi ve: *Selam size ey mü'minler diyarı! İnşallah biz de size katılacağız. Kardeşlerimizi görmemizi çok isterdim dedi.*

Ashab-ı kiram:

– *Biz senin kardeşlerin değil miyiz, Ya Rasûlallah? dediler. Allah Rasûlü (s.a.v.):*

– *“Sizler benim ashabımsınız, kardeşlerimiz henüz gelmemiş olanlardır.”* buyurdu. Bunun üzerine Ashab:

– *Ümmetinden henüz gelmemiş olanları nasıl tanıyacaksın, ey Allah'ın Rasûlü? dediler. Hz. Peygamber (s.a.v.):*

– *Ne dersiniz? Bir adamın alnı ak ve ayakları sekili bir atı olsa, yağız ve doru at sürüsü içinde kendi atını tanımaz mı? diye sordu. Sahabe:*

– *Evet, tanır, Ey Allah'ın Rasûlü, dediler. Rasûl-i Kibriya:*

³⁸⁰ İbn Mâce, “İkâmetu's Salât” 174.; İbnu'l-Cevzî, *Kitâbu'l-Mevdûât*, 2:109; Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî, el-*Esrârü'l-Merfû'a Fi'l-Ahbâri'l-Mevzû'a (El-Mevzû'âtü'l-Kübrâ)*, Thk:Muhammed b. Latif es-Sabbağ, 3. Baskı, (Beyrut: Mektebetu'l İslâmiyye, 1986), 342.

³⁸¹ İbnu'l-Cevzî, *Kitâbu'l-Mevdûât*, 2:111.

³⁸² Ali el Kâri, el-*Esrârü'l-Merfû'a Fi'l-Ahbâri'l-Mevzû'a (El-Mevzû'âtü'l-Kübrâ)*, 343.

³⁸³ Müslim, “Tahâre”, 40.

—İşte onlar da abdestten dolayı yüzleri nurlu, el ve ayakları parlak olarak gelecekler. Ben havzın başına onlardan önce varacağım buyurdu.³⁸⁴

Yukarıdaki rivâyetlerde Resûlullah (s.a.v.)’in ashabını abdest izlerinden ve yüzlerindeki nurdan tanıyacağı belirtilmiştir. Bu nur ve beyazlık dünyada bazı Müslümanlarda görülse de asıl itibari ile ahirette görülecektir. Rivâyette geçen konu da Kur’ân-ı Kerîm’e ve Hz. Peygamber (s.a.v.)’in hadislerine de uymamaktadır.³⁸⁵ Ayrıca Cabir’in naklettiği hadise göre sadece gece namazı kılanların yüzleri güzelleşir. Oysa abdest ve beş vakit namaz kılanların yüzleri güzelleşecektir. Sadece gece namazı kılanların değil. Rivâyette meçhul ravilerin de bulunması bu rivâyetin mevzu olduğunu ortaya koymaktadır.

5-Gece namazı ile ilgili başka bir rivâyette ise Selmân el-Fârisî (r.a.), Rasûlullah (s.a.v.)’in şöyle dediğini haber vermiştir:

“Ey Selmân! Sana ilginç şeylerden bahsetmiyeyim mi? Bunun üzerine şöyle dedim: Evet bahset ki Allah’ın sana ihsan ettiği şeyler bize ihsan edilmiş olsun.”

Şöyle dedi: “Evet Ey Selman! Gecenin karanlığında ve insanların gafletinde kalkan nice kul vardır ki misvakla ağızını ve dişlerini temizler. Abdest alır. Başını ve sakalını tarar ve iki rekât namaz kılar. İlk rekâtında Fâtihatü’l-Kitâb ve Kul Yâ Eyyühe’l-Kâfirûn, ikinci rekâtında Fâtihatü’l-Kitâb ve Kul Hüvellâhü Ehad okur. Teşehhüd yapar. Selam verir ve sesini yükselterek şöyle söyler: “Lâ ilâhe illallâhü Vahdehü Lâ şerîke Leh. Lehülmülkü ve Lehül hamd. Yuhyî ve Yumût ve Hüve Hayyün lâ Yemût. Biyedihil hayr ve Hüve Alâ Külli şeyin Kadîr. Allâhümme Lâ Mânia Limâ E’tayte ve Lâ Mu’tıye Limâ Mena’tı ve Lâ Yenfeü Zelceddi Minkelced.” Sonra kalkar. İki rekât namaz kılar. İlk rekâtında Fâtihatü’l-Kitâb ve Kul Eûzü Birabbi’l-Felak okur. İkinci rekâtında Fâtihatü’l-Kitâb ve Kul Eûzü Birabbi’n-Nâs okur. Teşehhüd yapar. Selam verir ve sesini yükselterek şöyle söyler: “Lâ İlâhe İllallâhü Vahdehü Lâ şerîke Leh. Lehülmülkü ve Lehül hamdü ve Hüve Alâ Külli şeyin Kadîr.

Allâhümme Lâ Mânia Limâ E’tayte ve Lâ Mu’tıye Limâ Mena’tı ve Lâ Yenfeü Zelceddi Minkelced.” Allah, onunla Cehennem arasında, iki hendek arası gökle yer arası kadar olan altı hendek kılar. Her bir rekâtını yetmiş rekât yazar. Kendisinden

³⁸⁴ Müslim, “Tahâre”, 39.

³⁸⁵ Çölbeyi, *Namazla İlgili Uydurma Hadislerin Değerlendirilmesi*, 71.

sığınılan hiçbir şey yoktur ki şöyle söylemesin: “Allahım! Bu namaz kılanı benden koru.” Ta ki Cehennem şöyle der: “Allahım! Beni İbrahim’e karşı soğuk ve selametli kıldığın gibi bunu benden kurtar. O geceki ecirden iki garanti vardır. Beni hakla gönderene yemin olsun ki ona cennetler vardır. Her cennette altından bin şehir, gümüşten bin şehir, inciden bin şehir, zebercetten bin şehir, kırmızı yakuttan bin şehir, büyük inciden bin şehir ve mücevherden bin şehir vardır. Her şehirde bin saray vardır. Her sarayda bin ev vardır. Her evde bin çadır vardır. Her çadırdan bin oda vardır. Her odada bin döşek vardır. Her döşekte huriden bir zevce vardır. Her zevcenin yanında gözün görebildiği kadar hizmetçi ya da hizmetçilerden iki saf vardır. Her bir cariye’nin yanında en güzel miskle saçları tarayan adetleri yetmiş bin olan hizmetçi vardır. Her hizmetçinin yanında hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir insanın kalbine gelmeyen şeyler vardır. Kaburga kemikleri, hilaller gibidir. Dudakları, kuş kanadının yelekları gibidir. Allah, her odaya selsebilden bir nehir, kevserden bir nehir ve mühürlü şaraptan bir nehir verir. O nehrin kenarında yayılmış ağaçlar vardır. O ağaçları huriler taşır. Birisini eliyle aldığında onun yerine başkası biter. Allah, kadrinden mümine, o zevcelerin hepsine ulaşan şeyleri verir. O yemekten yer. O içecekten içer. Bir zevceye vardığında, o zevce eski haline geri döner. Bir yemek yediğinde sanki o, onu hiç yememiş gibidir. Bir içecek içtiğinde sanki o, onu hiç içmemiş gibi geri döner.”

Bunun üzerine Selmân şöyle dedi: “Ey Allah”ın Rasûlü! Kulaklarım bundan daha ilgi çekici, bundan daha acayip bir söz işitmedi.” Rasûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: “Onun büyüklüğü az olduğu halde, bu, Allah”ın fazlındandır. Dostum Cibril bana şöyle diyerek haber verdi:

“Ey Muhammed! Allah”a ve Ahiret gününe iman edenler, gecenin karanlığında ve insanların gaflette oldukları zamanda namaz kılmaya kalktıklarında Allah Teâlâ şöyle der: “Ey Meleklerim! Kuru ağaçlar arasındaki yaş ağaca bakın. Tatlı uykusundan ve yumuşak yatağından kalktı. Bu şekilde benim rızamı istiyor. Sevabı nedir?” Melekler şöyle dedi: “Sen daha iyi bilirsin Ya Rabbi!” şöyle dedi: “Ona bin hasene yazın. Ondan bin günahı silin. Bin derece yükseltin. Ona, Dârü’l-Celâl”de bin kapı açın.”³⁸⁶

---

³⁸⁶ İbnu’l-Cevzî, Kitâbu’l-Mevdûât, 2:120-121.

Yukarıdaki hadisle ilgili İbnu'l Cevzi “Bu Resûlullah (s.a.v.)’e uydurulmuş bir hadistir. Bu rivâyetin senedinde meçhul bir cemaat vardır” demiştir.³⁸⁷

Resûlullah (s.a.v.)’in teheccüd namazını kaç rekât olarak kıldığını “Teheccüd namazının rekât sayısı” adlı başlıkta işlemiştik. O başlık altında bu konu ile rivâyetleri verirken Resûlullah (s.a.v.)’in teheccüd namazını ikişer ikişer kıldığını³⁸⁸ ayrıca rekât olarak; üç, beş, yedi, dokuz, on bir ve bazen on üç³⁸⁹ rekât halinde eda ettiğini belirtilmişti. Ayrıca Resûlullah’ın bazen kıraatı çok uzun tuttuğu için rekât sayısında düşüş olmuştur. Yukarıda Selmaân-ı Farisi’nin rivâyetine göre Resûlullah (s.a.v.)’in kıldığı teheccüd namazının rekât sayısı değişse de Resûlullah (s.a.v.) hiçbir zaman dört rekât olarak eda etmemiştir. Dolayısıyla sünnete muhalif bir durum oluşmuştur. Ayrıca rivâyet içerisinde geçen abartılı ifadeler de rivâyetin mana yönünden bozuk olduğunu ispatlamaktadır.³⁹⁰ Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.)’in hiçbir rivâyetinde bu kadar abartılı ifadeler yer almamıştır. Mevzû olan rivâyetleri tanımanın en bilindik yönü de lafızlarındaki bozukluktan çok manalarında bulunan ölçsüzlüktür.³⁹¹ Bu rivâyetin de manasında bulunan ölçsüzlük sebebiyle de mevzû kabul edilmiştir.

6-Teheccüd namazı ile uydurulmuş rivâyetlerden biri de sabah namazlarında müezzinin ezan okurken söylediği “*Namaz uykudan hayırlıdır.*” sözüdür.³⁹²

Bu rivâyetin hadis olduğuna dair bir aslı yoktur. Dâmiri bu sözün İbn Rafiâ tarafından söylendiğinden dolayı Hz. Peygamber (s.a.v.)’e ait olmadığını belirtmiştir.³⁹³

Çalışmamızın bu bölümünde teheccüd namazı ile ilgili uydurulmuş olan bazı rivâyetler aktarıldı. Bu rivâyetlerdeki illet sebepleri ise farklı idi. Bazı rivâyetlerde senetteki râvinin zayıf ve meçhul bir ravi olduğu için rivâyetin mevzû olduğu anlaşılmıştır. Kimi rivâyetler ise Kur’ân’a ve sünnete biraz uygunmuş gibi görölse de iyice tahkik edildiğinde konunun çok özele indirildiği için mevzû kabul edilmiştir. Bazı rivâyetlerde ise manadaki abartı ve ölçsüzlük ile rivâyetin uydurma olduğu anlaşılmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) her zaman orta yollu olmuş ve sözlerinde de

³⁸⁷ İbnu'l-Cevzî, *Kitâbu'l-Mevdûât*, 2:121.

³⁸⁸ Buhârî, “Teheccüd”, 10.

³⁸⁹ Buhârî, “Teheccüd”, 10.

³⁹⁰ Çölbeyi, *Namazla İlgili Uydurma Hadislerin Değerlendirilmesi*, 76.

³⁹¹ Kandemir, “Mevzû”, 495.

³⁹² Ali el-Kârî, *el-Esrârü'l-Merfû'a Fi'l-Ahbâri'l-Mevzû'a (El-Mevzû'âtü'l-Kübrâ)*, 223-224.

³⁹³ Ali el-Kârî, *el-Esrârü'l-Merfû'a Fi'l-Ahbâri'l-Mevzû'a (El-Mevzû'âtü'l-Kübrâ)*, 224.

ölçüsüzlükten kaçınmıştır. Teheccüd namazı da ümmet üzerine nâfile namaz olmasından dolayı din düşmanları tarafından Hz. Peygamber (s.a.v.)’e isnat edilerek yeni rivâyetler aktarılmıştır. Ümmet üzerine nâfile bir namaz olduğu için de bu konuyla ilgili uydurma rivâyetler artmıştır. Müslümanlar; bilinçli olmalı ve bunun farkında olup sünneti iyi anlamak için çabalamalıdır. Aksi takdirde Hz. Peygamber (s.a.v.)’e ait olmayan bir rivâyet O’na aitmiş gibi aktarılıp yanlışın yayılmasına sebep olunur.

11. Teheccüd Namazının Fert ve Toplum Üzerine Etkisi

Allah Teâlâ evreni belirli bir düzen ve gaye üzere yaratmıştır. O hiçbir şeyi boş yere yaratmadığı gibi kullarını sorumlu tutmuş olduğu konularda da mükellefler için pekçok fayda gözetmiştir. Mükellefiyette esas Allah’ın rızasını kazanmaktır. İnsanlığın mükellef olduğu hususlardan biri ve en önemlisi de namazdır. Namaz ibadeti Şâri’ tarafından hayat boyu öğrenme modeli olarak meşru kılınmış bir çeşit eğitimidir. Bu eğitimin neticesinde mükellefe maddi-manevi, ferdi-içtimai ve sıhhi yönden çeşitli tecrübeler kazandırır. Mükellefe sınırlı olan ömrünü en iyi şekilde değerlendirerek ahirete en az pişmanlıkla gitmeyi öğretir. Bu da namazın fert açısından hikmetinin bir sonucudur.³⁹⁴

Namaz ibadeti insanın yaptığı basit birtakım beden hareketlerinden ibaret olmayıp bedenden ruha, gönüle kadar bütün benliğimizin Allah huzurundaki en güzel şeklidir.³⁹⁵ Bu açıdan namazın teşrî’ gayesi; sırf Allah’a ibadet etmek ve O’nun rızasını kazanmaktır. Namaz, başlı başına bağımsız bir ibadet olması itibariyle, öncesinde teyemmüm ve abdest gibi ön hazırlığı içinde barındırması, belirli zamanlarda eda edilmesi, eda edilirken vücudun hemen hemen bütün uzuvlarını çalıştırması, secde esnasında insanın yaratılış maddesi sayılabilecek maddelerden biri olan toprakla teması sebebiyle kişideki statik elektiriği alması gibi çeşitli faydaları içermektedir. Ancak esas gaye, zikrettiğimiz faydalar değildir. Zira bunlar halis niyetle yapılan kulluk vazifesinin nedenleridir.³⁹⁶ Namaz kişinin yaratıcısı ile bağımlı devamlı kılar. Kişi namaz da Kur’ân okuyarak ilahi kelim ile gerçek bir manada

³⁹⁴ Polat, *Hikmet-i Teşrî’ Bağlamında Namaz*, 131.

³⁹⁵ Nurten Kınter, “Namaz ve Ahlaki Olgunluk İlişkisi”, *Dini Araştırmalar Dergisi* 19/50 (Temmuz-Aralık, 2016): 107.

³⁹⁶ Polat, *Hikmet-i Teşrî’ Bağlamında Namaz*, 101.

bütünleşir ve hayatını bu yönde şekillendirir.³⁹⁷ Mükellef olan kişi namazını vaktinde kılarak kendi yaratıcısına itaat etmiş olur. Bu itaat genel olmakla beraber yapılmış olan ibadet ile de kişiye özelden pekçok fayda sağlamaktadır.

Namaz kılan mümin kendine özgü bir şahsiyet geliştirerek sağlıklı bir vicdana sahip olur. Her namaz kılışında Allah ile irtibat kuran mümin, onu zikreder, O'na yalvarır ve O'na şükrederek kalbindeki kirlerden kendini arındırır. Namaz kılarak ahlaki açıdan kendini arındırır ve güzelleştirir. Bu şekilde kötülük yapmaktan kendini uzak tutar ve Yaratıcısına yakışır bir kul olma yolunda gayret gösterir.³⁹⁸

Teheccüd namazı ümmet üzerine farz olmasa bile eda edildiği takdirde fazileti çok olan bir namazdır. Hem yerine getirildiği zaman itibari ile kişiye zor gelmesi hem de kişinin kendi nefsi ile mücadele etmesi sonucu bireysel ve toplumsal pekçok fayda içerir. Bunun en güzel örneklerini daha İslam'ın ilk yıllarında henüz Ramazan orucu, zekât, hac, örtünme hatta beş vakit namazın bile farz kılınmadığı bir dönemde gecelerin ihya edilmesine yönelik tavsiye ve düzenlemelerin olması, daha sonraki dönemde oluşturulması hedeflen Müslüman toplumunu oluşturacak fertlerin mükemmel bir şahsiyet sahibi olmalarını sağlama konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Gece namazının Müslüman bir şahsiyetin oluşmasındaki bu etkenin en önemli sebebi kişinin yalnızca temiz bir kalp ile Allah'a yönelmesi ve gece herkesin dinlendiği ve uykunun en güzel olduğu bir anda nefsini yenerek Allah'a yönelmesidir. Teheccüd namazı, kıyam, kıraat, rükû, secde vb. tesbihatı yoğun biçimde barındırması yönüyle en değerli kulluk amelleri arasında yer alır. Ayrıca bu namazın kılındığı zaman ve mekân da ona ayrı bir önem kazandırmaktadır. Fahreddin er-Râzî'nin ifadesiyle gece vakitleri mânevî lutuf, feyiz ve bereketin en bol ve en mükemmel şekilde elde edildiği vakitlerdir.³⁹⁹ Bu vakitler ibadetin daha sakin bir ortam ve rahat bir zihin ile yapılmasına yardımcı olur. Bu vakitte yapılan ibadetin kişiye kazandırdığı huşû ve huzur, gece sessizliğinin oluşturduğu duygusal yoğunluk, namazı kılanın kendisiyle yalnız başına kalması sonucu ortaya çıkan samimiyet ve herkesin uyuduğu

³⁹⁷ Hüseyin Certel, "Psikolojik Bir Yaklaşımla Sözlü Fiil Şart ve Rükunlarıyla Namaz", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (1997): 341.

³⁹⁸ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an Psikoloji Atlası* (Malatya: Kendini Bilmek yayınları, 2011), 1:510.

³⁹⁹ Fahrettin er-Râzî, *Mefâtihu'l- Gayb*, 20:36.

bir vakitte uykunun bölünmesinden dolayı nefse galip gelme sonucu oluşan mânevî atmosfer teheccüdü diğer nâfile namazlardan ayıran önemli kazanımlardır.⁴⁰⁰

Beden için de her ne kadar yorucu olsa da teheccüdün fert ve topluma yönelik faydaları çoktur. Bunun en güzel örneklerini Hz. Peygamber'in hadislerinde görüyoruz. Hz. Bilal (r.a.) anlatıyor: Resûlullah (a.s.) buyurdular ki: “ *Size geceleyin kalkmayı tavsiye ederim. Çünkü o, sizden önce yaşayan Salihlerin âdetidir; Rabbinize yakınlık (vesîlesi)dir; günahlardan koruyucudur; kötülüklere kefarettir, bedenden hastalığı kovucudur.* ”⁴⁰¹ Hadiste Hz. Peygamber (s.a.v.)'in teşvik ettiği gece kalkması öncelikle teheccüd namazını da içine alan bir kalkmayı içerir. Teheccüd namazı tam bir ihlâs ve huşu ile yerine getirildiğinde müninde sağlam bir ahlaki kontrol sistemi meydana getirirerek karakterini sağlamlaştırır. Pekçok kötü hasleti yenerek daha dürüst bir kul olmasına yardımcı olur.

Bu hadisten şunları çıkarabiliriz.

- Gece namazı kişiyi Allah'a yakınlaştırır. O'nun Rahmetini kazanmaya yardımcı olur.
- Kişiyi günahlardan uzaklaştırarak kişinin işlemiş olduğu günahlara örtü olur.
- Bedenden hastalıkları uzaklaştırarak, sağlığını kazanmasını sağlar.⁴⁰²

Resûlullah (s.a.v.) başka bir hadisinde ise şöyle buyurmuştur: “*Sizden biri uyuduğunda şeytan onun ense köküne üç düğüm atar. Her bir düğümü attığı yere, “Gecen uzun olsun uyu!” diye eliyle vurur. Eğer o kimse uyanarak Allah'ı anarsa, düğümlerinden biri çözülür. Abdest alırsa, bir düğüm daha çözülür. Bir de namaz kılırsa, şeytanın attığı bütün düğümler çözülür ve böylece neşeli ve huzurlu bir şekilde sabahlar. Allah'ı anmaz, abdest alıp namaz kılmazsa, uyuşuk ve tembel bir halde sabahlar.* ”⁴⁰³ İbrahim Canan bu hadisi açıklarken kişinin Allah'ı zikredince gaflet, abdestle necaset, namazla tembellik ve ağırlık düğümünün çözüldüğünü açıklamıştır. Ayrıca namazı kılarak Allah'a karşı kulluk görevini yerine getirmenin verdiği psikolojik hal ile kişinin rahatlayacağını ve böylece içinde bulunan sıkıntıdan kurtulacağını belirtmiştir.⁴⁰⁴ Bu rivâyetle de teheccüd namazının uykudan uyanarak

⁴⁰⁰ Köse, “Teheccüd”, 40:323.

⁴⁰¹ Tirmizî, “Da'avât”, 112.

⁴⁰² Canan, *Hadis Külliyyatı Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, 9:302.

⁴⁰³ Buhârî, “Teheccüd”, 12.

⁴⁰⁴ Canan, *Hadis Külliyyatı Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, 9:311.

kılınan bir namaz olmasından dolayı kişinin üzerinde bulunan uykuyu yenerek şeytanın kendisini aldatmasından kurtardığını anlıyoruz. Ayrıca kişinin üzerinde bulunan uyuşukluk halinin de biteceğini ve Allah'ın emrini yerine getirmenin mutluluğu ve huzuru ile dolması ile de psikolojikmen rahatlamasına yardımcı olur.

Gece namazının sağlık açısından da pekçok faydası olduğuna yönelik pekçok bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar sonucunda da gece namazının sağlık açısından faydasına yönelik pekçok bulgular elde edilmiştir. Bu konuyla ilgili şu bulgu çok önemlidir.

*“Son araştırmalar kesintisiz 8 saatlik bir gece uykusunun sanılanın aksine sağlıklı olmadığını ileri sürmektedir. Gece saatlerinde 3, 3.5 saatlik bir uykudan sonra uyanmanın beyin ve vücut üzerinde farklı olduğu belirtilmektedir. Uykunun bu ilk evresinden sonra 1 saat uyanık kalıp gecenin sessizliğinde dinlenmiş bir beynin verimi yorgun bir beyinden daha yüksektir. Bu bölünmenin sonrasında bir kez daha 3 veya 3.5 saatlik bir uyku sonrası vücut uyku ihtiyacını karşılamış olacaktır.”*⁴⁰⁵

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı üzere gece namazının beynin dinlenmesi üzerine büyük etkisi vardır. Beyin içerisinde bulunan “epifiz” bezinin en önemli salgısı olan melatonin⁴⁰⁶ sadece karanlık ortamda salgılanıyor. Gece saat 23 ile sabah 5 arasında melatonin düzeyi de en yüksek seviyeye ulaşıyor.⁴⁰⁷ Gece namazları da bu vakitlere denk gelmektedir. Melatonin salgısı ne kadar yüksek olursa kişinin ruhsal âlemle olan bağlantısı da o kadar yüksek oluyor. Bundan dolayı ibadet ve gece namazı için melatonin salgısının en fazla olduğu vakit seçilmiştir. Bu hormonun ayrıca kansere iyi geldiği ve kör insanların da kansere yakalanma risklerinin düşük olmasının buna bağlı olduğu bilim adamları tarafından tesbit edilmiştir.⁴⁰⁸ İnsan için beynin ne kadar önemli olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Gece namazı ile kişi beynini korumakta ve bu hormonun salgılanmasının en fazla olduğu bir vakitte kişi vaktini gece namazı ile geçirmekte ve kulluk görevini yerine getirmenin huzuru ile daha sağlıklı olarak hastalıklardan uzaklaşmaktadır. Dinlenmiş bir zihin ve beden ile

⁴⁰⁵ Orhan Gürsu, “Nöropsikoloji, Din ve Psikolojik İyi Oluş”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/ 53: 508.

⁴⁰⁶ Melatonin: Beyindeki epifiz bezinden gece uyku saatlerinde karanlıkta salgılanan, kişiyi çeşitli hastalıklara karşı korumakla birlikte kansere karşı da kalkan görevi gören bir hormondur. <https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberleri/melatonin-nedir-melatonin-hormonunun-faydalari-nelerdir/> Erişim: 08. 07. 2020.

⁴⁰⁷ Gürsu, “Nöropsikoloji, Din ve Psikolojik İyi Oluş”, 508.

⁴⁰⁸ Gürsu, “Nöropsikoloji, Din ve Psikolojik İyi Oluş”, 509.

ibadetlerini yerine getirmenin huzuru ile dolmaktadır. Bu da gece namazının insan sağlığı için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Teheccüd namazının kişinin ahlaki olgunluk düzeyi üzerinde de etkisi vardır. Şöyle ki yapılan araştırmalar namaz kılan kişinin ahlaki olgunluk düzeyinin daima yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Yani gece namazı ile kişinin ahlaki olgunluk düzeyi arasında doğru orantı vardır.⁴⁰⁹ Kur’ân-ı Kerîm namazı hakkıyla kılan bir müminin, içgüdülerini ve arzularını ilahi ilkelere uygun bir şekilde kontrol ederek hayatını dini değerlere göre şekillendirdiklerini bildirir.⁴¹⁰ Bu da göstermektedir ki teheccüd namazı ve diğer namazlar kişinin ahlakı üzerinde eğitici bir rol oynamaktadır. Kişilerin ve toplumun ahlaki seviyesinin yükselmesine ve insanlar arasında bulunan kötü hasletlerin giderilerek kardeşlik biincinin artmasına yardımcı olmaktadır.

Herkesin tatlı uykuya daldığı zaman kalkıp namaz kılmak Allah’ın sevgisine mazhar olmamızı sağlar. Bununla ilgili Ebû Zer (r.a.)’dan gelen bir rivâyete göre, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Üç grup insan vardır ki, Allah onları sever; 1- Bir kimse tanımadığı bir topluma gider, Allah’ın adını vererek onlardan bir şeyler ister, onlar da vermezler ise, fakat o gruptan bir kişi gizlice geri kalıp o kimseye Allah rızası için kendisinden başka kimse bilmeyecek şekilde gizlice verirse, Allah bu kişiyi sever. 2- Gece yolculuğa çıkıp da konaklayan bir grup arasında hiçbir şeyin uykuya denk olmayacağı bir zamanda ve herkesin yatıp uyuduğu bir anda kalkıp Allah’a yalvarıp yakaran ve O’nun ayetlerini okuyan kimse. 3-Bir müfrezeeye katılıp müfrezenin bozguna uğradığı bir zaman şehid oluncaya veya fetih gerçekleşinceye kadar tek başına savaşımaya çalışan kişi.”⁴¹¹ Bu rivâyette görülmektedir ki Allah’ın sevgisini kazanmanın yollarından biri de gece vakti herkesin uyuduğu bir esnada uyanarak Allah’a kulluk etmektir. Gece vakti kalkıp Allah’ın ayetlerini okumanın da Allah’ın sevgisini kazanmaya yardımcı olduğu açıklanmıştır.

Gece namazının fert ve toplum üzerindeki önemini gösteren bir durum da Hz. Peygamber (a.s.)’ın hanımlarını, kızı Hz. Fatma’yı ve damadı Hz. Ali’yi uyanmadıkları zaman onları kendisi bizzat uyandırarak gece namazını kılmalarını istemesi ve onları bu namaza teşvik etmesidir. Alî b. Ebû Talîb şöyle haber vermiştir:

⁴⁰⁹ Kımter, “Namaz ve Ahlaki Olgunluk İlişkisi”, 128-129.

⁴¹⁰ Kasapoğlu, *Kur’an Psikoloji Atlası*, 1:536.

⁴¹¹ Nesâî, “Kıyâmu’l Leyl”, 7.

Resûlullah (a.s.) bir gece kendisine ve Peygamber kızı Fâtıma'ya gelip: *“Sizler gece namazı kılmaz mısınız?”* dedi. Ben: Yâ Resûlullah, nefislerimiz Allah'ın elindedir. O bizi uyandırmak isterse uyandırır, dedim. Bu sözü söylediğimiz zaman Resûlullah hiçbir cevap vermeyerek geri döndü. Yüzünü bizden çevirirken, kendi uyluğuna vurarak: *“İnsan tartışmaya çok açık bir varlıktır”* (Kehf, 18/54) buyurduğunu işittim.⁴¹² Bu hadisi şerifte de görüldüğü üzere Hz. Peygamber gece namazının fert üzerindeki ve yaşadıkları toplum üzerindeki önemini bildiği için ailesinin gece namazını kılmalarını istemiştir. Bu noktada şunu da açıklamamız gerekir ki; Hz. Peygamber'in ailesini gece namazı için uyandırması her zaman yaptığı bir durum değildir. Hz. Aişe, bu durumun Ramazan ayının son on gününde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca kızı Hz. Fâtıma ve damadı Hz. Ali'yi de genelde Ramazan ayının son on gününün rahmetini kazanabilmeleri için uyandırmıştır.⁴¹³ Ramazan ayı başlı başına rahmet ve mağfiret ayı olduğu için Hz. Peygamber (s.a.v.) bu gecelerde ailesinin de bu geceleri ihya etmesini istemektedir. Bu sebepten dolayı onları da uyandırarak bu değerli vakitleri değerlendirmelerine yardımcı olmuştur.

Hz. Aişe'den gelen bir rivâyete göre Resûlullah (s.a.v.) devamlı olarak gece namazı kılan bir kimsenin, uykunun kendisini ağır basması sonucu gece uyuyakalması ve namazını kılamaması durumunda, Allah'ın onun sevabını yine ona yazacağını hatta uykusunun kendisine bir sadaka olacağını belirtmiştir.⁴¹⁴ Bu rivâyette de gece namazını sürekli olarak yerine getiren Müslümanların bir gece kalkmaya niyetlenip de kalkamaması durumunda Allah'ın kendisine yine namazın sevabını vereceği açıklayarak kullukta devamlılığın insana faydasını açıklanmıştır. Ayrıca uyumasına rağmen uykusuna sadaka sevabı verileceği açıklanmıştır.

Gece namazının insan hayatına kazandırdıklarından biri de duaların en çok kabul olduğu bir zamanı ibadetle geçirerek ettiği dualarının kabul olmasına yardımcı olmasıdır. Bu hususla ilgili Ebû Hureyre (r.a.)'dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Rabbimiz, gecenin son üçte biri kaldığında her gece, semaya inip:*

-Bana dua eden yok mu? Onun duasını kabul edeyim! Benden istek dileyen yok mu? Onun isteğini vereyim! Benden bağışlanma dileyen yok mu? Onu

⁴¹² Buhârî, “Teheccüd” 5.

⁴¹³ Canan İbrahim, *Kütübü Sitte Muhtasarı Terceme ve Şerhi*, 9:324.

⁴¹⁴ Müslim, “Salâtü'l-Müsafirin”, 28; Ebû Dâvûd, “Salât”, 309; “Tatavvu”, 20.

*bağışlayayım!*⁴¹⁵ Bazı âyetlerde ve hadislerde bazı vakit ve durumlarda yapılan duaların daha makbul olduğu belirtilmiştir. Bu vakitler, kulun Rabbine daha yakın olacağı özel zamanlardır. Hadiste geçen gecenin son üçte biri de bu değerli zaman dilimlerinden birisidir. Bu rivâyette de görüldüğü üzere teheccüd namazına kalkan kişi Allah'ın dualara icabet edeceği bir vakte denk gelmesiyle birlikte dualarının kabul olmasına ve bağışlanma dilemesiyle de bağışlanabileceğine delildir. Bu değerli vakitlere erişmenin yolu da gecenin son üçte birlik kısmında uyanık kalmaktır.

Teheccüd namazının kişiye faydalarından biri de kişinin manevi derecesini arttırıp, bağışlanmasına vesile olmasıdır. Bu durum İsra sûresi 79. âyette görülmektedir.

Hiz. Peygamber (a.s)'ın sünnetine uymak dinin tatbikatında yüce bir mertebedir. Çünkü her hakiki müminin en büyük gayesi Yüce Allah'ın rızasını kazanmaktır. Bunun yolu ise Al-i İmran sûresi 31. âyette Allah Teâlâ şöyle buyurarak bildirmiştir. *“(Ey Resulüm; İman edenlere şöyle) söyle: “Eğer sizler Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki; ta ki Allah'da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın”* Kıyâmu'l-leyl dinin yayılması açısından da kendisini din hizmetine adayanlar için büyük bir öneme sahiptir. Kur'ân-ı Kerîm'de de Hiz. Peygamber (s.a.v.) “taşınması ağır bir vahye” hazırlanması için gece kalkışına çağırılmıştır. Bir Müslüman olarak bu vazifeyi üstlenmiş olanların da gece kalkışını aynı Resûlullah (s.a.v.) gibi yerine getirmeleri yaptıkları vazifede kendilerine kolaylık sağlaması açısından önemlidir.⁴¹⁶

Teheccüd namazının insana en önemli katkılarından biri Hiz. Peygamber (s.a.v.)'in şefaât makamına yükselmesine vesile olmasıdır. Bu namaza devam edenler Hiz. Peygamber'in şefaâtine nâil olur.⁴¹⁷

Kur'ân-ı Kerîm'de gece ve gündüzün insanın emrine tahsis edildiği, gecenin insan için huzur, sükûnet ve istiharet vakti olduğu, uykunun insan için bir dinlenme aracı kılındığı ve bunun da Allah'ın insana rahmetinin bir göstergesi olduğu açıklanmıştır. Gece uykusu da O'nun varlığının işaretlerinden olduğu için bütün bir geceyi uykusuz geçirmek İslam'ın ilkelerine uygun düşmeyeceğinden bu ibadetlerde de orta bir yolun tutulması gerekir. Hiz. Peygamber (s.a.v.)'de bu dengeye dikkat

⁴¹⁵ Buhârî, “Teheccüd”, 14, “Deavât”, 14, “Tevhid”, 35; Müslim, “Salâtü'l-Musâfirîn”, 168-172; Ebû Dâvûd, “Tatavvu”; Tirmizî, “Deavât”, 78; İbn Mâce, “İkâme”, 182.

⁴¹⁶ Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Terceme ve Şerhi*, 321.

⁴¹⁷ Mendeş, *Ayet ve Hadislerle Nâfile İbadetler ve Mübarek Gecelerin Faziletleri*, 29.

etmeyip her gün oruç tutup, gece sabaha kadar namaz kılan Abdullah b. Amr b. Âs. Osman b. Maz'un ve Ebû Derdâ gibi sahabileri uyarmış, onlara vücutlarının ve ailelerinin de kendi üzerlerinde hakkı olduğunu ve gecelerinin bir bölümünü uykuya ayırıp dinlenmeleri gerektiğini söylemiştir.⁴¹⁸ Ayrıca Resûlullah (s.a.v.) bazı sahabilere gece namazında uzun süre ayakta kalmalarından dolayı yorulmaları durumunda namazı oturarak kılacaklarını ya da namazı bir süreliğine bırakabileceklerini hatırlatmıştır. Gece ibadet için uyandığı halde uykusu açılmayan veya çok yorgun olan kişilere de kıldığı namazın ve okuduğu Kur'ân âyetlerinin farkına varmadan yanlış yapmalarını engellemek amacıyla yatıp dinlenmelerini tavsiye etmiştir.⁴¹⁹ Resûlullah (s.a.v.)'de vücudunun kendi üzerinde hakkı olduğunu düşünerek Ramazan ayı dışında hiçbir geceyi tamamen ibadete ayırmamış, gecenin belirli bir vaktinde teheccüd namazı kılıp geriye kalan kısmında ise uyuyarak dinlenmiştir.⁴²⁰ Dinimiz her konuda orta yolu tutmamız gerektiğini emrettiği için teheccüd namazında da bu kriteri uygulamamız gerekir. Çünkü insanın en güzel ameli az da olsa devamlı olanıdır.

Sonuç olarak teheccüd namazı ümmet için nâfile bir namaz olmasına rağmen Kur'ân-ı Kerim'de emredilen bir sünnettir. Yani bu namaz öyle bir sünnettir ki aslında Allah tarafından emredilmiş, daha sonra ümmet üzerinden farziyeti kaldırılmış bir sünnettir. Bu namazı hakkı ile yerine getiren toplumlarda günahattan uzak durma, haramlara karışma, zulüm yapma gibi pekçok günah daha az görülür. Çünkü bu namazı kılan her ne kadar bireyin kendisi de olsa toplumları bu bireyler oluşturur. Ve bireylerin oluşturduğu toplumların ahlak seviyeleri de bu kişilere bağlıdır. Eda ettiği bu namazla kişi Rabbine yaklaşır ve bundan dolayı günah işlemekten kendini korur. Gece vakitleri işlemiş olan günahlar için tevbe edilecek en güzel vakitlerdir. Her birey bu manevi atmosferi yaşadığı ve ailesine yaşattığı sürece o toplumların ahlak seviyeleri de gelişecektir. Ahlak seviyesi gelişen toplumlarında suç oranlarında büyük bir düşüş gözlemlenecektir. Ayrıca günlük hayatta sıkıntılı süreçler geçiren kişilerin günlük hayatlarına daha metânetli bir şekilde devam etmelerine yardımcı olur. Zor durumlarına karşı insanı yönlendirir. Ayrıca nefse ağır gelen bu ibadeti yerine getirdiği için de karşılığını Allah'ın izniyle alır. Allah kimsenin yaptığı en ufak bir taati bile boşa çıkarmaz ve ahirette karşılığını en güzel şekilde verecektir.

⁴¹⁸ Buhârî, "Teheccüd", 15, 18, 20, "Savm", 51, 55, "Edeb", 84.

⁴¹⁹ Buhârî, "Teheccüd", 18.

⁴²⁰ Ebû Dâvûd, "Tatavvu", 27, "Vitir", 20.

Çalışmamızı Zilzal sûresindeki şu ayetlerle bitirmek istiyorum. “Kim zerre miktarı hayır yapmışsa o’nun karşılığını, kim de zerre miktarı şer işlemişse o’nun karşılığını görecektir.” (Zilzâl 99/7-8).

SONUÇ

Namaz İslam dinin direği, insanın Allah’a olan kulluğunun en güzel göstergesidir. İmandan sonra en faziletli amel sayılan namaz aynı zamanda mükemmel bir dua niteliğindedir. Bazı davranışlar ve özel rükünlerle yerine getirilen namazın asıl mahiyeti Yüce Allah’a yakarmak ve O’nunla iletişime geçmektir. Bu haliyle namaz kişinin bütün varlığıyla Allah’a yönelmesi ve O’na yaklaşmasıdır.

Teheccüd namazı gece bir miktar uyuyup uyandıktan sonra kılınan namaza denir. Yerine getirilmesi bakımından ümmete nâfiledir. Teheccüd namazının faziletini arttıran en önemli nokta gece bir miktar uyuyup uyandıktan sonra yerine getirilmesidir. Diğer nâfile namazlara binaen kişi ve toplum üzerindeki etkisi daha büyüktür. Bunun ise daha Medine toplum yapısı oluşmadan o toplumu inşaa edecek olan ümmete bu namazı eda ederek toplumun inşa edilmesi istenmesinden anlayabiliriz. Bir binanın temeli ne kadar iyi olursa o bina o kadar sağlam ve dayanıklı olur. İşte Medine’de oluşturulup bütün dünyaya yayılacak bu dinin temelleri de yaratıcıya karşı samimi bir şekilde kul olmak ve bu kulluğun gereğini en iyi şekilde yerine getirmekle gerçekleşir. Teheccüd namazının özünü oluşturan asıl unsur da nefsi her türlü kötülüklerden arındırıp sadece Allah’a kulluk etmek ve O’na yaklaşımdır. Bu yaklaşma ise gece vakti herkesin uyuyup dinlendiği bir vakitte gerçekleşmektedir. Diğer nâfile namazlardan ayrı olarak bu namaz; Kur’ân-ı Kerîm ve hadislerde önemle teşvik edilmiştir. Kur’ân-ı Kerîm’de geceyi ibadetle ve taatle geçiren müminler övülmüştür. Allah Resûlu (s.a.v.) de bu namazı sürekli eda etmiştir. Ayrıca ailesine ve ashabını da kılmaları konusunda özendirmiş ve rol model olmuştur. Her ibadetini yerine getirip de teheccüd namazını kılmayan ashabını uyarmış ve bu namaza devam etmesini istemiştir

“Hadisler bağlamında teheccüd namazının yeri ve önemi” adlı bu tez çalışmamız, teheccüd namazının rivâyetler ile tesbiti, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in bu namazı hangi vakitlerde, kaç rekât halinde kıldığı, çevresine tavsiye edip etmediği, yine bu namazın hükmünün ne olduğu, hangi vakitlerde kılınmasının daha uygun olduğu, bu namazın insana ve topluma sağladığı faydalar açısından belirlenmesi amaçlanmıştır. Böylece bu namazın meşruiyeti, sünnet oluşu, keyfiyeti, hükmü, fazileti, kılınması halinde elde edilecek, terk edilmesi halinde kaçırılacak sevap ve

mükâfatlar hadislerle ortaya konulmuştur. Konunun önemi farklı bölümlerde âyetlerle açıklanarak Kur'ân'dan da delilleri verilmiştir.

Bu çalışma neticesinde şu sonuçlara varılmıştır:

- Kütüb-i Sitte tâbiri H. III. asırda hemen ortaya konulmuş bir kavram olmayıp, H.VII. asırdan itibaren genel anlamda kabul görmüştür.
- Teheccüd kelimesine mana bakımından yakın olan salâtu'l-leyl, kıyâmu'l-leyl kavramları da gece yapılan taatleri içerir. Ancak kıyâmu'l-leyl, teheccüd namazını ve salâtu'l-leyl de kapsayan daha genel bir tabirdir. Çünkü kıyâmu'l-leyl gece Allah rızası için yapılan bütün amelleri kapsamaktadır. Buna namaz dâhil olduğu gibi yapılan zikirler de dâhildir. Salâtu'l-leyl ise gece namazını ifade eden bir kavramdır. Gece kılınan namaz farz olan bir namaz olabileceği gibi vacip veya nâfile bir namazda olabilir. Ancak teheccüd namazı dediğimizde gece bir miktar uyuyup uyandıktan sonra nâfile olarak yerine getirilen namaz anlaşılmaktadır. Şöyle özetleyecek olursak; her salâtu'l-leyl ve teheccüd bir kıyâmu'l-leyledir. Ancak her salâtu'l-leyl teheccüd yerine geçmez.
- Gece uykudan uyanıp Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmak amacıyla teheccüd namazı kılmak hem Kur'ân-ı Kerîm'in hem de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kılınmasını teşvik ettiği nâfile bir namazdır. Bu sayede gece namazının insana kazandırdıkları çok fazladır. Şöyle ki kişiyi günahlardan uzaklaştırır, işlemiş olduğu günahlarına kefarete ve örtü olur, en önemlisi de kişiyi Allah'a yakınlaştırarak O'nun rahmetini kazanmasına yardımcı olur. Ayrıca duaların kabul edildiği bir vakitte Allah Teâlâ'nın müslüman kişinin dualarının kabul olmasına da vesile olur. İnsan sağlığına da faydaları her namazda olduğu gibi bu namazda da mevcuttur.
- Teheccüd namazının kaç rekât kılınacağı hususunda ise yine en büyük rol ve model Hz. Peygamber (s.a.v.) olmuştur. Hz. Aîşe (r.a.)'dan gelen rivâyetlere göre Resûlullah (s.a.v.) yedi, dokuz, on bir, on üç rekât kıldığı, sabah namazının vaktinin girmesinden endişe ettiği durumlarda ise bir tek rekâtla vitir kıldığı görülmüştür. Bu farklılık hastalık veya yaşlılık, vaktin genişliği veya darlığı ile alakalı bir durumdur. Ayrıca bu rekât sayılarına bazen sanah namazının sünneti dâhil edilmiş bazen dâhil edilmemiştir. Gece namazının rekât sayısında bir sınırlama yoktur. Mezhep imamları sadece alt sınırı belirlemişlerdir. Teheccüd namazı rekât sayısı arttıkça ecir de artacak taatlerdendir.

- Teheccüd kelimesinin mastarlarından olan hucûd her ne kadar namaz için uykuyu terk et anlamına gelse de; teheccüd namazını kılmak için niyetlenip de ağır işlerde çalıştıkları için gece uyanamayanlar uyumadan önce bu namazı eda edebilirler. Çünkü günlük meşguliyetleri geceye de yansıyan kişilerin gece uyanmaları bazen mümkün olamayabilir. Allah Teâlâ dinde kolaylığın olduğunu bildirmiştir. Ama bir ibadette ne kadar zorluk olursa ecri de o kadar olacağından Hz. Muhammed'i (s.a.v.) bu konuda örnek alıp, yatsı namazını kılıp bir müddet sonra uyuyup uyandıktan sonra teheccüd namazı kılmak sünnete uygun bir davranış olacaktır.

- Teheccüd namazının hükmü meselesinde ise; bu namaz Hz. Peygamber'e (s.a.v.) farz bir namaz olup ümmet için ise nâfile bir namazdır. Her ne kadar nâfile olsa da Kur'ân-ı Kerîm'de geceleyin secde ederek ve ayakta durarak boyun eğen, ahiretten korkan ve Rabbinin rahmetini dileyen kimselerin inkâr eden kimse gibi olmayacağı belirtilmiştir. Ayrıca Peygamber (s.a.v.)'e itaatın Allah'a itaat olacağı ilkesi göz önünde bulundurulduğunda nâfile oluşu kuvvetlice teşvik edilmiş bir namaz olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de de Allah Teâlâ gece namaz kılmayı emreden ayetlerle kullarından teheccüd namazını kılmalarını istemekte ve bu vakitleri kulluk ile değerlendiren kullar övülmektedir. Bundan dolayı teheccüd namazı müslümlar üzerine şer'i bir ödevdir.

- Teheccüd namazında kıraat meselesinde de diğer namazlarda olduğu gibi kişi eğer tek başına bu namazı kılıyorsa istediği kadar kıraatı uzun tutabilir. Ama cemaatle veya bir toplulukla kılınması durumunda ise cemaatte bulunan kişilerinde dikkate alınması gerektiği sünnetle sabittir.

- Teheccüd namazı kılınması halinde faydası sadece kişiye değil topluma da yansıyan bir namazdır. Çünkü bu namaza devam eden kişiler Allah Teâlâ'nın rahmetine mazhar olurlar. Ümmetin ayakta kalmasına yardımcı olup, Müslüman bir toplumun kendi ahlaki değerlerini koruma ve emirlere uyma konusunda geleceğe ışık tutulmasına yardımcı olur.

- Bu çalışmamızda görülmüştür ki; teheccüd namazı altı muhaddisin kitabında da yer alır. Sadece İmam Buhârî'nin Cami'sinde "Kitâbu't-Teheccüd" şeklinde geçmiştir. Bir de Nesâî'nin Sünen'inde "kıyâmu'l-leyl" bölümünde geceleri yapılan bütün namazları kapsayacak şekilde ele alınmıştır. Diğer muhaddislerin kitaplarında ise genellikle "salât" bölümünde bu namazla ilgili rivâyetler

geçmektedir. Kütüb-i Sitte dışında diğer muhaddislerin de kitaplarında gece namazı ile ilgili rivâyetler mevcuttur. Bu bölümlerde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu namazı nasıl kıldığı, kaç rekât halinde kıldığı, ne zaman kıldığı, kılamadığı durumlarda ne yaptığı, ayrıca ehli beytini bu namaza teşvik etmesi ile ilgili rivâyetler de farklı bâb başlıkları halinde geçmektedir. Ama genel olarak salât kısmında bu rivâyetlere ağırlık verilmiştir.

- Kur'ân-ı Kerîm'de gece ve gündüzün insanın emrine tahsis edilip bunların insan için huzur, sükûn kaynağı olduğu belirtilmiştir. Gecenin insana dinlenme aracı kılındığı ve bunun Allah Teâlâ'nın varlığının delillerinden olduğu düşünüldüğünde bütün bir geceyi teheccüd namazı kılarak geçirmek İslam'ın ruhuna uygun düşmeyecektir. Bütün bir geceyi ibadetle geçiren ashab da Allah Resûlu (s.a.v.) tarafından uyarılmıştır. Bu sebepten dolayı insanın bedeninin, gözlerinin kendi üzerinde üzerinde hakkı olduğunu unutmuyarak bedeninin uyku ihtiyacını gidermesi gerekmektedir. Çünkü Allah Resûlu (s.a.v.) bazen uyumuş bazen dinlenmiştir. Her ibadette olduğu gibi teheccüd namazında da orta yollu olmak sünnete uygun bir davranış olacaktır.

- Teheccüd namazı İslam medeniyetinin gelişmesinde ve büyük âlimlerin yetişmesinde çok önemli bir rol oynayarak onların davalarını yüceltmelerine yardımcı olmuştur. Bu husus güncelliğini her zaman koruyacaktır. Yaşadığımız çağdaki sıkıntılarımızı atlatmak ve davamızı yüceltmede de teheccüd namazı en büyük etken olacaktır.

- Kur'ân-ı Kerîm'de gece manasına gelen âyetler gündüz manasına gelen âyetlerden sayıca fazladır.

- Gece namazı, nefisleri arındırarak istikamet üzere olmayı, hayvani dereceden meleklerin derecesine yükselmeyi, kişiye sabrı aşılayarak hayata karşı daha metin durmasını ve kulluk bilincini daima diri tutarak Allah'a yaklaşmaya yardımcı olur.

- Teravih namazı gece kılınan ve sadece Ramazan ayına mahsus olan bir namazdır. Ramazan aylarında camilerde cemaatle eda edildiğinde ardından da gecenin son namazı olan vitir namazı da kılınır. Bu da göstermektedir ki Ramazan ayında kılınan teravih namazı teheccüd yerine geçer. Çünkü diğer aylarda yatsı namazının ardından vitir namazı eda edilmez gecenin sonuna bırakılır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'de

Ramazan aylarında teravih namazını eda etmiş ayrıca teheccüd namazı kılmamıştır. Kıldığı bu teravih namazı da teheccüd namazı yerine geçmiştir.

- Nâfile namazlar tek başına eda edildiği gibi cemaatle de eda edilebilir. Teheccüd namazı da ümmet üzerine nâfile olan bir namazdır. Bu namazı Allah Resûlu tek başına da kılmıştır ashabından birkaç kişi ile de eda etmiştir. Tek başına eda ettiğinde daha ihlaslı eda edeceğine inanan kişilerin bu namazı tek başlarına kibirden riyadan uzak bir şekilde kılmaları fazilet açısından daha doğru olacaktır.

- Vitir namazı gecenin son namazdır. Vakit itibari ile teheccüd namazına benzemektedir. Çünkü teheccüd namazı da gecenin son vaktinde bir miktar uyuyup uyandıktan sonra eda edilir. Vitir namazı da gece kılınan teheccüd namazından sonra eda edilir. Ancak hüküm bakımından ele aldığımızda vitir namazı müstakil bir namazdır. Teheccüd namazına şekil olarak benzemektedir. Bundan dolayı salâtu'l-leyl ve kıyâmu'l-leyl kapsamına girer.

EKLER

Bu başlığımız altında gece namazı ile ilgili âyet ve hadisler topluca verilecektir. Teheccüd namazının öneminden, faziletinden bahsederek müminleri bu namaza teşvik eden çeşitli âyet ve hadisler bulunmaktadır. Öncelikle teheccüd namazı ile ilgili âyetler zikredilip daha sonra hadisler kaynakları ile birlikte aktarılacaktır. Burada aktarılan âyet ve hadisler çalışmamızın çeşitli bölümlerinde yer alan naslardır.

ÂYETLER

Allah Teâlâ Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyurmuştur:

1. “Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nâfile olmak üzere namaz kıl. (Böylece) Rabbinin, seni, övgüye değer bir makama göndereceği umulur” (İsra 17/79)
2. “Ey örtünen! (Peygamber).Gecenin birazı hariç olmak üzere geceleyin kalk (namaz kıl). Gecenin yarısında kalk yahut yarısından biraz eksilt. Veya bunu artır ve ağır ağır Kur’ân oku. Doğrusu biz, senin üzerine ağır bir söz bırakacağız (Kur’ân vahyedeceğiz). Çünkü gece kalkışı hem daha etkili, hem de söz bakımından daha sağlamdır. Çünkü gündüz senin için uzun bir meşguliyet vardır.” (Müzzemmil 73/1-7)
3. “Senin, gecenin üçte ikisine yakın kısmını, yarısını, üçte birini ibadetle geçirdiğini ve beraberinde bulunanlardan bir grubun da (böyle yaptığını) rabbini elbette bilir. Gece ve gündüzü belirleyen ancak Allah’tır. O, sizin (istenen) vakti tesbit edemeyeceğinizi bilmektedir.” (Müzzemmil 73/20)
4. “O hâlde, onların söylediklerine sabret ve güneşin doğuşundan ve batışından önce Rabbini hamd ile tespih et. Gece vakitlerinde ve gündüzün uçlarında da tespih et ki hoşnut olasın.” (Taha 20/130)
5. “Resûlum! Sen onların söylediklerini sabırla karşıla; güneş doğmadan ve batmadan önce rabbini övgü ve tesbih ile an. Gecenin bir kısmında ve secdelerin ardından da O’nu tenzih eyle.” (Kaf 50/40)

6. “Rabbinin hükmü yerine gelinceye kadar sabret! Çünkü sen bizim himayemiz altındasın. Namaza kalktığında Rabbini hamd ile tenzih et. Geceleyin de, gecenin sonunda yıldızların batışının ardından da O'na ibadet edip tenzih et.” (Tur 52/49)

7. “(Bunlar), “Rabbimiz, biz iman ettik. Bizim günahlarımızı bağışla. Bizi ateş azabından koru” diyenler, sabredenler, dürüst olanlar, huzurunda gönülden boyun büküp duranlar, Allah yolunda harcayanlar ve seher vakitlerinde (Allah’tan) af dileyenlerdir.” (Al-i İmran 3/17)

8. “Onlar, bıkip usanmaksızın gece gündüz (Allah’ı) tesbih ederler.” (Enbiyâ 21/20)

9. “Onlar, gecelerini Rableri için kıyama durarak ve secdeye vararak geçirirler.” (Furkan 25/64)

10. “Onlar, korkarak ve ümid ederek Rablerine ibadet etmek için yataklarından kalkarlar. Kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden de Allah için harcarlar.” (Secde 32/16)

11. “(Böyle bir kimse mi Allah katında makbuldür,) yoksa gece vakitlerinde, secde hâlinde ve kıyamda, ahiretten korkarak ve Rabbinin rahmetini umarak itaat ve kulluk eden mi? De ki: “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” Ancak akıl sahipleri öğüt alırlar.” (Zümer 39/9)

12. “Allah’a saygısızlıktan sakınanlar ise Rablerinin kendilerine verdiklerini alarak cennetlerde ve pınar başlarında olacaklar. Çünkü onlar daha önce güzel davranışlar içindeydiler. Onlar gecenin az bir kısmında uyurlardı. Seher vakitlerinde rablerinden bağışlanmalarını dilerlerdi. Yardım isteyenlere ve yoksullara mallarından belli bir pay ayırırlardı.” (Zâriyat 51/15-18)

13. “Gecenin bir kısmında O’na secde et ve uzun gece boyunca O’nu tesbih et.” (İnsan 76/26)

14. “Gecelerini Rablerine secde ederek, huzurunda durarak geçirirler” (Furkan 25/64)

15. “Onların (Kitap ehlinin) hepsi bir değildir. Kitap ehli içinde, gece saatlerinde ayakta duran, secdeye kapanarak Allah’ın âyetlerini okuyan bir topluluk da vardır.” (Ali İmran 3/113)

HADİSLER

1- Ebû Hüreyre’den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

*“Şeytan, uyuyan kimsenin ensesine üç düğüm atar ve her düğümde de ‘Uzun bir gece var, uyu!’ diyerek onu uyutur. O kimse uyanıp da Allah’ı zikrettiğinde düğümlerden biri, abdest aldığı anda biri daha, namaz kıldığında ise hepsi çözülür. Artık dinç ve gönlü hoş olarak sabaha çıkar. Aksi takdirde huzursuz ve tembel olarak sabahlar.”*⁴²¹

2- Abdullah ibn Selâm (r.a.) Hz. Peygamber (s.a.v.)’den şöyle nakletmiştir:

*“Ey insanlar, selamı yayın. Yemek yediniz. Herkes uyurken gece namazı kılın ki selametle cennete giresiniz.”*⁴²²

3- Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

*“Farzlardan sonra en faziletli namaz, gece kalkarak kılınan namazdır.”*⁴²³

4- Hz. Peygamber başka bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

*“Gece namaz kılma alışkanlığı olan bir kimse, uyanamadığı zaman aynen namaz kılmış sevabı alır, uykusu da kendisine sadaka olur.”*⁴²⁴

⁴²¹ Buhârî, “Teheccüd”, 12; Müslim, “Müsafirîn”, 207.

⁴²² Tirmizî, “Kıyâmet”, 42, “Et’ime”, 45; İbn Mace, “İkâmet”, 174, “Et’ime”, 1.

⁴²³ Müslim, “Sıyam”, 202-203.

5- Başka bir rivâyette Allah Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

Rasûlullah (s.a.v.), İnsanlar uykudayken, geceleyin namaz kılın (selâmetle cennete girin) ”⁴²⁵

6-Abdullah İbn Abbas (r.a.), teyzesi ve Allah Elçisi'nin eşi olan Meymûne'nin evinde misafir olarak kaldığında, Allah Rasûlü'nün bir gecelik ibadetini şöyle anlatmıştır:

“Peygamber (s.a.v.), gecenin son üçte birinde kalktı göğē bakarak, Âl-i İmran Sûresi'nin son on âyetini okudu, abdest alıp, namaz kıldı, ben de onun yaptığını yaptım; ağladı, ikişer ikişer on iki rekât ve bir rekât vitir olmak üzere on üç rekat namaz kıldı. Sonra Bilal ezan okuyunca iki rekât namaz kıldı, sonra çıkarak sabah namazını kıldırdı. ”⁴²⁶

7- Rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.):

Yatsı namazını kıldıktan sonra ve vitri kılmadan uyur, gecenin ortalarından sonra uyanıp bir müddet namaz kıldıktan sonra vitir namazını ve daha sonra sabah namazının sünnetini eda ederdi. ”⁴²⁷

8- Başka bir rivâyeti Sa'd b. Hişam şu şekilde anlatıyor:

Hz Aişe'ye dedim ki: Ey müminlerin annesi! Resûlullah (s.a.v.)'in gece namazını bana anlat. Hz. Aişe: “Müzzemmil sûresini okumuyor musun?” dedi. Ben de: Evet okuyorum, dedim. Hz. Aişe dedi ki: “Allah bu sûrenin evvelinde (“*Birazi hariç, geceleri kalk namaz kıl*” sözüyle) gece namazını farz kıldı. Allah'ın Nebi'si ve ashâbı bir yıl bu namazı kıldılar. Allah bu sûrenin sonunu on iki ay semada tuttu. Ve sûrenin sonunda (“*Sizin buna gücünüzün yetmeyeceğini bildi de sizi bağışladı.*”) sözüyle hafifletmeyi indirdi. Ve gece namazı farzdan sonra nâfileye döndü.”⁴²⁸

9- Ebû Hüreyre'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

---

⁴²⁴ Ebû Dâvûd, “Tatavvu”, 30.

⁴²⁵ İbn Mâce, “İkâmet”, 174.

⁴²⁶ Buhârî, “Tefsir”, 3.

⁴²⁷ Müslim, “Salâtü'l-Müsâfirîn”, 26.

⁴²⁸ Müslim, “Müsâfirîn” 139.

*“Farz namazlardan sonra namazların en faziletlisi gece namazıdır.”*⁴²⁹

10- Ali'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah şöyle buyurdu:

*“Cennette içi dışından, dışı içinden görünen köşkler vardır.” Bir bedevî ayağa kalkıp onlar kimler içindir Ey Allah'ın Resûlü, deyince Resûlullah: “Bunlar tatlı konuşan, yemek yediren, oruca devam eden ve insanlar uykuda iken gece namaz kılan insanlar içindir.”*⁴³⁰

11- Ebû Ümâme'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

*Kıyâmu'l-leyle (teheccüde) devam edin. Zira o sizden önceki salihlerin âdeti Rabbinize yaklaştıran, köülükleri silen ve günahlardan nehyeden bir ameldir.”*⁴³¹

12- Ebû Hüreyre şöyle dedi: Ben, Yâ Resûlallah! Bana bir şeyi haber ver ki onu yaptığımda cennete gireyim, dedim. Hz. Peygamber de: *“Selâmı yay, yemek yedir, akrabaları ziyaret et ve insanlar uykudayken gece namazı kıl, cennete selâmetle girersin.”* buyurdu.⁴³²

13- Ebû Hüreyre'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

*“Geceleyin kalkıp namaz kılan, karısını da kaldıran, kalkmazsa yüzüne su serpererek uyandıran kimseye Allah merhamet etsin. Aynı şekilde geceleyin kalkıp namaz kılan, kocasını da uyandıran, uyanmazsa yüzüne su serpererek uyandıran kadına da Allah merhamet etsin.”*⁴³³

14- Ebû Hüreyre ve Ebû Saîd el-Hudrî'den nakledildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

⁴²⁹ Müslim, “Sıyâm”, 202, 203; Ebû Dâvûd, “Sıyâm”, 55; Tirmizî, “Salât”, 209; Nesâî, “Kıyâmu'l-leyl”, 6.

⁴³⁰ Tirmizî, “el-Bir ve's-sıla”, 52

⁴³¹ Tirmizî, “Daavât”, 115.

⁴³² İbn Hibbân, *Sahih*, 2:261.

⁴³³ Ebû Dâvûd, “Salât”, 306, 346; Nesâî, “Kıyâmu'l-leyl”, 5; İbn Mâce, “İkâmet”, 175.

*“Bir kimse geceleyin ailesini uyandırır da beraberce iki rekat namaz kılarırsa, Allah’ı çok zikreden erkekler ve Allah’ı çok zikreden kadınlar arasına yazılırlar.”*⁴³⁴

16. Hz. Ali’den rivâyet edildiğine göre bir gece Resûlullah (s.a.v.) Ali ve Fâtıma’nın kapısını çaldı ve onlara:

“Namaz kılmayacak mısınız?” buyurdu.⁴³⁵

17. Sâlim’in, babası Abdullah b. Ömer’den rivâyet ettiğine göre Resûlullah (s.a.v.):

“Abdullah ne iyi adam! Keşke gece namazı kılsaydı!” buyurdu. Sâlim diyor ki: O günden sonra Abdullah geceleri pek az uyurdu.⁴³⁶

17- Abdullah b. Amr b. As’dan rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) ona şöyle buyurdu:

*“Abdullah! Falan kimse gibi olma! Çünkü o gece namazına devam ederken artık onu terketti.”*⁴³⁷

18- İbn Abbas’dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

*“Sahur yemeği ile gündüz orucuna, kaylûle (gündüzün yarısında istirahat) ile de gece namazına yardım isteyin.”*⁴³⁸

19- Hz. Aişe şöyle dedi: Resûlullah geceleyin kalkıp ayakları şişinceye kadar namaz kılardı. Bunun üzerine ona: Yâ Resûlallah! Senin geçmişte işlediğin ve gelecekte işleyeceğin bütün hataların bağışlandığı halde niye böyle yapıyorsun? dedim.

Bana :

“Allah’a şükreden bir kul olmayayım mı?” buyurdu.⁴³⁹

⁴³⁴ Ebû Dâvûd, “Salât”, 306, 346; İbn Mâce, İkâmet, 175.

⁴³⁵ Buhârî, “Teheccüd” 5; “İ’tisâm”, 18; “Tevhîd”, 31; Müslim, “Müsâfirîn”, 206.

⁴³⁶ Buhârî, “Teheccüd”, 2, 21; “Fezâilü’s-sahâbe”, 19; “Ta’bîr”, 36; Müslim, “Fezâilü’s-sahâbe”, 139, 140.

⁴³⁷ Buhârî, “Teheccüd”, 19; Müslim, “Sıyâm”, 185.

⁴³⁸ İbn Mâce, “Sıyâm”, 22.

⁴³⁹ Buhârî, “Tefsîr”, 2; Müslim, “Münâfıkîn”, 81.

20-Aişe şöyle dedi: Resûlullah (s.a.v.) gecenin ilk vakitlerinde uyur, son kısmında ise kalkarak namaz kılar sonra yatağına dönerdi.⁴⁴⁰

21- Abdullah b. Amr b. As'dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah şöyle buyurdu:

*“Allah Teâlâ’nın en çok beğendiği namaz Dâvûd aleyhisselâm’ın namazıdır. Dâvûd gecenin ilk yarısında uyur, üçte birinde (dördüncü ve beşinci altıda birde) namaz kılar, altıda birinde yine uyurdu.”*⁴⁴¹

22-Aişe şöyle dedi: Resûlullah ne Ramazan ayında ne başka zamanda gece on bir rekâtтан fazla namaz kılmazdı. Önce dört rekât kılardı ki, o namazların güzelliği ve uzunluğu anlatılacak gibi değildi! Sonra dört rekât daha kılardı. Onların da güzelliğini ve uzunluğunu hiç sorma! Sonra üç rekât daha kılardı. Ben: Yâ Resûlallah! Vitri kılmadan mı uyuyorsun? diye sordum. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

*“Ayşe! Benim gözlerim uyur ama kalbim uyumaz.”*⁴⁴²

23- Aişe'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah geceleyin on bir rekât namaz kılardı. O namazın bazı rekâtlarında, sizden birinizin elli âyet okuyacağı kadar bir zaman başını kaldırmadan secdede dururdu.⁴⁴³

24- İbn Mes'ûd şöyle dedi: Bir gece Resûlullah ile birlikte namaz kıldım. O kadar uzun süre ayakta kaldı ki, kötü bir şey yapmayı düşündüm. Biri ona: Ne düşündün? diye sorunca: Hz. Peygamber'i kıyâmda yalnız bırakıp oturmayı düşündüm, dedi.⁴⁴⁴

25- Huzeyfe şöyle dedi: Hz. Peygamber'le birlikte bir gece namaz kıldım. Kıyamda Bakara sûresini okumaya başladı. Ben (içimden), yüz âyet okuyunca herhalde rükû eder dedim. O okumaya devam etti. Ben yine içimden, bu sûre ile namazı bitirecek dedim. O yine devam etti. Ben bu sûre ile rükûa varır dedim, varmadı. Nisâ sûresine başladı, onu da okudu. Sonra Al-i İmrân sûresine başladı, onu da okudu. Ağır ağır okuyor, tesbih âyeti gelince tesbih ediyor, dilek âyeti gelince

⁴⁴⁰ Buhârî, “Teheccüd”, 15, Müslim, “Müsâfirîn”, 129.

⁴⁴¹ Buhârî, “Teheccüd”, 7; “Enbiyâ”, 38; Müslim, “Sıyâm”, 189.

⁴⁴² Buhârî, “Teheccüd”, 16, “Teravîh”, 1; “Menâkıb”, 24; Müslim, “Müsâfirîn”, 125.

⁴⁴³ Buhârî, “Vitr”, 1, “Teheccüd”, 3.

⁴⁴⁴ Buhârî, “Teheccüd”, 9; Müslim, “Müsâfirîn”, 204.

dilekte bulunuyor, Allah’a sığınmaya dair âyet gelince Allah’a sığınıyordu. Sonra rükûa varıp *“Sübhân rabbiye’l-azîm”* demeye başladı. Rükûu da kıyâmı kadar uzun oldu. Sonra *“Semiallâhü limen hamideh”* deyip rükûuna yakın uzunca bir süre ayakta durdu. Sonra secdeye vardı ve *“Sübhâne rabbiye’l-a’lâ”* dedi. Secdesi de kıyâmına yakındı.⁴⁴⁵

26- İbn Ömer şöyle dedi: Hz. Peygamber gece ikişer ikişer namaz kılar ve bir rekât da vitir kıları.⁴⁴⁶

27- Hz. Aişe şöyle dedi: Gece namazını terketme. Zira Resûlullah onu terketmezdi. Hastalandığında veya yorgun olduğunda oturarak kıları.⁴⁴⁷

28- Hz. Aişe şöyle dedi: Resûlullah rahatsızlık veya başka bir sebeple gece namazı kılamadığında, ertesi gün on iki rekât namaz kıları.⁴⁴⁸

29- Ebû Hüreyre’den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

*“Biriniz geceleyin kalktığında, önce hafif iki rekât namaz kılsın.”*⁴⁴⁹

30- Hz. Aişe (r.a.) şöyle dedi: Resûlullah geceleyin namaz kılmak için kalktığında, namazına hafif iki rekâtla başladı.⁴⁵⁰

31- Hz. Aişe (r.a.)’dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

*“Resûlullah gecenin evvelinde uyurdu. Gecenin sonunda da kalkar, namaz kıları. (Namazdan) sonra da yatağına dönerdi. Müezzin ezan okumaya başlayınca sıçrayıp kalkardı. Eğer kendisine bir ihtiyaç olmuşsa yıkanır, yoksa abdest alır ve mescide giderdi.”*⁴⁵¹

32- İbn Abbas’tan rivâyet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) gecenin bir kısmında teheccüd namazını kılmak için kalktığında şöyle dua edermiş:

---

⁴⁴⁵ Müslim, “Müsâfirîn”, 203

⁴⁴⁶ Buhârî, “Vitir”, 2; Müslim, “Müsâfirîn”, 157.

⁴⁴⁷ Ebû Dâvûd, “Salât”, 306.

⁴⁴⁸ Müslim, “Müsâfirîn”, 140.

⁴⁴⁹ Müslim, “Müsâfirîn”, 198.

⁴⁵⁰ Müslim, “Müsâfirîn”, 197

⁴⁵¹ Buhârî, “Teheccüd”, 15.

“Ya Allah, her hamd Sana mahsustur. Sen göklerin, yerin ve bunlardaki herşeyin dâimi müdebbirisin. Yine her hamd Sana mahsustur; göklerin, yerin ve bunlardaki herşeyin melikliği Sen’indir. Yine her hamd Sana mahsustur. Sen göklerin, yerin ve bunlardaki herşeyin nurusun (aydınlatıcısısın). Yine her hamd yalnız Sen’indir. Sen Haksın; Sen’in va’din de hakktır. Sana kavuşmak da hakktır, Sen’in söziin de hakktır. Cennet de hakktır. (Kıyamet günü’nün geleceği) sâat de hakktır. Ya Allah, Kendimi yalnız San’a verdim, yalnız Sana imân ettim, yalnız Sana güvendim, yalnız Sana döndüm. Yalnız Sen’in burhanlarına dayanarak mücadele ettim. Aramızda yalnız Sen’i hakem kıldım. (Ya Rabb) önce işlediğim, sonra işlerim sandığım, gizli yaptığım ve açıktan işlediğim bütün günahlarımı bağışla! Öne geçiren, geriye bırakan ancak Sen’sin. Sen’den başka ibadete lâayık Tanrı yoktur.”⁴⁵²

33- Hz. Peygamber (s.a.v.)’in teheccüd namazını nasıl kıldığı konusunda Abdullah İbn Ömer (r.a.) şu rivâyeti nakletmiştir:

“Bir kişi ayağa kalkıp:

-Ey Allah’ın Resûlü! Gece namazı nasıl kılınır? diye sordu.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu.

-(Gece namazı) ikişer ikişer (kılınır). Sabah (vaktinin gireceğinden) korkarsan, bir rekât kıl buyurdu.”⁴⁵³

34- Bedevilerden biri Hz. Peygamber (s.a.v.)’in gece namazının nasıl olduğunu sorunca Allah Resûlu (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

-(Gece namazı) ikişer ikişer (kılınır). Vitir, gecenin sonunda ise bir rekât olarak kılınır” buyurdu.”⁴⁵⁴

35- Hz. Peygamber (s.a.v.)’in nâfile namazların rekât sayısı ile ilgili olarak:

Gece ve gündüz kılınan nâfile namazı ikişer ikişer kılınır.”⁴⁵⁵

⁴⁵² Buhârî, “Teheccüd”, 1.

⁴⁵³ Buhârî, “Salât”, 84, “Teheccüd”, 10, “Vitr”, 1-2; Müslim, “Salâtu’l-Musâfirîn”, 145-148; Ebû Dâvûd, “Tatavvu”, 24, “Vitr”, 3; Tirmizî, “Salât”, 206; Nesâî, “Kıyâmu’l-Leyl”, 26, 30, 34, 35; İbn Mâce, “İkâme”, 171.

⁴⁵⁴ Ebû Dâvûd, “Vitr”, 3; Nesâî, “Kıyâmu’l-Leyl”, 34.

⁴⁵⁵ Tirmizî, “Cum’a”, 65; Ebû Dâvûd, “Tatavvu”, 12; Nesâî, “Kıyâmu’l-Leyl”, 26.

36- Abdullah b. Amr b. Âs (r.a.), geceleri uykusuz kalıp ibadetle geçiren kişiyle ilgili olarak Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in kendisine şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir:

-“*Ey Abdullah! Senin gündüzleri oruç tuttuğun, geceleri namaz kıldığın bana haber verildi. Doğru mu?*

-Öyledir, ey Allah’ın Resûlü.

-*Böyle yapma. Bazen oruç tut, bazen tutma. Gecenin bir kısmında namaz kıl, bir kısmında uyu. Şüphesiz bedeninin senin üzerinde hakkı vardır. Gözünün senin üzerinde hakkı vardır. Eşinin senin üzerinde hakkı vardır. Ziyaretçilerinin senin üzerinde hakkı vardır.*”⁴⁵⁶

37- Başka bir rivâyette Hz. Aişe’ye Resûlullah (s.a.v.)’in gece namazı hakkında sorulduğunda Hz. Aişe şöyle cevap vermiştir:

*Sabah namazının iki rekât sünnetinden başka yedi, dokuz, onbir rekâttır,*⁴⁵⁷
dedi.

38- Başka bir rivâyette ise Hz. Aişe şöyle haber vermiştir:

Resûlullah (a.s.) on bir rekât namaz kıları. O’nun gece namazı işte bu idi. O namaz içinde öyle secdeler vardı ki, başını kaldırmadan her birinin elli ayet okuyacağı kadar dururdu ve (sonunda) sabah namazından evvel iki rekât kılar, sonra sağ yanı üzerine yatarı. Tâ müezzin sabah namazının vaktini haber vermek için gelinceye kadar.⁴⁵⁸

39- Başka bir rivâyet ise şöyledir:

*”Hz. Peygamber (s.a.v.)’in gece namazı on üç rekâtı. Son kıldığı namazı vitirdi. Ancak o sonuncu rekâttan sonra otururdu. Müezzin ezan okuduğunda kalkar ve iki rekât daha namaz kıları.*⁴⁵⁹

40- Başka bir rivâyette Enes (r.a.) şöyle demiştir:

---

⁴⁵⁶ Buhârî, “Savm”, 54.

⁴⁵⁷ Buhârî, “Teheccüd”, 10.

⁴⁵⁸ Buhârî, “Teheccüd”, 3, “Vitr”, 1; Nesâî, “Ezan”, 41, “Sehv”, 74; İbn Mâce, “İkâmet”, 181.

⁴⁵⁹ Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, 4:230.

*Hız. Peygamber (s.a.v.)'in günlerce oruç tutmadığı olurdu; öyle ki artık o ay oruç tutmayacak zannederdik. Bazen de o kadar çok oruç tutardı ki, artık o ay orucu hiç bırakmayacak zannederdik. Onu gece namazı kılarken görmek istersen, mutlaka öyle görürdün. Uyurken görmek istersen öyle görürdün.*⁴⁶⁰

41- Başka bir rivâyette Hz. Aişe'ye Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ne zaman gece namazına kalktığı sorulduğunda o şöyle cevap vermiştir.

*“Horoz sesini işittiği zaman kalkardı.”*⁴⁶¹

42- Ebû Katade'den gelen bir rivâyete göre Hz. Peygamber (s.a.v) bir gece çıkıp, kısık sesle namaz kılan Hz. Ebû Bekir'e ve yüksek sesle namaz kılan Hz. Ömer'e rastladı. Her ikisi Peygamber'in huzurunda buluştukları zaman Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle dedi:

“Ey Ebû Bekir sana uğradığımda kısık sesle namaz kılıyordun” dedi.

Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir “Ey Allah'ın Resûlü yalvardığım zata herhalde duyurdum” karşılığını verdi.

Hız. Ömer'e : “Sana uğradığımda, sen yüksek sesle kılıyordun” diyince;

Hız. Ömer “Ey Allah'ın Resûlü, uyuyanı uyandırıyor ve şeytanı kovuyorum” cevabını verince Resûlullah (s.a.v.):

“Ey Ebû Bekir, biraz sesini yükselt.” Hz. Ömer'e dönerek ise *“Sen de biraz sesini kıs”* buyurdu.⁴⁶²

43- Başka bir rivâyete göre Ebû Hüreyre (r.a.)'da gece namazında bazen sesini kısar bazen yükseltir ve “Resûlullah (s.a.v.) böyle yapardı” buyurmuştur.⁴⁶³

44- Başka bir rivâyette Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Şüphesiz Allahu Teâla Ramazan orucunu farz kıldı. Ben de size Terâvihi sünnet kıldım. Öyle ise kim ki, iman ederek ve sevabını kesin olarak Allah'tan

⁴⁶⁰ Buhârî, “Teheccüd”, 11, “Savm”, 52, 53; Müslim, “Savm”, 178-180; Ebû Dâvûd, “Savm”, 59; Tirmizî, “Savm”, 57; Nesâî, “Sıyâm”, 34, 70; İbn Mâce, “Sıyâm”, 30.

⁴⁶¹ Buhârî, “Teheccüd”, 7.

⁴⁶² İbn Huzeyme, *Sahih*, 2:189; Hâkim, *Müstedrek*, 1:310.

⁴⁶³ İbn Huzeyme, *Sahih*, 2:188; İbn Hibbân, *Sahih*, 4:131.

bekleyerek Ramazanın gündüzünü oruçlu, gecesini de ibâdetle geçirirse, bu geçmiş günahlarına keffâret olur. “⁴⁶⁴

45- Ebû Zerr (r.a.)’dan gelen bir rivâyete göre, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Üç grup insan vardır ki, Allah onları sever; 1- Bir kimse tanımadığı bir topluma gider, Allah’ın adını vererek onlardan bir şeyler ister, onlar da vermezler ise, fakat o gruptan bir kişi gizlice geri kalıp o kimseye Allah rızası için kendisinden başka kimse bilmeyecek şekilde gizlice verirse, Allah bu kişiyi sever. 2- Gece yolculuğa çıkıp da konaklayan bir grup arasında hiçbir şeyin uykuya denk olmayacağı bir zamanda ve herkesin yatıp uyuduğu bir anda kalkıp Allah’a yalvarıp yakaran ve O’nun âyetlerini okuyan kimse 3- Bir müfrezeye katılıp müfrezenin bozguna uğradığı bir zaman şehid oluncaya veya fetih gerçekleşinceye kadar tek başına savaşmaya çalışan kişi”⁴⁶⁵

46- Ebû Hüreyre (r.a.)’dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Rabbimiz, her gece, gecenin son üçte biri kaldığında semaya inip:-

Hani bana dua eden kimse? Onun duasını kabul edeyim! Hani benden istek dileyen? Onun isteğini vereyim! Hani benden bağışlanma dileyen? Onu bağışlayayım!”⁴⁶⁶

47- Başka bir hadiste Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Bir kimse gece namazı kılmaya niyet eder de uyuyakalırsa o kimseye o namazın sevabı yazılır. O kimse için uykusu sadakadır.”⁴⁶⁷

48- Hz. Aişe (r.a.)’dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

⁴⁶⁴ İbn Mâce, “İkâmetu’s-Salât” 173.

⁴⁶⁵ Nesâî, “Kıyâmu’l Leyl”, 7.

⁴⁶⁶ Buhârî, “Teheccüd”, 14, “Daavât”, 14, “Tevhid”, 35; Müslim, “Salâtu’l-Musâfirîn”, 168-172; Ebû Davûd, “Tatavvu”; Tirmizî, “Daavât”, 78; İbn Mâce, “İkâme”, 182.

⁴⁶⁷ Müslim, “Salâtu’l-Müsafirîn”, 28; Ebû Dâvûd, “Salât”, 309.

*“Biriniz namazda iken uyuklayacak olursa kendisinden uyku gidinceye kadar uyusun. Çünkü uyuklayarak namaz kıldığı zaman istiğfar edeyim derken kendisine sövmesinden korkulur.”*⁴⁶⁸

49- Ebû Hüreyre’den rivâyet edilen bir hadiste de Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

*“ Biriniz gecenin bir kısmında (namaza) kalkar da (uykusuzluktan namazda okuduğu) Kur’an diline dolaşır ve ne dediğini bilemezse hemen yatsın.”*⁴⁶⁹

50- Hz. Aişe (r.a.) demiştir ki:

*Aziz ve Celil olan Allah, Peygamber (s.a.v.)’i gecenin bir bölümünde (hizbini yapmak üzere) uyandırır. Resûlullah’da seher vakti girince hizbini (her gece devamlı yaptığı ibadetini) mutlaka bitirmiş olurdu.*⁴⁷⁰

51- Ebû Hüreyre (r.a.) rivâyet ettiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

*“Biriniz gecenin bir kısmında kalktığı zaman önce hafif iki rekât namaz kılsın.”*⁴⁷¹

52- Hz. Aişe (r.a.) demiştir ki:

*“Resûlullah (s.a.v.) yatsı namazını bitirdikten sonra sabah oluncaya kadar on bir rekât namaz kılar. Her iki rekâta bir selam verir, bir rekâtle de vitir yapardı. Secdede iken başını kaldırmadan önce elli rekât okuyacak kadar beklerdi. Müezzin sabah namazının birinci ezanını bitirince kalkar, hafif iki rekât (namaz) kılar, sonra da müezzin gelinceye kadar sağ tarafına yatıp uzanırdı.”*⁴⁷²

53- Hz. Aişe (r.a.)’dan gelen başka bir rivâyette göre:

⁴⁶⁸ Buhârî, “Vudû”, 53; Tirmizî, “Mevâkit”, 146, “Libâs”, 24; Müslim “Müsâfirîn”, 222; Nesâî, “Tehâre”, 116; İbn Mâce, “İkâme”, 184.

⁴⁶⁹ Müslim, “Müsâfirîn”, 223; İbn Mâce, “İkâme”, 184.

⁴⁷⁰ Beyhâki, *Sünen-i Kübrâ*, 3:3.

⁴⁷¹ Müslim, “Müsâfirîn”, 198; Beyhâki, *Sünen-i Kübrâ*, 3:16.

⁴⁷² Müslim, “Müsâfirîn”, 121; Tirmizî, “Mevâkit”, 208; Nesâî, “Kıyâmu’l Leyl”, 35, 44, “Ezan”, 41, “Sehv”, 74; İbn Mâce, “İkâme”, 181; Dârimi, “Salât”, 148.

“Resûlullah (s.a.v.) geceleyin on üç rekât namaz kılardı. Sonra sabah ezanını duyunca hafif iki rekât namaz kılardı.”⁴⁷³

54- Abdullah bin Abbas şöyle haber vermiştir:

“Bir keresinde teyzem Meymûne bint el-Hâris’in evinde geceledim. Peygamber (s.a.v.) yatıyı kıldı, sonra gelip dört rekât daha kıldı. Sonra (bir süre) uyudu. (Uykudan) uyandıktan sonra namaza kalktı. Ben de sol tarafına durdum. Bunun üzerine beni (arka tarafından) dolandırıp sağına durdurttu. Beş rekât namaz kıldı. Namazdan sonra nefesinin sesini yahut horlamasını işitebileceğim şekilde uykuya daldı. Sonra (tekrar) kalkıp iki rekât namaz kıldıktan sonra (mescide gitmek üzere dışarı) çıktı ve sabah namazını kıldı.”⁴⁷⁴

⁴⁷³ Buhârî, “Vudû”, 36, “Ezan”, 12, 15, “Teheccüd”, 28-29, “Vitir”, 1; Müslim, “Müsâfirîn”, 87-88, 121, 122, 182, 195, 197, 198; Tirmizî, “Vitir”, 6; Nesaî, “Mevâkit”, 35, “Ezan”, 41, “Kıyâmu’l Leyl”, 9, İbn Mâce, “İkâme”, 101, 125, 181; Dârimî, “Salât”, 148, 165, 186.

⁴⁷⁴ Buhârî, “İlim”, 41, “Ezan”, 58, “Temennî”, 4, “Fedâilü’s-Sahâbe”, 39; Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, 1:341.

KAYNAKÇA

- Abdilber en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber. *İstizkârü'l-Câmi' Li-Mezâhibi Fukahâ'i'l-Emsâr Ve 'ulemâ'i'l-Aktâr Fîmâ Tezammenehü'l-Muvatta' Min Me'âni'r-Re'y Ve'l-Âssâr*. Kâhire: Dâr'ul-Va'y, 1993.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Müsned*, Nşr. Şuayb el-Arnaût. Dimaşk: Müesssetü'r-Risâle, 1995.
- Ateş, Abdurrahman. *Kur'an'da Huzur Ve Sukûn*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2012.
- Avcı, Veysel. *"Kur'an'da Namaz ve Namaz Anlamına Gelen Kavramlar ve Bu Kavramların Tefsirlerde İnceleniş Biçimi (Beyzâvi ve Merâğî örneği)"*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, 2017.
- Aynî, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *el Binâye fî şerhi'l Hidâye*. Beyrut: Dâr'ul Fiker, 1990.
- Aynî, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *Umdetü'l-Kârî*. Beyrut: Dârü'l İhyây-ı Turâsu'l Arabî, t.y.
- Azami, Muhammed Ziyaürrahman. "Teravih Namazı". Çev. Selman Başaran. *İslami Araştırmalar Dergisi*. 59 (Medine 1403): 27-46.
- Azîmâbâdî, Ebü't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak. *Avnu'l- Ma'bud Şerhu Sünen'i Ebu Davud*. Beyrut: 1990.
- Bağcı, Musa. "Kütüb-i Sitte Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Otoritesini Oluşturan Etmenler". *İslami İlimler Dergisi* 2 (2007): 123-159.
- Beyhâkî, Ebu Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali. *es-Sünenü'l-Kübra*. Beyrut: Daru'l-fikr, t.y.

Beyzâvî, Nâsîrüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil*. Thk. Muhammed Abdurrahman el-Merâşlî. Beyrut: Dâru'l İhyâi Turâsu'l Arabî, 1997.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslam İlmihali*. İstanbul: Bilmen Yayınları, t.y.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmiu's-Sahîh*. Dımaşk-Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2002.

Canan, İbrahim. “Kütüb-i Sitte İmamlarının Şartları”. *İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 3 (1979): 103-126.

Certel, Hüseyin. “Psikolojik Bir Yaklaşımla Sözlü Fiil Şart ve Rükunlarıyla Namaz”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (1997): 329-345.

Çiftçi, Mehmet Emin. *Hz. Peygamber'in Kıldığı Nâfile Namazlarla İlgili Rivâyetlerin Tahli*. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 2002.

Çölbeyi, Selami. *Namazla İlgili Uydurma Hadislerin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2016.

Demir, Dursun. *Vitr Namazıyla İlgili Hadisler ve Değeri*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2006.

Dihlevî, Şah Veliyyullah Ahmed b. Abdurrahman. *Huccetullahi'l-Bâliğa*. Çev. Mehmet Erdoğan. İstanbul: İz Yayınları, 1994.

Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı”. Erişim: 9 Mayıs 2020. <https://kurul.diyanet.gov.tr/>.

Dokgöz, Derviş. “Tâhiru'l-Mevlevî'nin “Gece Namazı” Adlı Makalesi Ve Teheccüd Namazının Hükmüne Dair Görüşlerin Değerlendirilmesi”. *Bitlis İslamiyat Dergisi* 2/1 (Haziran 2020): 42-60.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Sünen*. Nşr. Şuayb el-Arnaût, Muhammed Kâmil Karabeleli. Dımaşk: Dâru'r-risâleti'l-Âlemiyye, 2009.

Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali el-Kureşî, İbnu'l-Cevzî. *Kitâbu'l-Mevdûât*. Thk: Abdurrahman Muhammed Osmân. Medine: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1386/ 1966.

Erdem, Sami. "Vitr Namazının Hükmüne Dâir Tartışmalar ve Abdulğani en-Nablusî'nin Keşfü's-Sitr an Farziyyeti'l-Vitr Adli Risâlesi". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43/2 (2012): 5-39.

Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbü'l-Lüğa*. Beyrut: 2000.

Gürsu, Orhan. "Nöropsikoloji, Din ve Psikolojik İyi Oluş". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/ 53. 502-512.

Hamidullah, Muhammed. *İslam'a Giriş*. Çev. İbrâhim Ârif Koytak, Veysel Uysal. İstanbul: Beyan Yayınları, 1999.

İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî. *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. Nşr. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Faryâbî. Riyad: Dâru Taybe, 2005.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünen*. Nşr. Şuayb el-Arnaût, Âdil Mürşid, Saîd el-Lehhâm. Dımaşk: Müessesetü'r-Risâle, 2009.

İbn Nuceym, Zeynüddîn el-Hanefî. *el-Bahru'r-Râik Şerh-u Kenzi'd-Dekâik*. Beyrut: Dâru'l-Marife, t.y.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *Sahîhi İbni Hibbân*, Thk: Abdullah b. Belbân. Beyrut: 1987.

İbn Huzeyme, Muhammed b. İshâk en-Neysâburî. *Sahih-i İbni Huzeyme*. Thk: Muhammed Mustafa el-Azâmi. Beyrut: 1995. I-IV.

İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lîsânü'l Arab*.
Beyrut: 1994.

İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb. *el-Müfredât
fî Garîbi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.

İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb. *el-Müfredât*.
Terc: Abdulbâki Güneş- Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2012.

İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb. *El-Müfredat
Fî'l-Garibi'l-Kur'ân*. İstanbul: Karaman Yayınları, 1986.

Kâdî İyâz, Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsa b. İyâz el-Yahsubî. *Eş-Şifâ' bi-ta'rîfi Hukûkî (fî
şerefi) 'l-Muştafâ*. Tercüme ve Şerh: Mehmet Yaşar Kandemir. 11. Baskı.
İstanbul: Tahlil Yayınları, 2020.

Kâmili, Fahri. *İslam Fıkhdında Namaz*. Yüksek lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2006.

Kanar, Mehmet. "Teheccüd". *Arapça Türkçe Sözlük*. 1:629. İstanbul: Say Yayınları,
2009.

Kandemir, M. Yaşar. "Mevzû". *DİA*. 29/ 493-496. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Kandemir, M.Yaşar. "Kütüb-i Sitte". *DİA*. 27: 6-8. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Karaalp, Cahit. "Salât Kavramının Semantik Analizi", *İnönü Üniversitesi İlahiyat
Fakültesi Dergisi* 9/1 (Bahar 2018): 173-212.

Karaman, Hayrettin – Çağrıcı, Mustafa - Dönmez, İbrahim Kâfi - Gümüş, Sadrettin.
Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir. Ankara: DİB Yayınları, 2014.

Kârî el-Herevî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed. *el-Esrârü'l-Merfû'a
Fî'l-Ahbâri'l-Mevzû'a (El-Mevzû'âtü'l-Kübrâ)*. Thk. Muhammed b. Latif
es-Sabbağ. 3. Baskı. Beyrut: Mektebetü'l İslâmiyye, 1986.

Kasapoğlu, Abdurrahman. *Kur'an Psikoloji Atlası*. Malatya: Kendini Bilmek Yayınları, 2011.

Kılıçer, Umren. *Kur'an'da Namaz ve Çeşitleri*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, 2016.

Kımtır, Nurten. "Namaz ve Ahlaki Olgunluk İlişkisi". *Dini Araştırmalar Dergisi* 19/50 (Temmuz-Aralık, 2016): 103-133.

Koca, Ferhat. *İslam İbadet Esasları*, 3. Baskı. Ankara: TDV Yayınları, 2013.

Koçak, Muhsin. "Kunut". *DİA*. 26/380. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Koçak, Rukiye. *Vitir Namazı İle ilgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2006.

Konya İl Müftülüğü. "Prof. Dr. Orhan Çeker ile Güncel Fıkhi Meselelere Çözümler ve Temel İlmihal Bilgileri Dersleri 5. Ders". Erişim: 22.07.2020. https://www.youtube.com/watch?v=2eQXdmFx01g&list=PLkGxs7AF3ZA8kdP7WE_1vV45lmDVD1-IA&index=52.

Köse, Saffet. "Teheccüd". *DİA*. 40: 323-325. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Köse, Saffet. "Teravîh". *DİA*. 40:482-483. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Kumaş, Abdullah. *İslam Fıkhında Nâfile Namazlar*. Yüksek Lisans Tezi, On dokuz Mayıs Üniversitesi, 2013.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995.

Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*. Thk: Ahmet Berdûni - İbrahim Edfiyeş. 3. Baskı. Kahire: Dâru'l Kutubi'l Mısriye, 1384/1964.

Kutub, Seyyid. *Fi Zilâli'l Kur'ân*. Çev. M.E. Saraç, B. Karlığa, İ. H. Şengüler. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1973.

Mahallî, Celâleddin - es-Süyûtî', Celâleddin. *Tefsîrû'l-Celâleyn*. Kâhire: Dâru'l-Hadîs. t.y.

Makdisi, İbnü'l-Kayserânî. "Kütüb-i Sitte Musanniflerinin Hadis Kabul Şartları". Terc: Selahattin Yıldırım. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 14 (2016): 95-104.

Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh el-Yemenî. *Muvattâ*. Nşr. Muhammed Fuâd Abdülbakî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, 1985.

Memiş, Osman. *Namaz Vakitleri ve Namazların Cem'i*. Yüksekisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2005.

Mendeş, Fehmi. *Âyet ve Hadislerle Nâfile İbadetler ve Mübarek Gecelerin Faziletleri*. İstanbul: Motif Yayınları, 2007.

Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd. *İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*. Nşr. Şuayb el-Arnaût, Ahmed Muhammed Berhûm, Abdullatîf Hırzullah. Dimaşk: Dâru'r-risâle el-âlemiyye, 2009.

Mollaibrahimoğlu, Cemil Cahit. *Rivayetler Işığında Nâfile Namazlar*. İstanbul: Miras Yayınları, 2018.

Müslim b. Haccâc, Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyrî. *el-Câmiu's-Sahîh*. Nşr. Muhammed Fuâd Abdülbakî. Mısır: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1991.

Nesâî, Ahmet b. Şuâyb. *Amelü'l-Yevm Ve'l-Leyle*. Thk: Faruk Âmade. 3. Baskı. Kâhire: Dâru's- Selâm, 2012.

Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb. *Sünen*. Beyrut: Dâru'l-Marife, ts.

Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref. *Minhâc*. Trc: M. Beşir Eryarsoy. 13. Baskı. Beyrut: Daru'l Marife, 2007.

Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref. *Sahîhi Müslim Bişerhi'n-Nevevî*. B.y.: Müessesetü Kurtuba, 1994.

Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref. *Sahih-i Müslim bi's- Şerh'un Nevevî*. Beyrut: 1990.

Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref. *el-Minhâc fî Şerhî Sahihi Müslim bin Haccac*. Riyad: Dâru'l Âlemi'l-Kütüb, 2003.

Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref. *Riyâzu's Sâlihîn*. Tercüme ve Şerh: M. Yaşar Kandemir, İsmail Lütfü Çakan, Raşit Küçük. İstanbul: Erkam Yayınları, 2011.

Özsoy, Ömer - Güler, İlhami. *Konularına Göre Kur'ân (Sistematik Kur'ân Fihristi)*, Ankara: Fecr Yayınları, 2015.

Polat, Ahmet. *Hikmet-i Teşrî' Bağlamında Namaz*. Yüksek lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2019.

Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ebî Sehl. *Mebsût*. Beyrut: Dâru'l-marife, 1989.

Sicistânî el-Ezdî, Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk. *Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi*. Haz: Necati Yeniel- Hüseyin Karapınar. İstanbul: Şamil Yayınları, 1988.

Sifil, Ebûbekir. "Kıyam". *DİA*. 25: 514- 515. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Sosyaldı, H. Mehmet. "Kur'an Semantiği Açısından Salât Kavramı", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Faültesi Dergisi* 1 (1996): 1-19.

Şâfiî, Muhammed b. İdrîs Abdullah. *el-Ümm*. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1973.

Şâfiî, Muhammed b. İdris Abdullah. *el-Ümm*. Thk: Mehmet el- Mataracı. Beyrut: 1993.

Şahin, Osman. “Ramazan Gecelerini İhyâ Etmek İçin Kılınan Teravîh Namazı”. *Diyanet İlmi Dergi* 51/2 (Nisan, Mayıs, Haziran 2015): 87-124.

Şener, Âdem. *İbadet Rehberi*, Adapazarı: Tekbîr Yayınları, 2006.

Şulul, Cevher. “İslam Düşüncesinde Zaman Tasavvuru”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/3 (2002):73-88.

Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb Ebû'l-Kasım. *el-Mu'cemu'l-Kebîr*. Thk. Abdülmecid es-Selefi. b.y.: Mekebetü'l-Ulum, 1983.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *el-Câmiu'l-Kebîr (Sünen)*, Nşr. Şuayb el-Arnaût, Abdullatîf Hirzullah. Dımaşk: Dâru'-risâle el-âlemiyye, 2009.

Tuzcu, Recep. *Namazın Teşrî Süreci*. Konya: Hüner Yayınları, 2019.

Uğur, Mücteba. “Kütüb-i Sitte”. *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*. 192-193. Ankara: TDV Yayınları, 1992.

Yaşaroğlu, M. Kâmil. “Namaz”. *DİA*. 32: 350-357. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Azim Dağıtım, 2011.

Yiğit, Metin. “Bir İbadet Biçimi Olarak Namazın Tarihçesi”. *Diyanet İlmi Dergi*. 47/1 (Ocak-Şubat-Mart 2011): 19-30.

Yüksel, Ali. “Namaz İbadetinin Tarihi Süreci”. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/2 (2018): 111-125.

Zebidi, Ebû'l-Abbâs Zeynüddîn (Şihâbüddîn) Ahmed b. Ahmed b. Abdillatîf eş-Şercî. *Sahih-i Buhâri Muhtasarı Tecdîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*. Trc: Kâmil Miras. 2. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1968.

Zebidi, Ebü'l-Abbâs Zeynüddîn (Şihâbüddîn) Ahmed b. Ahmed b. Abdillatîf eş-Şercî.
Sahih-i Buhâri Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi. Trc: Ahmet
Naim. 9. Baskı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1988.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *El-Keşşâf 'an
Haqâ'iki Gavâmizi't-Tenzil ve 'Uyûni'l-eqâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl*. 3. Baskı.
Beyrut: Dâru'l Kitâbu'l Arabî, 1407.

Zuhaylî, Vehbe. *Fıkhu'l-İslamî ve Edilletühu*. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, t.y.

